

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Csontos János*, *Fehér Béla*, *Horváth
Anita*, *Kalász Márton*, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*, *Vasy Géza*

Főszerkesztő: *Oláh János*

E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*

E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: *Szentmártoni János*

E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: *Bíró Gergely*

E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*

E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: *Falusi Márton*

E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*

E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*

Borító: *Zách Eszter*

Ügyműhely: *Cech Vilmosné, Nagyné Paládi Judit*

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*

E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.*

**A címlapon: Czigány György
és a Nézőpont vendége: T. Mészáros András**

A talicska és a hátizsák

Ahhoz, hogy megjavítsunk valamit, tudnunk kell, hogy mi a hibája. Így van ez saját magunkkal is. De melyikünk ismeri saját hibáit? Akár a legfőbb fogyatékoságait, ne adj Isten, bűneit is? „Talicskán toljuk magunk előtt saját érdemeinket és mások bűneit. A hátunkon, bekötött hátizsákban cipeljük saját bűneinket és mások érdemeit” – írja egy elmélkedésében Gál Jenő.

Bűneinket? – ütközünk meg a szavain. Úgy tartjuk, hogy ha elvéve hibáztunk is, de soha semmi rosszat el nem követtünk. A bűnök csak az idejét múlta keresztény gondolkodás kitalációi, mi mindig azt csináltuk, ami jólesett nekünk. Az csak nem bűn? Az a bűn, amit a törvény büntet, az is csak akkor, ha észreveszik, és ha ránk lehet bizonyítani.

A szomszéd, ha bajba jutott, nagyon pontosan tudjuk, túlságosan is jól látjuk, és bárkinek bármikor elmagyarázzuk, hogy mit csinált rosszul, ráadásul mikor miféle disznóságokat (bűnöket) követett el. Ki is nevetjük, le is nézzük vélt vagy valódi bűnéért, ostobaságáért, de gyanútlanóságáért, balszerencséjéért is. Eszünkbe sem jut egy ilyennek, aki minden bajáról maga tehet, segíteni. És persze okulni sem tudunk abból, ami vele történt, mert ez velünk sosem eshet meg, mi nem vagyunk „olyanok”, mint a többi.

Ha meg velünk történik valami rossz – elküldenek a munkahelyünkről, nem talál megoldást az életére valamelyik gyermekünk, adósságokba keveredünk stb. –, nyilván a szomszéd pontosan látja, hogy mindennek mi magunk vagyunk az okozói, ki is nevet, le is néz érte, megbeszéli az övével, hogy az ilyeneken nem lehet segíteni. Mi pedig tudjuk pontosan, hogy ki mindenki okozta a bajunkat, hány rosszakarórnak mi mindent elkövetett ellenünk. És meg vagyunk győződve arról, hogy nincs a világon senki, aki bármit is segíteni tudna és akarna nekünk. Eszünkbe sem jut, hogy elgondolkozzunk azon, mikor mit hibáztunk, viselkedésünkkel, szavainkkal magunknak vagy másnak milyen károkat okoztunk? Eszünkbe sem jut, hogy elgondolkozzunk saját fogyatékoságainkon.

A két jerikói vak (Mt 20, 29–34) ennél előbbre tartott. Bátran válaszolt az Emberfiának, mikor az rákérdezett:

„– Mit akartok, mit tegyek?

– Uram – felelték –, add, hogy megnyíljék a szemünk.”

Tudták magukról, hogy vakok, és látni akartak. Mi nem tudjuk. Azt hisszük, hogy látunk, azt hisszük, hogy ismerjük magunkat, ismerjük hibáinkat és fogyatékoságainkat.

Valószínű, hogy évek, sőt, már évtizedek óta ülnek koldusként az út szélén. A józan meggondolás semmi értelmet sem látja reménykedésüknek. Az értők, a nép élenjárói nem hisznek a botránnyairól nevezetes vándor prédikátornak, akármennyi ostobaságot beszél-jenek is össze csodáiról. Balgatag reménykedés! Balgatag kérés! Inkább egy jókora adomány reményében fordulnának az arra járó hírességhez! Mért nem azt kéri, hogy legyenek gazdagok? Mért nem azt kéri, hogy legyen egy rendes ruhájuk? Hogy egyszer legalább hadd lakjanak jól? Egyszer legalább hadd ihassák le kedvükre magukat?

Nem a pillanatnyi helyzetüket kívánják – bármi áron is – kellemesebbé tenni. Gyökerében szeretnék orvosolni az életüket. Nem törődnek bele, nem keseredtek bele vesztésükbe. Hisznek abban, hogy rajtuk lehet még segíteni, és van is, aki segíteni tud rajtuk. Attól kérnek segítséget, akit szélhámosnak, csalónak mondanak a vének, a nép vezetői, akit nem szavai, de a szétosztott kenyér miatt követnek a tömegek. Vak létükre is meglátják benne az egyetlent, akinek az érintésétől visszakaphatják látásukat, megnyíllhat a szemük.

Mai világunkban a családok, rokonságok, az elemien összetartozó közösségek meglapultak, sokszor nagy távolságok választják el tagjaikat egymástól. A lakó- vagy munkahelyi közösségek pedig esetlegesek és időlegesek. Ezért is tudjuk nehezebben felismerni a másik emberben saját magunkat, a másik fogyatékoságában a sajátunkat, a másik balsorsában azt, ami minket is fenyeget.

Még sincs más tükrünk, mint egymás élete. Nyelvet ölthetünk és fintoroghatunk rá, ki is nevetjük, amit látunk. Jobban tesszük azonban, ha elgondolkozzunk és magunkra ismerünk benne. Közelebb kerülünk a másik emberhez, nem szégyelljük együtt keresni és kérni bajainkra, bűneinkre az orvosságot.

Mezey Katalin

Mezey Katalin: <i>A talicska és a hátizsák</i>	1
LÁTHATÁR	
Kiss Benedek: <i>Kisértet-falu</i>	3
Oláh János: <i>Dúdold te nótádat</i>	5
Makkai Flóra Ágnes: <i>Meleg tea</i>	6
Lászlóffy Csaba: <i>Az örület dicsérete</i>	9
Kalász Márton: <i>Van Gogh kertje; Honvagy</i>	10
Antall Attila: <i>Míg rámhull a téli szürkület; Te meg én és a háromkirályok</i>	12
Jánosi Zoltán: <i>A sziget-ember jósága (A kilencvenéves Hubay Miklósnak)</i>	13
Nagy Gábor: <i>Karneváli szimfonietta</i>	15
Ágh István: <i>A jövő tavaszát sugároztuk az őszben</i>	16
Ekler Andrea: <i>Szimultán utazás (Németh László írásai a világirodalomról III.)</i>	18
Rott József: <i>A ragaszkodás mámora (Részlet)</i>	21
Lehóczky Ágnes: <i>Előhívatlan fényképek</i>	27
Ferdinándy György: <i>A kismacska halála</i>	28
Berta Zsolt: <i>Van, hogy költő vagyok</i>	29
Cseh Károly: <i>Decemberi őzek; Holdalló hó</i>	30
Nagyatádi Horváth Tamás: <i>Pszükhopomposz</i>	30
Margarete Wagner: <i>Corvin Mátyás alakja az osztrák irodalomban (Rosonczy Ildikó fordítása)</i>	31
<i>Gyurkovics Tibor (1931. december 18. – 2008. november 16.)</i>	38
Czigány György: <i>Sínek; Fényképed és fél évszázad; Mikrokozmosz</i>	39
NYITOTT MŰHELY	
Erős Kinga: <i>„Kalitkám is madár” (Beszélgetés Czigány Györggyel)</i>	40
NÉZŐPONT	
Oláh János: <i>Érd sikerre ítélve (Beszélgetés T. Mészáros Andrással, a város polgármesterével)</i>	48
KÖNYVSZEMLE	
Alföldy Jenő: <i>A folytonosság láncszeme (Juhász Ferenc–Csábi Domonkos: Szívbe nyomott mag)</i>	54
Végh Attila: <i>Vízbe dobott kavics (Krasznahorkai László: Seiobo járt odalent)</i>	56
Dobás Kata: <i>Kezem élet. Elemezték. (Tenger véled? Szécsi Margit prózai írásai)</i>	58
Boldogh Dezső: <i>Egy zsák és benne a világ (Tolvaj Zoltán: Töréstenst)</i>	60
Papp István Géza: <i>A Vér városa: Ady „útraválása” (Péter I. Zoltán: Ady és Léda – Egy szerelem történe; Ady Endre regényes életrajza Nagyváradon)</i>	61
Salamon Konrád: <i>Nyugat-Magyarország elvesztése (Botlik József: Nyugat-Magyarország sorsa 1918–1921)</i>	63
Szakály Sándor: <i>Puskás – másként (Borsi-Kálmán Béla: Az Aranycsapat és a kapitánya)</i>	64
<i>Lapszemle</i>	66
<i>Szerzőink</i>	68
<i>Hírek</i>	70

**Számunkat Érd városának fotóival illusztráltuk,
a 14., a 20. és az 57. oldalon Kéri Mihály festőművész művei láthatók.**

Köszönjük Olvasóinknak, Szerzőinknek és Támogatóinknak, hogy segítségükkel (előfizetésükkel, honoráriumokról történő lemondásukkal, szponzori hozzájárulásukkal, hirdetésekkel) lehetővé tették a lap idei folyamatos megjelenését annak ellenére, hogy a Nemzeti Kulturális Alap ez évi döntésével jelentősen csökkentette a Magyar Napló támogatását.

A szerkesztőség

KISS BENEDEK

*Kísértet-falu**Öcsémek, Pusztai Ágostonnak*

*Itt csak vagyok.
S ami csupán volt,
– kárhozott lélek –
kísértet-falumban élek.*

***

*Nagymama kenyeret sütött,
nagyapapa jól befűtött,
persze avas szalmával,
pirul a tökmag is,
meg a krumplipecsenye,
füstölt szalonnával.*

*Nagymama kendője
a vadszőlőlugason fönnakad,
én paprikát török,
verem a famozsarat,
anyám ruhát próbál
a kisszobában,
belesek, tanítónőm
ott áll méretes bugyijában,
öcsém madarászik,
vadgalambot akar fogni,
hajam még fodros,
csupa lokni,
s a fodrokat nem szeretem.
S Uramisten! A szerelem!
Ahogy a kakasunk
tyúkot lovagol,
s én iskolába menet
imádkozom:
láthassam ma is őt valahol,
s aztán a szőlőmunka –
horolás,
permetezés,
lehull a köd, a hó,
kezdődik a
betlehemezés,*

*az utca srácaival
megalapítjuk
a Kisgáti Fiúk Bandáját,
soknak már kereshetem márvány
keresztfáját,
s aztán a futballpálya,
a csatornapart,*

vadak voltunk, de mindegyikünk
 valami szépet akart,
 aztán a szomszédok, borongós
 őszi estéken
 megismertük a háborúkat
 nagy össze-vissza beszélgetésekben,
 s a falu másik oldala,
 a temető s a temetőbogarak,
 amint kirajzottak tavasszal
 a hatalmas ég alatt,
 a húsvéti locsolás, a fillérek,
 ahogy raktuk zsebbe –
 értéke volt az aprópénznek,
 aztán a lakodalmak, kocsmai verekedések,
 no meg a vásárok, tűzoltóversenyek, virágszirmos búcsúk,
 a rügyező nyárfák, piriparás szik,
 sarat kerülgető lányok
 a kocsmá előtt, az első csók,
 az öreg- és fiatalasszony-pletykák,
 udvaron kötél a száradó ruha –
 s a futballcsapat meg meccsre ment
 a szomszéd faluba –
 s hogy a katonaságnál – véletlenül? –
 Polyák Pista meglőtte magát,
 – barát volt ő is,
 jó sportoló és jó barát, –
 s Kastély Sanyi, a hentes,
 feldarabolta feleségét,
 Kúkel Katát,
 első tanítóm meg
 kötelet kötött nyakába,
 „Apu kiöltötte rám a nyelvét!” –
 panaszkodott kisleány
 anyjának, mert meg először ő látta;

s a többi bűnök, nagy bűnbánások,
 hajnali misék, ministráció,
 a templom falán a sok stáció,
 s mennyi stációja kint a vérnek! –
 édes testvéreim, még egyszer
 hozzátokig érek?
 Szép, szép az öregség is,
 de fiatalságom be van falazva,
 kemény kriptá,
 be vagyok rakva én is,
 be vagyok rakva e falba.

***

*Falu,
falum –
Volt.
Itt csak vagyok,
csak létezem – amíg –;
de átkozott és víg
kísértet-falumban élek –
kárhozott lélek,
s mintha még valamit mindig várnék,
még mindig várnék valamit.*

OLÁH JÁNOS

Dúdold te nótádat*Kiss Benedeknek*

*Kunság homojától
jó Szent György hegyéig
büszkén tántorulva
jártad utad végig.*

*Vívtunk igazunkért,
s elvesztettük harcunk.
a bőrünket olesón
mégse kéne adnunk.*

*A fölöttünk zúgó,
ellobbanó szélbe,
tudjuk, nem pissen már
vigasz se, remény se.*

*Hallgat a Jóisten.
Míg hallgat, s marasztal,
dúdold te nótádat
újult régi daccal!*

MAKKAI FLÓRA ÁGNES
Meleg tea

A lány a viskó ajtajában állt karba tett kézzel, mintha rejtené horpadó mellkasát. Lyukas orrú cipőjén szappanos lé habzott. Láz kerülgette és rémület, hogy beteg lesz, gyógyszer kell, esetleg orvos is. Igazolványt követelnek tőle, lakcímbjelentőt, aztán bámulnak a szakadt papírra, felhúzzák szemöldöküket, Dér Ilon, született Csákósnýéken, ezerkilencszáznyolcvannyal december tizedikén, anyja neve, satöbbi. Nem szabad megbetegednie, mégis állandóan megfázik, a nátha maga alá gyúri, torokkaparással kezdődik, majd éjjel megindul az orrfolyás. A steppelt kabátot rángatja, beburkolózik, majd a nadrág pertlijét csomózza, átkozza a telet, jeges esőt, hideget. Csupor teát kíván, mintha időtlen idők óta. Egy pillanatra behunyja szemét, orrában érzi a frissen forrázott tea illatát.

A szomszéd Örzse most pillantott rá. Nem köszönnek egymásnak, mindketten daccal-hévvvel fordítják el fejüket. Örzse embere nagydarab férfi, karikalábú is, döcögve megy, a földet bámulja, és sokat dolgozik. Szótlan, összetartó család ez. Van rendes, lécekkal elkerített udvaruk, benne ösvény, hézagosan lerakott kövekkel. Hurkanyakú kölykük innen hajigál köveket az ő viskójuk felé, csak betöri egyszer az ablakát, és neki nincs honnan üveget szerezni. Az övé, ha felnő, lélegzik mélyet Dér Ilon, ilyen nem fog csinálni soha. Laji említette, hogy tévéjük is van, este az fénylik ki, ő meg odalopakodott, és lábujjhegyről kandikált be a függönyön. Kicsit megszorult szíve a világító doboz láttán.

Dér Ilon nem értette a körötte levő világot. Napját gyereke, a dagasztott viskó tisztogatása és a szomszéd udvarán lezajló események töltötték ki. Sejtette, hogy van még élet és más, fájó örömök, gondok is az istenháta mögötti településen kívül, de nem foglalkozott ezzel. Laji otthont adott neki, elvenni már nem vette, mert pénz az esküvőre nemigen akadt. Azóta nagy hálával egész nap sikál. Ilyen egyszerű ez. Igyekszik mindent megcsinálni, de kiloccsan a víz, szvettere ujjá lánogot kap, és sűrű korom száll fel a petróleumfőzőről. A guruló hatévesforma Örzse-ivadék meg hajigál és kacag, este a leveskénél dobálásra biztatják, csinálj csak fiam, bátran. Ismeri, hogy az Örzse-félék mit gondolnak róla, ismeri. Keskeny vállát büszkeséggel húzta ki, viskóban didereg naphosszat, mégis porontyot nyomott nagy merészen e világra.

A gyereket nem nézik jó szemmel, azt már tudta, rögtön a szülés után. Mostanában oly nagy nehéz keserűség

nyomkodikja mellét, hogy alig bír levegőt venni tőle, nem tudja, mi ez, gyomrában hurkot érez, ahogy a bebugyolált, falatnyi gyermekre néz. Retteg miatta. Csak el ne ejtse, csak meg ne karcolja madártestét. Sokszor bög, ha Laji nincs otthon, mert előtte aztán nem lehet még piszszenni sem, különösen az utóbbi időben mordul minden kicsiségért, és a keze is hamar eljár. Egész nap távol van, munkát keres, néha talál, máskor meg kocsmában köt ki. Dér Ilon így böghet a vizes-leves főzés, sikálás, teregetés közepette. Mert hirtelen pattan meg a súlytól a száritókötél, sok félszázaz ruha zuhan sárba, feldől az asztal, vagy kitörik a szék lába.

Milliónyi túhegy eső szítál, az este fenyegetően közelít. Csak tapogatja derekát, ott az ajtó előtt. Megemelte a dézsát, le is forrázta magát istenesen, de a kezeslábasokat, réklüket ki kellett mosni. Vérvörös kezével sulykolta, dögönyözte mindig hótisztára a foszlott, stoppolt sapkát, pelenkát. Az égés elmúlik. Ha lenne egy kis vaja... Szívott egy nagyot az orrán, késhegynyi margarint se látott hetek óta, zsírt se. A falu egyetlen vegyesboltja nyitva van még, de nem mehet el, Andriskát nem meri egyedül hagyni. Még megfúl. Közben reménykedett, Laji hazajön időben, pénzt hoz és meleg cipőt is. Kora délután van, érkezhét, de hasa tájáról jól ismert reszketeg félés indult útjára, a torka felé.

Gyorsan terelte gondolatait a főzésre, a pár fagyott krumpli jutott eszébe, Marinka néni hozta. Laji legutóbb kipenderítette a nénjét, pedig megígérte, csirkét szerez. Dér Ilon még mindig az ajtóban állt sárcipős lábbal, hunyorgott, és a néni gondolt. Azóta is várja. Szeretne egy csirkeudvart, hátrébb, a viskó mögött, megcsinálná az ólat, ha lenne szög hozzá meg egy kalapács, de ebben a házban semmi nincs. Kérni Örszétől meg restell. Legalább két kiscsirke kellene. Meg egy malac. Hajnali moslékkavarás, rőfögés, és a repedt, leukoplaszttal ragasztott ablakon kikukkantva látná, mint túr a malaca. Egyszer hozzásegődött egy félszemű korcskutya, hazajött vele, orrát a lábához dörögölte, de Laji azonnal agyonütötte. Odaát, *ezeknek*, a világító doboz mellett mindez megadatott. A szomszédasszony tállal kezében jön-megy, négy sárosfejű csirkéjét hívja, és Ilon megszámolja őket, ha babot válogat levesnek, a viskó lépcsőjén kuporogva. Malacuk foltos állatka, csendes is, orrát a földre lógatja, keveset mozog, nemsokára vágják. Lógó hasú kuvasz védi a vakolt házikót, éjszaka üvölt, csak Laji le ne üsse azt is. Elfordult, és hogy Örzse ne lássa, nyelvet öltött az irigységtől. Ráadásul a maradék ételüket is odateszik az ő ajtajuk elé. Sosem látja, melyikük csinálja, a karikalábú férfi vagy a fiatalasszonya, de reggel mindig ott találja a lábast. Meg egy zacskó tejet, az

olcsóbból. Mérges, egyre mérgesebb rájuk, mit lopakodnak az ételükkel. Ma reggel puliszka állt a lábában, kézzel nyúlt bele, mohón falt belőle, sós volt, a meggémberedett falatok alig akartak lemenni torkán. Egyszer majd arcukba vágja, amit adnak, nyelt egyet Dér Ilon, majd emelt fejjel húzta meg a zötyögős kilincset. Az ajtó kétségbeesetten csikorgott, meglődött, majdnem rázuhant.

Odabenn megfélelkezett mindenről, szorosan kicsukta a külvilágot, a telet, a buzgó Örzse tippánós kását. A felsúrolt küszöbön hála járta át, s kóc lófarkától lyukas zoknis lábujjáig megremegett. Nem értette, mi baja volt az imént, fedél van a feje felett, falat étel akad – akkor is kibírta, amikor ezek hiányoztak. A szobában gyenge fény honolt, és pállott, súlyos, emberi test által kibocsátott meleg. Huszonötös égő világított, és Ilon most is elbotlott a csupasz lámpa drótlójában. A plafonról alácsüngő villanykörte ide-oda kezdett járni, akár egy ingaóra, a nedves, alacsony falon árnyékok mozogtak, szédülni kezdett tőle, mintha hajón lenne. Mérgelődött, mert mindig megbotlik, ha siet, és amióta megvan Andriska, sokszor siet. A faasztalnak támaszkodott, egyik szék felborult, másiknak hiányzott egy lába. Kezét homlokára szorította, és a szűk, kínos alpossággal bevetett ágy felé támolgott. Eszméletlen vágyat érzett, hogy beledőljön, és ne tudjon többé semmiről. Leült a szélére, igyekezett mély levegőt venni a bűdös melegből. Csak kinyúlt az omladozó, edényes komód felé, matatott a kérges szappan után, majd a tál alján levő, pocsolyaszín lében meglöcsböltte a kezét. És mintha egy jótékony tenyér törölte volna végig arcát, a hamufelhő elillant róla, hogy Andriskára nézett. Egy ruháskosár mélyében feküdt. Kerek arca alig látszott ki a temérdek perkálból, tömpe orra hegye mozgott picit, anyja egyik repedezett ujját odadugta, és a csámcsogó ajak moccant. Az volt a mennyország, míg három napot a városi kórházban volt, szülés után. Ágyban ült, fűtött szobában, naponta háromszor enni hoztak, és Andriskának csodájára jártak a nővérek, hogy milyen szép csecsemő. De hamar kiengedték, s Laji pofonnal várta, mert nem volt leves. A gyerekekre rá se nézett, neki meg elapadt a teje a búbánattól.

Megint fáj a csuklója. Késő ősz lehetett, amikor Laji nagyon megverte. Már képtelen emlékezni, miért. Csak felkapta akkor a gyereket, és indult a busz felé, hévvel, indulattal, be, be a községbe. Andriska még alig volt pár hetes, dagadt karjával szorongatta, végig az úton az járt a fejében, hogy utazik, és a fájdalom ellenére öröm lopódzott lelkébe. De senki nem figyelt rájuk, idegeneket meg nem mert megszólítani. Az ügyeletlen gipszbe nyomták az alkarját, mentő hozta

vissza, Laji morgott, de nem bántotta. Krumplit süttött héjában, lilahagymát szelt hozzá, még Andriskára is ráröhögött, viccelődött vele, hogy, na te kölök, hát nem mész má' dógozni?, ezt kérdezte, és a gyerek pontszemével fürkészte apját. Dér Ilon a verést hamar megszokta. Mostanában fohászzkodott, hogy csak úgy üsse, ha üti, hogy ne törjön el semmije, mert akkor ki mos, ki melegíti a vizes tejet. Andriska olyan kicsi, csak néz komolyan, és egyre többet sír.

Kijárt a kerülettől egy nővér, vizsgálgatta a fiát, megnézte savanyú nyomorukat, a kitakarított helyiséget, Lajiról kérdezte, mert ő sosem volt otthon. Azzal riogatta, hogy szól a gyámügyeseknek. Dér Ilon védte Lajit, nem is azért, mert félt tőle, csak mert befogadta. A nővér végignézett a csenevész lányasszonyon, kibontotta a pólyát, sokáig méricskélte a kicsijét, fejét fogdosta, meg a hasát. Mit bámulja a gyereket, nincs azon semmi különös. Igaz, ami igaz, Laji a múltkor részegen karjába kapta Andriskát, és körbeszaladt vele odakinn a téli holdfényben. Ilon meg is ijedt nagyon, kiáltani akart. De remélte, Laji csak játszik, a csillagokat mutatja fiának, hát csak gyűrögette kezében a törülőruhát, gyűrte, gyűrte, egészen megcsavarta, majd kiengedte, toporogva a poshadt szagú szobában. Belegondolt, hogy ennek a gógicsélő darabka embernek nincs más eszköze ezen a koszos világon, csak a sírás, akármije fáj, éhes, szomjas, megcsikar a hasa, vagy tehetnek vele bármit, csak vonítani képes, és azért ez komoly dolog. Mindig igyekezett mellette lenni, de ha olykor ki kellett lépnie, és ura a szobában maradt, rögtön felhangzott a rémült sírás. Rendezgette a perkált, a sapkát húzogatta, nehogy megfázzon a feje. Laji is tisztában van azzal, hogy ez a parány az ő véréből való. Amúgy Laji jó ember, mentette fel Dér Ilon a férfit, akit nem akart egyedül hagyni a gyerekével. Csak iszik, és senki nem érti meg, kirúgják mindenhonnan. Napszámba is alig veszik fel.

Marinka néni sápitózott, hogy milyen hideg van, nincs víz, csak a szomszéd udvarában, és arra akarta rávenni, hogy adja örökbe Andriskát. Azt már nem. Emlékezett az árvaház vaksi ablakaira, a fekete hajnalba beleszűrő csengőre, sorban állásra, ahol mindig leg hátulra lökdösték. Amúgy derűvel nézett mégis maga elé, mióta megvan a gyerek. Betevő falat kerül, a szomszédék odakaparják a maradék ételüket nekik, utálják őket, nem beszélnek velük, mégis, mégis mindennap ott áll a repedezett lábas, nylon zacskóban apróságok, meg a tej. Elég lett volna főtt krumpli meg a bab, nagy ritkán rizs, szépen beosztotta mindet, kotyvasztott a petróleumfűzőn, amit Marinka néni hozott. Tejet csak a gyerekeknek adott. Most még cukrot is talált az ajtó előtt, fél

doboz, darabos fehér kockát. Kevert is a meleg tejbe, és nyújtotta a kanalat. Csámcsogott, szürcsölt Andriska, apró szeme forgott, homloka párás lett. Boldogság szorongatta Dér Ilon mellét.

Hideg volt a szobában, és nehezen mozdult, de mégis tett a tűzre. Ki kéne menni fáért. Ezt is a szomszédok rakják a viskó mögé, az átkozottak, szó nélkül. Csak elfordítani a fejüket, azt értik. Hirtelen elege lett a mérgeledésből, és komótosan elhelyezkedett a kosár mellett, régi fejőszéken. A mosás, teregetés, favágás utáni üldögélések voltak dédelgetett órái. Együtt lehetett a kicsivel. Könnyelműen szülte a kisfiút, tudta. De senkije nem volt rajta kívül. Az ura sem az igazi, nagy a szája, lendül az ökle. Gyűlölködő, és azt állítja, egyszer, ha felmérgetik, leöl mindenkit maga körül. Mindenkit? Még a kóbor kutyát sem volt képes. Sokáig kínlódott az állat, Laji nem végzett alapos munkát, csak nyítt a kutya oldalára feküdve, Dér Ilon meg egész éjjel kuporgott mellette, képtelen volt fájdalmát enyhíteni, az állat meredt szemmel könyörgött neki, Laji meg a küszöb előtt horkolt, aztán ordított, hogy hol a reggeli. A pálinka rossz hatással van rá, megfekszi az agyát, szegény Laji, hányatott gyerekkora volt, és nem is haragszik rá. Legyen csak Andriska picivel nagyobb, és amikor ezt a régen megfogant gondolatot kimondta magában, lopva nézett körül, mintha Laji ott lenne, mintha a fejébe látna. Addig ellesznek, kibírják, gondolta Dér Ilon, és fiát karjába emelte nagy óvatossággal, szuszogását lesve. Nem, ez a gyerek még nagyon kicsi. Hogy ezt eldöntötte, ráhajolt a babára, s jobbra-balra lógázta magukat egy ideig, régi gyerekdalt dúdolva. Elgondolta, hogy milyen sok kedves és szokatlan hely van, ahova sosem jut el. Csak az ő fia, ha felnő. Emlékfoszlányokból kibukkanó dolgok voltak ezek, és egy pillanatra mohó vággyal akarta magáénak tudni az idegen világ minden csodáját. De rögtön lehorgadt a feje. Elmarad ez az ember. Aludni nem szabad, akkor váratlanul éri a hazaérkezése, akkor nem tud megfelelően bánni vele, különben is mindig megvárja. Ilyenkor Andriskával a karjában üldögél, szorongatja, beszél neki, és igyekszik erőt meríteni a kis testből. A gyerek gyanútlanul elszenderedett. Betette a kosarába, amely régi szakadt párnákkal, bolyhos takarókkal volt kibélelve. Fia álmában fészkelődött. Jól érzi magát, boldog baba, igen az, győzködté magát. Ha ketten voltak, Andriska szeme tétován, de értelemmel nézett rá, ideoda pislogott, és ajka résmosolyra nyílt.

Elpilledt. Ordításra ugrott fel, szíve a torkába siklott. A faluvég sáros utcájáról közeledett Laji, rögtön megismerte a rekedt, artikulatlan hangot. Tudta, mi a dolga. Ilyenkor nagyon kell vigyázni, rá kell hagyni mindent,

akkor nincs baj, csak a gyerek ne sírjon. Odafordult, és sietve még jobban betakarta. Vacogott. Estére már nem maradt fája, félt a sötétben kimenni. Majd holnap. Vagy mégis menjen ki Andriskával a hóna alatt? Talán igen, jobb lenne. Kivágta a ház ura az ajtót, de úgy, hogy kiesett rámajából, és bezúdult a jeges szél. Dúvad arcába rég belerondított az olcsó pálinka. Andriska panaszos hangon sírt fel. Az istenit a kölykének!, ordított Laji, és a lányasszonyt, aki eléállt, erősen meglökte, majd beljebb rúgta. Meglódult Dér Ilon, későn kapott az asztal felé, a felborult szék lábába ütötte fejét, és vékonya testével elterült a földön. Laji felkapta síró gyereket, magasba emelte, aki ettől még eszeveszettebben sivalkodott. Feldühödött a ház ura, rázni kezdte a fiúcskát, elhallgatsz, ebadta, hallgass már el!, és mintha csak valamiféle örült sámán táncot járna, forgott vele, majd hogy az egyre hangosabban sikoltott, hát földhöz vágta. Nekicsapódott Andriska az agyonsikált, szálkás padlónak, le a földnek, anyja mellé. Még egy-két horkantó hangot adott ki, aztán csend lett. A huszonötös izzó hirtelen égett ki, a holdfény körülnyargalt szobájukon. Laji kibotorkált az udvarra, megrugdalta az ajtó maradványait a pajta előtt, majd belefeküdt a sárba.

Ilon hajnalban tért magához. Egyedül maradt Andriska testével. Ölébe vette végtelen gyöngéden, és gubbasztott a földön. Arcába nézett. A gyerek szája kicsit lefelé görbült, mintha sírni készülne, mindkét színtelen szeme nyitott, egyik erősen felakadt, a szemzug felé befordulva, a másik csak nézett anyjára.

Hamarosan a szomszédék álltak meg az ajtó nélküli bejáratban, és az ember szétvetett, karika lába között ki lehetett látni az udvarra. Esett az eső, és Laji nem volt sehol. Örzse lehajolt hozzá, Andriskát elvette tőle, azt mondta, átviszi magukhoz, ő meg csak ült a földön, két kezét ölében tartva, maga elé nézve. Hangokat hallott, idegenekét, félt az idegenektől, kérte az igazolványát, megkérdezi, miből él, de úgy tűnt, most ezzel senki nem foglalkozik.

Egyszer csak a szomszéd vastag gyereke állt előtte. Beszabadulhatott a nagy összevisszaságban. Csokros száját kitátotta, majd becsukta, piros gumilabdát szorongatott körömnélküli kezében, majd felé nyújtotta azt. Ránézett a morcos gyerekekre, és komolyan megvárta a fejét. Később toppant be Örzse, felsegítette, átkísérte a fehérfüggönyös házukba, ahol nagyon meleg volt. Megkérdezte, akar-e valamit, mire ő teát kért. Azt mondta a karikalábú ember, fogát szíva, egészen halkán, hogy még a híradóban is beszéltek róluk. Így: Ma reggel tisztázatlan körülmények között meghalt egy háromhónapos fiúgyermek. A halál oka koponyatörés. Ezt mondta.

Örzse térült-fordult, bögre teát meg kenyeret tett elé vastag cseréptányérban, valamit csak akart szólani, azt mondta, a malacot másnap vágják. Dér Ilon a száját rágta, szegény, válaszolta. A rossz kölyök labdájával letelepedett mellé, csendben ültek ott egy ideig, az eső elállt, a tea meg a kenyér hihetetlenül jólesett. Aztán jöttek utána, ketten. Örzse szeméhez kapta kezét. Vagy ő képződött. Már mindegy. Felállt, és leporolta mac-kónadrágját, szürke kardigánját begombolta, kicsit jobban érezte magát, mintha a náthája elmúlt volna, nem is nézett vissza Örzseék asztalára, az asztalra, ahol enni szoktak, és ahol most egy vekniszerű csomag feküdt, letakarva. Andriska kiscsont teste. Szemét

biztosan lezárta már valaki, nincs az a fennakadt szem nyitva. Szédült megint, biztosan az eséstől. Lyukas cipőjét szégyellte a két idegen előtt. Szeretett volna már távol lenni ezektől, a szótlan ember sötét arcától, Örzse gödrös kezétől, ahogy krumplit vacskol egy bődönben, mégis megállt az ajtóban, és a labdát szorongató kisfiúra nézett.

– Szervusz, lelkem! – mosolygott fel, és indult a két férfi után, majdnem könnyedén. Az udvaron a kuvasz odacsörtetett hozzá, megszaglászta frottírharisnyás láb-szárát, vakkantott egyet, és ő, ahogy ment a kikövezett, keskeny ösvényen, megállapította, hogy a szomszédék hallgatag malaca felsívít.

LÁSZLÓFFY CSABA

Az örület dicsérete

1. Valami örökletes

(forgatókönyv)

B. Z.-nek

*Azt írod: Isten kamerája!
Vagy a levegőég remegése – lehet
berzsenyis borongás, vagy dohnányis derű;
akik elmentek (ahogy elmegyek*

*majd én is) – a valóság Kain-
döbbenete s a düh*

*nem pillant ki többé velük
a tér falának vakablakain –*

*csak a verdeső magány, ingatag,
foszlásnak indult, fáradt kottalap-
szárnyaival a megkéssett
Európa örök
emberi balgaságainak
lövészárkai fölött.*

*A legjózanabb elmékben dörömböl
valami örökletes örület;
érezem, miközben bő véreimből
tűrést tanulva,
és mégis újra s újra,
mint lovak havas hátán a pára,
a láthatatlanba üget.*

2. A seholsincs rezervátum

*Az árnyék ingadozik, vagy a kép?
A rezervátum poros metszetét
örizte berámázva az agyad;
azt képzelted, «leírhatod» a nagy
külső káoszt, a történelmit és
a benned dülőt – míg szádba penész
fészkel, s lényedből csak az a kevés
maradt, ki szemed ablakán kinéz.*

*A Teremtő sokkal tevékenyebb:
mi Benne szándék, örülete lett
a földi létnek; szellemi erő
gyanánt hat, ami időnként elő-
tör ösztöneink zavaros, merész
mélyéből, mint örvénylő hordalék.
Szellem: a büntudat s a rettegés –
sok túlélőnek ennyi is elég.*

KALÁSZ MÁRTON
Van Gogh kertje

(Széltörések)

*Mindez kint is lehettem volna. Ma kétkedhetek –
 bármerről lépnetek,
 hajt: De színről koszorú – színre ne vasaltkocsik
 rém-kampók faláig. Élve, életlen átkelők
 hajdan rév-kalláig. De hát a földneszek legvégtelenén
 névtelen sort zimák ködéből hajjgatnátok – éhünk fönt hajthatatlan
 szárnyon vét. Míg mindannyian
 azonosíthatók, ránk válthatók, lentre föntvethetők,
 könnyre, köpenyre. Színre hordozat –
 azonos elme-, fagy-csikorgatónk; egy gondra éhezők.
 Mélyet sóhajts, már fényre, mint álmod, lábhoz rém mása vet.
 Így, faggathatnánk, ne látszanék több ránk fakadt gát, ne több
 nemzedéken, bent félthetők, fém-örvű fal. Dal e létek mögött –
 fenyítő körjárás, léptetőnk. Széltetőn fű, vad, ég. Roncs mettől örök?*

(Egy nap)

*Kivonhatna e nap sok lelki nyűgből.
 A szellem korongját hajtánánk, s együtt: tépj kedéllyel,
 amennyi válság, ujjaink (agyag): formánk – e martaléka hull. Homály, ha
 műhely, résén ránk derengve – akár ne télrel
 hangzó, felhőnyi szél; más honnan? Hisz álmunk
 mindig revideálna, amin létünk
 megvonva fényrel se tudott – kivonhatna egy nap a lelki érvből.
 Soha nem ott lett, amint lehetett,
 s váltó gondolatunk – rég túsokon fagyott kövek,
 szorongó kútba nézés ez. Vétlen, ha fölfelé, s ha Ő,
 maga kútjából – képünkre lenéz? Csak a szellem korongja követi
 másra kétes tekintetünk. Szó ura s nincs – miért
 kell láncként, alánk túrnünk, ülve: bűn-, érv-tudatunk.
 Csuklónk, bokánk sajtása. Derülj, bár versnyi furdalás. Már szemlét kintről juttatunk.*

Honvág

Évának

*Amíg a híd szemünk előtt
vált ketté középtűt s emelkedett – s mondtam: Hiába,
előnye mindig az uszálynak van. Itt jártunk át Hollandiába –
kis játszó fehér gidák a fűvön, az első szélmalom.
Túl voltam akkor épp majd' minden hajlamon,
hogy hazamenni. Sajnáltam, szántam minden távollevőt –
minden igyekvőt. Ma már ezt se titkolom.
Hova lett, mivé vált bennünk egy lelki hatalom?
Hogy mindegy, melyik templomból, melyik zajosabb helyre térj be –
ami zoltár volt, egyik anyanyelvem ne lehetne éneklése?
Miről késtem le? Otthon, vagy bárhol; ahol épp a híd
közben ismét átkelőhelyé vált. Az uszálykormányos szelíd
kürtjelével köszöni meg
a továbbjutást; de a hűs fényt, fuvalmat, az egész üde őszt – Valakinek.*

ANTAL ATTILA

Míg rámhull a téli szürkület

*Nyárvégi erdőt képzelek
fonott kosarat szendvicsekkel
kevéske sörrel ami elkel
mert megoszthatom veled
és bozsog a lomb fejünk fölött
a reggel tűnik a dél időz
a szélben már érzik a koraősz
és sugárpázmák a lomb között –
s füves tér pokróc s zörren is már
a szendvicsek papírja és nevet
kezedben a szégyenlős üveg
és nevetsz te is bárha innál
hogyan belepirul arcod füled...
s pirulásod kimerevitem
hogyan pótoljon kicsit melegítsen
míg rámhull a téli szürkület*

Te meg én és a háromkirályok

*Elárvult agyagszobrok
a templomtéren:
ünnepek utáni betlehem –
a háromkirályok
bizonytalanul ácsorognak
a térdelő pásztorok gyűrűjében
hazaérnek-e valaha
a jászol vigaszával
ki tudhatná
egyelőre fogva tartja
őket a pillanat
akárcsak minket
arcunkon
fél évszázad ékírása
kietlen korszakok
előérzete tekintetünkben
és pislákoló fény
a bordáink között
megnézlek jól
vizsgáld meg te is engem
ki tudja
szemügyre vehetjük-e még
így egymást
ki tudhatná
mi lesz velünk míg hazajutunk
a pusztaságon át*

JÁNOSI ZOLTÁN

A sziget-ember jósága

A kilencvenéves Hubay Miklósnak

A sziget fogalmát a magyar nyelv értelmező szótára úgy írja körbe, hogy „Folyó-vagy állóvízben minden oldalról vízzel körülvett kisebb-nagyobb, de nem világrész nagyságú szárazföld.” A sziget szónak ugyanakkor van egy másik, egy áttételes jelentése is, méghozzá olyan, amelyben a sziget akár világrész nagyságú is lehet: a víz rohamaitól kikezdehetetlen, rendíthetetlen, szilárd és hosszú életű erő. Identitás, menedék, életesély a fuldoklónak és a hajótöröttnek. Ez a tengertelen ország: Magyarország tele van – a Kárpátoktól vagy még távolabbról ide leömlő folyói révén – valóságos szigetekkel is. Kisebbségekkel, nagyobbakkal, köztük olyanokkal, amelyek szentet, királyt, történelmet dajkáltak. S olyanokkal is, amelyek már csak az időben léteznek, mert elsodortattak, és nem épültek újra soha. Itt Tokaj alatt, a Tisza és a Bodrog egybefolyásánál szintén áll egy sziget, egy erős, kemény kis földdarab. A sziget zöldje mögött bújnak meg az egykori tokaji vár romjai, őrizve és példázva az időt.

S nemcsak a levagdosott forrású vagy torkolatú folyóinkban: óriási szigeteket őriz a magyar kultúra az időnek a sorsban áramló óceánján is. Azokat az emberi és művészi teljesítményeket például, amelyeknek alkotói bronztáblára vésett arcélükkel és nevükkel figyelik az országot és az országot most is, nem messze innen, a tokaji gimnázium melletti emlékfalon. S jó néhány nagyon erős emberszigetet hullámozott s hullámozik körbe minden augusztusban a Tokaji Író-tábor közössége is: így Lengyel Balázst, Tornai Józsefet, Szilágyi Istvánt és másokat. Arcuk hetven-hetvenöt-nyolcvan éves vonásain ott sűrűsödik a magyar lét teljes drámája.

Hubay Miklós a magyar sors talán legkifejezőbb műnemét, a drámát választotta élete fő írói lázadásának terepéül. Már első alkotói lépéseinél tudta, hogy a teljes magyar életet a dráma: a tragédia minőségében lehet a leginkább megragadni. Első színházi tárgyú tanulmánykötete is (1941-ből) mindjárt ezt a címet viseli: *Nemzeti színházi drámai magyarság*. S mint egyetlen, a nemzeti létet és a saját sorsot egyaránt kifejező, annak traumáit és esélyeit szertesugárzó gyémántot, ezt a műnemet csiszolta, művelte, alakította, tette egyre tökéletesebbé egész életében. Mintegy negyven drámai művet alkotva meg, a *Hősök nélkül* című első, 1942-es,

rövidesen betiltott nemzeti színházi bemutatótól a legutóbbiakig, a *Tört aranykor*, a *Hová lett a rózsá elke?* című s más ezredfordulós darabokig. S ezt a sorsot mutatta fel esszéiben, sőt naplójegyzeteiben is, miközben a negyven oldalúra faragott gyémánt mellé remek színház- és drámatörténelmi tanulmányokat, színművész-portrékat – köztük a Somlay Artúrét, Uray Tivadarét – s más, főképp kultúrtörténelmi írásokat, filmforgatókönyveket és drámafordításokat helyezett. Életművében, amely maga lett ekként – ahogyan egyik dramaturgiai tanulmányának címe jelképezi – *A megváltó mutatvány* (1941), a gyakorlat és az elmélet, a művészet és a tudomány szintézisét hozva létre.

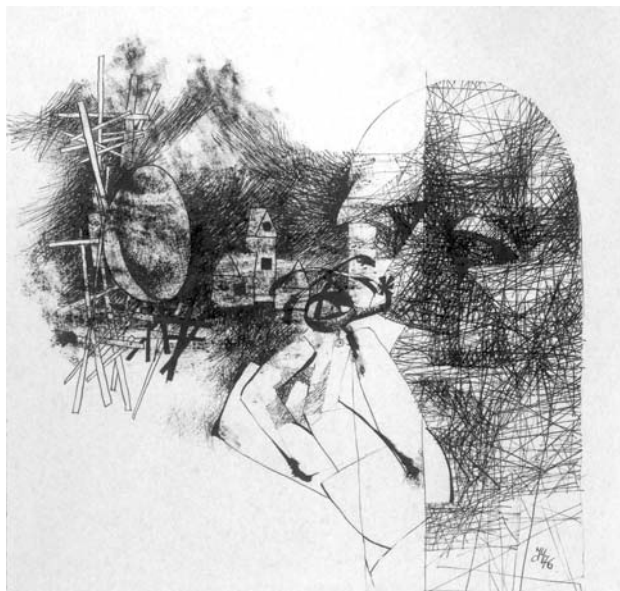
S mennyi minden fénylik vissza ma is erről a negyven oldalas gyémántról: az európai s benne a magyar ember mennyi tanulsága, üzenete! A dzsentri, a paraszt, az örökké vívódó értelmiségi tipikus alakjai mellett konkrét sorsoké is. A Radnóti Miklóse, a Sarkadi Imrée, a Soós Imrée például. S a drámaírói tapasztalat számtalan sugara Csehovtól, Ibsentől Bernard Show-n, Ödön von Horváthon, Dürrenmatton át Pirandellóig, Brechtig és tovább. Átszűrve Hubay Miklós életművén az európai ember és a világ nagy drámai pillanatainak emlékét és mindezt rárajzolva Magyarország arcára. Szophoklész igéitől, Tacitus, Seneca, Petronius üzeneteitől a mindenkori magyar jelen alapproblémáihoz, s köztük a tokaji híd lábánál évtizedek óta újrafogalmazódó, s a szavak között gyakran már véresre horzsolts kérdéseinkig jutva el.

A Hubay Miklós egyetemes bölcsőiben ringatott, majd felébredt hősök mind azon a hídon jártak, amely 1918. április 3-án Nagyváradról kezdett el épülni, és a tokaji Paulay Ede Színház mai ünnepi perceihez érve ível át a téren és időn. Ezt a hidat kilencven kisebb, egyenként tizenkét hónapnyi boltívszerkezet fogja össze, s ha nincs is lehetőség felidézni minden szakaszát, a meghatározó emberi lépések, városok, sorsok, események közül – az emlékezés látomásában – több is szabadon villantható fel. Debrecen, Gyula, Budapest, Genf, Róma, Firenze – s mindenütt a magyar kultúra szolgálata. A Genfi Magyar Könyvtár vezetői megbízása, irodalomtanári állás a Firenzei Egyetemen, dramaturgi munka a Nemzeti Színháznál, a Pen Club, a Magyar Írószövetség elnöki tisztsége. S a híd pilléreiről a tekintetünkbe fénylő kitüntetések, közöttük a háromszor is megkapott József Attila-díj (1955, 1965, 1975), a Művészeti Alap Irodalmi Díja (1979), a Madách-díj (1983), a Déry Tibor-díj (1988), a Kossuth-díj (1994), Róma város díja (1997), a Szép Ernő jutalom (1997), az Arany János-díj (2004), az Olasz Szolidaritás Csillag-rendje (2005), s közöttük a legtöbbit mondó: a Hazám-díj (2006). És mindegyikben a magyar kultúra szolgálata.

Elhangzott az idei Tokaji Író-táborban

S nemcsak ez a folytonos, szívós, sziget-rendíthetetlen-ségű szolgálat az a legbenső vezérlő elv, ami Hubay Miklós pályáját alaperőként jellemzi, hanem a másik nagyváradvival, Adyval szólva nagyon sokszor „Az elsőség jósága” is. Az a tudat, hogy: „... én alamizsnás nem leszek /, Én sohse leszek második, / Bús második, / Mert a jóság-szándék vezet.” Ennek az elszánt, „az elsőség jóságával” nem a maga tehetségébe izolált személyiséget, hanem a teljes nemzetet emelő akaratnak volt köszönhető, hogy Hubay Miklós élen járó, műfajteremtő lehetett – Vas Istvánnal és Ránki Dezsővel együtt – az első magyar musical az *Egy szerelem három éjszakája* megírásában. S hogy az első volt József Attila franciára fordításának akaratában is. Első a magyar művészek – zenészek és festők – genfi ösztöndíjainak megteremtésében. Első – mint gondolatalapító – a Magyar Dráma Napja ünnepének megalkotásában. S élen járó lehetett abban is, hogy Firenzében máig sugárzó fényekkel szeretette meg az olaszokkal a magyar irodalmat. S abban is egyetemes értéktudattal haladt az élen, hogy – szinte páratlan nyitottsággal – egyforma ihletettséggel tudott írni az itáliai reneszánszról és a pásztor-paraszt Sinka Istvánról, Bornemisza Péterrel és az abszurd dráma értékeiről. A Szabad Magyar Rádió irodalmi adásait pedig nemcsak „az elsőség jóságával”, de a hűség bátorságával is vezette 1956. október 27. és november 2. között a golyózáporoktól körbeskandált Parlamentben.

Sorsának hatalmas arányai: külföldi küldetesei mellett Hubay Miklós életútjának nagy tanulsága az a türelem is, amivel odafigyelt a magyar létben élő kultúrának és irodalomnak a nagy nyugati központoknál a hatásaiban, geográfiai kiterjedésében és nemzetközi elismertségében ugyan kisebb, a sorsot formáló akarat arányaiban ugyanakkor ezeknél semmiképpen sem törpebb, sőt gyakran ezek fölé magasodó erőfeszítéseire. Balassi, Madách, Sarkadi Imre és több más alkotónk mellett a Tokaji Írókör törekvéseire is. Az utóbbi század magyar irodalmának megtestesült, eleven sorsaként és egyik legtisztességesebb akaratként járt és jár itt közöttünk. Évtizedek óta telíti és teszi emberi és író távlataiban is teljesebb arcának Rómát, Párizst, Itáliát, a fél világot, s a teljes világ szívós, szép humanizmusát

visszatüköröző szelíd vonásaival ünnepeinket, csöndesíti, vagy ha kell, erősíti fel háborgásainkat.

Akár a tokaji sziget, amely a fák, bokrok takarásában hűségesen őrzi az egykor a Zempléni védő várat, úgy őrzi magában Hubay Miklós is a magyar irodalom csaknem kerek százados történetének rengeteg emlékét. S ha Adyt idéztem e sziget-ember elsőségét is gyakran kívánó jóságának a példázására, Adyval hadd mondjam el azt is, hogy a felhők, a szívárványok, a jégesők fölött akkor is egyre magasabban fénylik már ez a Váradról az ország s onnan Európa fölé ívelő híd, ha alatta bizony már „Őszben a sziget”. És a világban – az egykori és a mai önmagában – bolyongó hajdani nagyváradi legény akár az őszülő sziget faleveleire verset rovó Ady Endrével együtt panaszolhatná fel: „Fakó gyepét..., / Őszi virágát / Láttam ma a szigetnek / S fakó gyepét..., / Őszi virágát / Legény-volt őszi szívemnek.”

De hát nem panaszolja fel: sem az Istennek, sem a történelemnek, sem a természet törvényeinek; hiszen kezdettől értette a „sebes szárnyon járó”, „erős folyásként folyó” időt, s azt is, hogy mire való. Annak – a Balassi Bálintot is nagy kiáltásra ösztönző tudatával –, hogy: „Idővel paloták, / Házak, erős várak, / Városok elromolnak” /.../ „Még az föld is elagg, / Hegyek fogyatkoznak, / Idővel tenger apad /.../ Meglágyul keménség, / Megszűnik irígység, / Jóra fordul gyűlölség/.../ Csak én szerelmemnek / Mint pokol tüzének / Nincs vége, mert égten ég.”

S valóban: „égten ég” most is, itt is. Mert Hubay Miklós legnagyobb szerelme: Magyarország. Ezért nincs panasz, s nem lehet e folyton lázadó, egyszerre Európát és hazát akaró szeretetnek sem vége, itt izzik ebben a teremben is. Ezért kereste Hubay Miklós a *cselekvő hőst* mindig, és írta rá *őt* folyamatosan a szemünk

írására. Ezért volt élete is egyetlen *drámai tett* a nemzeti kultúráért a színpadon és a kulturális szervezetekben, itthon és külföldön. S a kínlódó szigetről beszélő Ady-versből is ezért kiáltja fel most, immár a teljes sorsával ezt a kérdést itt, nemzete elképzelt valamikori tündöklésének nevében is – a szégyen, kínlódó összeomlás helyén, hogy –: „...miért nem kezdhettük újra, / Újra és mindig / Regényét a szigetnek?”

NAGY GÁBOR

Karneváli szimfonia

Szécsi Margit, Határ Győző, Márai Sándor, Ratkó József hangjegyeire

1

*A rozsdás fehérrozsák takaratlan szentek
úgy hull a szirmuk mint leejtett olvasó
megsarcolt őszidő krizantém-lusta csendet
sodor a porban a szél*

*kihantolt reményeinkkel bűvészkedik
a csörgősipkás cirkuszi bolond
csont-buzogányokkal teli a porond
fölharsan a hahota*

*megtépázott kertek részeg bálja
mézfényű mécesest lobogtat az úritők
poshad a szilva a sárban magvaválva
egy bakancs tapossa szét*

*A halál boleroja helyett bandázik
a silány ördög-tréfák kompániája
vigyorog a ceremóniamester láncos páviánja:
aranyfüst, rongykatarzis.*

2

*Parancsuralmi áhítat
fényezte arcok karneválja
a gögös engedelmesség kérlelhetetlen butasága
a jövőtlen eltökéltség edzi izmait:
a ripacs varázsló bűv-szavára beidegzett
tűzkarikákon csaholva keresztülugró
felpántlikázott kutyafalka a nemzet*

*de vehetnénk történelmi leckét is akár
sorolhatnánk az elmúlt százötven év
meghívással honosított gyarmatosítóit:
muszka, ruszki, szovjet, orosz
meg a hazátlanság marketing-menedzsereivel
felhizlalt barbár nyugat –
hja Lenint hetedizig fizetni kell.*

3

*Dögvész lett köztük az élet
vagy csak végeláthatatlan agónia
hóhér-menyegző sírásó-bál
bárdon áson a márkajel: made in amerika*

*kufárok tolvajok evangéliumát
zengi a felheccelt csőceslék
bankárok mondják tollba az új imát
épülnek vastraverz-templomok*

*úgy isznak áldomást mint a csürhe
kiisszák a Dunát az Amazonast
az óceánt ég-földre esküdve
ajkuktól szennyes minden itató.*

4

*Soha ennyi üres Élet
soha ennyi felfújtt Én
tenyészet ez nem végítélet
tobzódás hülye mámora*

*europarlag kalandtúra
végvonaglás-révület
feltámadás-majmolás
halotti tortúra*

*nyelv-apály és aszályos lélek
beiktatási ünnepe
mindenszentek helyett halloween
lemeztelenített ülepe*

*s a kopjafák a temetőben
a sírkövek megborzonganak
nem viszünk krizantémot koszorút
etetünk griffmadarat.*

ÁGH ISTVÁN A jövő tavaszát sugároztuk az őszben

Ötvenkét év után a forradalomra eszmélő gyerekek is a hatvanas éveikben járnak, s mi, akik részesei voltunk az időnek, egyre kevesebben maradunk ahhoz, hogy élő történelmeként tekintsen ránk a kor. Miként 1900-ban emlékezhetek 1848-ra a Pilvax kávéházban, s még Jókai ott lehetne, de a többiek már a sírban, ötlík föl bennem a hasonlóság most, 56 Pilvaxának kertjében, e ház emléktáblája alatt. A közönség többsége akkor is személyes tapasztalatán kívül ismerhette a történelmet. Lassan mi ránk, az akkori legfiatalabb résztvevőkre vár, hogy jelenlétünkkel, szavainkkal próbáljuk valamiképpen közelbe hozni a múltat. De a szándékot mindenképpen áthatja a mulandóság szomorúsága, valami időszerűtlenség, olyan alkalmiság, mint amit a 48-as honvédek XX. század eleji fényképei sugallnak. Megöszülve, kopott mivoltukra tűzött érdemrenddel merednek zavartan a masina előtt. Mégis a visszatérés kegyelmi pillanatait élhették át, mint én most, ebben az egykori önmagammal való különös azonosulásban. Boldogság tölt el, hogy döbbenetes túlélés után megérhettem, most már íróként, nagy elődeim nyomában arról szólni, amit ők innen elindítottak.

Ehhez a házhoz még csak érzelmi közöm volt, mikor a szabadság éledő szelleme lelkesítően hatott az egyetemen, s magával ragadta nemsokára az ifjúságot, hogy aztán az ifjúság legyen maga a fölkelés. Akkor még

Elhangzott a Magyar Írószövetség székházánál tartott koszorúzáson, 2008. október 23-án.

csak félig meddig sejthettem, amit már meggyőződéssel mondhatok, hogy a magyar írók szerepe a forradalom előkészítésében, kitörésében, lefolyásában sokkal nagyobb annál, mint amit a krónikák följegyeztek, s a bírósági jegyzőkönyvek rögzítenek. A forradalom gyutacsa a művekben rejlett, ahogy már nem volt hajlandó hazudni és ámítani egyetlen tisztességes író sem. Az igazságkeresés mértéke szerint világított a

Ismeretlen 48-as honvéd (Plohn József felvétele a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum gyűjteményéből)

nyelv, a stílus, s szétáradt frissítő tavaszi fuvallata az áporodott börtönzagonban, reményt keltett a félelemben, csüggedésben.

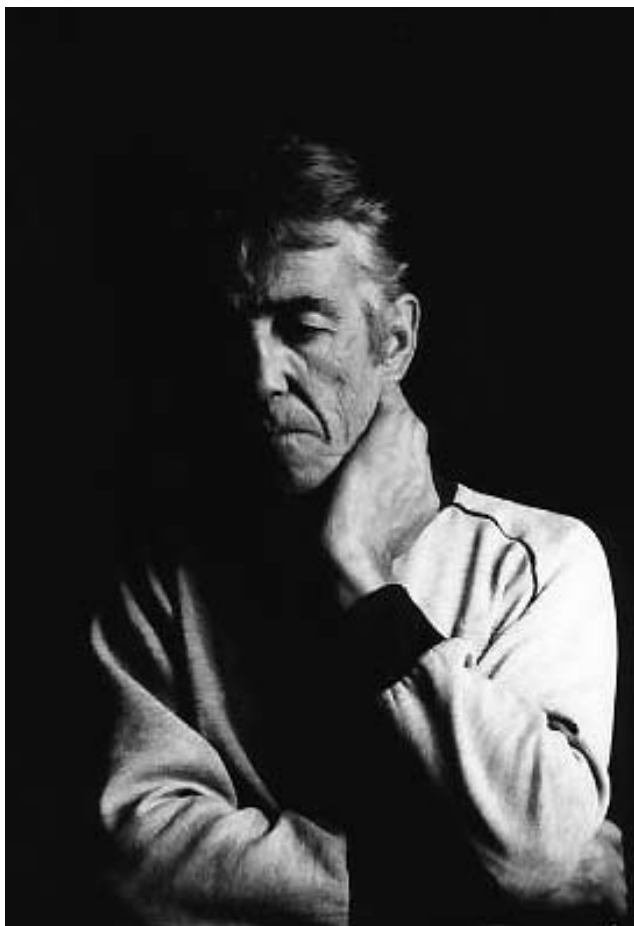
Így jött el az a napfényes délelőtt. Az én forradalmam a honvédelem óra elmaradásával kezdődött, ki gondolt volna még fegyverekre? S még akkor sem, mikor Petőfi szobra alá gyülekeztünk, s megindultunk életünk előre láthatatlan napjai felé. Mi vonulunk a filmeken, állunk a fotókon, arcunkat megkereshetjük, s tudjuk, ha nem találjuk, akkor is ott vagyunk mindenütt, ahol azokban a napokban jártunk a tömeggel, ahol valami hevítő szónoklat miatt álltunk,

vagy éppen a sortűz iszonyú perceiben menekültünk, s bújunk, ahova lehetett.

Aki nézi a felvonuló fiatalokat, lelkesnek, magabiztosnak, szépnek talál bennünket, mint akik a jövő tavaszát sugározzuk az őszben. Aztán hamar a lobogásból gyűrődésbe merevedett ballonkabátok, micisapkák, kalapok töltik be a teret, és köd száll a földre lőporfüstből a pesti utcán, nyirkos hideg a kukoricatáblás, cserjés országhatáron.

A forradalom történetét napról napra ismerjük, a résztvevőknek, s azoknak, akik így s úgy belekeveredtek, őrzi saját történetét az emlékezete, de az akkori mozgató érzelmeket, a meglepő lelki állapotot már sokkal nehezebb fölidézni. A szabadság elvarázsoltjai voltunk mindannyian. Ma sem tudom, miért éppen az a valamelyik mozzanat, mondat indított, s bontott ki

valamely eseményt. A sokaság egyszerre elragadt lelkesedéssel, kisajátított akaratommal együtt oda, ahol az ember, az elszabadult tömegben, már képtelen józan ésszel uralkodni magán. Belesodrótunk ártatlanságunk igazába, a legyőzhetetlenség képzetébe. Achilleszi önbizalmunk közben még az sem jut eszünkbe, hogy ha más meghal, én akkor is életben maradok. Erre az áradó mámorra fogható minden, a szobordöntéstől addig az alig észrevehető mozdulattig, ahogy a kalauznő áthúzta a Sztálin út betűit a táblán, a földalatti kocsi-jában. Ahogy a Gellért-hegyi helyőrség tornyáról egyetlen civil, előre megfontolt szándékból, bárholnan lelőhetően döntötte le a vörös csillagot. Kis és nagy merészségek összessége volt a forradalom a pékségek előtti türelmes sorban állástól, a lelőtt mentős diáklány mártíromságától a fegyveres harcig. És a szeretet, a szerelem és a szolidaritás felkelése folyt akkor a kíméletlenség ellen. Ahogy a melléd sodródott lányt takartad a golyóktól a Múzeumkertben, ahogy a sebesült kezű a sebesült lábút kivezette a Kossuth téri pokolból, s mintha egy nemzet figyelme győgyított volna a kórházi ágyon. Miközben hihetetlen önzés vezényelte a karhatalmat olyan gaztettek elkövetésére, melyeket nem lehet feledni soha.

Szigetvári István 56-os felkelő (Csete Örs felvétele)

Alig bújtak ki az idegen tankból, még a népmen-tők álarcában, már a forradalmárokat keresték, s az írókat tartották az események szellemi vezetőinek, s ezt a Bajza utcai házat az összeesküvők fészkének. Az első kivégzések és a szövetség felfüggesztésének ideje egybeesett. Az írópereket a Nagy Imre-perrel párhuzamosan készítették elő. De mi tudjuk, hogy a magyar írók, a Balassitól öröklődő szent kötelesség-

nek tettek eleget. Azért gyűlünk össze most is az emléktábla alatt, hogy ezt a hagyományt megerősítsük Tamási Áron *Gond és hitvallása* szerint, ahogy itt, mint tragédiazáró monológ hangzott el. „Egy ezredév alatt sok zivatar verte nemzetünket, de a zivatarok borújában is két fény mindig hű maradt hozzá. Az egyik a nemzet csillaga, mely vészek idején is áttört fényével a homályon, a másik pedig virrasztó költőink fáklyafénye, mely a magyarság számára ma is tanítás. Számunkra több is ennél, mert kötelező örökség hűséggel szeretőnk ezt az örökséget hordozni. Nehéz, de megtennünk mégis az egyetlen út, mert nincs

feloldás.” Tamási szavait a saját hitvallásaként fogadta el az Írószövetség választmánya 1956. december 28-án.

Csete Örs: 1956 Budapest. Arcok és sorsok (album)

A/4, keménytáblás, védőborítás, 205 oldal, 3920 Ft

... Az 1956-os forradalom eseményeiről rengeteg fénykép maradt fenn. Sajnos, ezek a képek később árulóivá lettek azoknak, akik szerepeltek rajtuk, és itthon maradtak. Egy fiatalember, Csete Örs emléket állít a forradalmároknak. Amíg arcvonásaikat fotográfálja, az alatt rögzíti beszélgetésüket is. Hasonló életutak vannak a magnószalagon és hasonlóan meggyötört arcok a képeken. Az egyik portrén van valaki, akinek a szemébe nem lehet beletekinteni. Egy szem, amelyet sötét szemüveg takar. Nekünk lettek a börtönévek, de a napszemüveges férfi életfogytiglan sötétzárkára, vakságra ítéltetett. Három golyóval a fejében, tüdejében, ma is itt él, közöttünk van. Nézzék hát meg az ötvenhatos arcokat! Azokkal fognak találkozni, akik Magyarországot mentek a barikádra, akik a hazáért szenvedtek. És ezt egyikük sem bánta soha!...

Szerkesztőségünkben 20 % kedvezménnyel megvásárolható.

EKLER ANDREA
Szimultán utazás

Németh László írásai a világirodalomról III.*

A *Szimultán utazás* a Németh László világirodalmi írásait tartalmazó sorozat harmadik, egyben utolsó kötete. Miként az előző kötetek (*A mítosz emlőin*, *A kísérletező ember*), ez is olvasható önmagában, mégis úgy vélem – s nem csupán szerkesztői elfogultságból –, hogy érdemes mindhárom kötetet forgatni. Az előző kötetek inkább olvashatók voltak személyes irodalomtörténetként, e kötet írásainak sorrendisége kevésbé meghatározó. Zömében huszadik századi, kortárs szerzők műveiről szól Németh László az itt található esszéiben, tanulmányokban, kritikákban, színikritikákban (kivételet képez pl. Rostand, a *Cyrano de Bergerac* előadásának kritikája, mely az előző kötetbe már nem illett volna, s mivel az abban szereplő írások egységesebb rendszert alkottak, célszerűbbnek látszott inkább e heterogénebb kötetbe illeszteni). Az írások a szerzők nemzetisége szerint kerültek egy-egy „csoportba”, ezen belül szerzőség szerint időrendben követik egymást. A szerzők, művek kiválasztása esetlegesebbnek látszik Németh László részéről, feltűnő, hogy kevesebb az átfogó nagy tanulmány (konkrétan mindössze egy ilyen szerepel a kötetben, a többi tanulmány egy-egy szerző köré épül, arról, hogy ezek a tanulmányok milyen mértékben mutatnak túl a címeikben jelzett szerzők művein, a későbbiekben szólok). Persze hogy Németh László választásai korántsem voltak esetlegesek, arra maga is több ízben utal. Rengeteget olvasott, „versenyeztette” a könyveket, s a kiválasztottakról írt. A kiválasztás szempontját nehéz meghatározni. Feltűnő, hogy valamennyi szerző, mű kapcsán egy-egy meghatározó problematika készítette írásra. A jellegadó, a huszadik századra jellemző alkotásokat kereste, emelte ki. Másfelől a választást nyilván a könyvek elérhetősége is befolyásolta. A kortárs irodalomból – főként alkotói pályájának vége felé – eredeti nyelven korlátozottabban juthatott hozzá kötetekhez. Többször kiderül a szövegből, hogy valamennyi külföldi tartózkodása alatt megragadta az alkalmat, s könyveket „halmozott fel”, nyelvi zsenijét tekintve, választásai során nyelvi akadályokba nem ütközött. Ezen túl nem az érdeklődés hiánya, hanem egy adott kor szel-

lemi élete, a lehetőségek is meghatározóak voltak. Amikor Dürrenmatt lehetséges magyarországi hatásáról gondolkodott, lényeges általános következtetéseket vont le, közben nem is olyan burkoltan utalva arra a „vasfüggönyre”, mely nagyon is meghatározta, milyen hatások érthették a szerzőket, olvasókat, milyen olvasmányokhoz juthattak hozzá könnyebben. S ne feledjük, amikor Németh László kortársairól írt, még nem játszódtott le a kanonizáció. Akiket esetleg hiányolunk, mert egy-egy kánon elmaradhatatlan részének tartjuk, akkor még nem feltétlen számítottak evidenciának. Mint a Dürrenmattról szóló írásában fogalmaz: „Hogy egy korszaknak kik a legnagyobb írói, a kortársak nem szokták tudni. (...) A mai legnagyobbakat tán a nálunk sokkal tájékozottabbak sem ismerik, vagy ha igen, nem veszik észre, hogy a legnagyobbak.” A szövegek arról is tanúskodnak, hogy Németh László akikről vagy amely művekről hallott, igyekezett utánajárni, hozzájutni a művekhez. Hogy mennyivel több kortársi szerzőt olvasott eredetiben, az más írásainak utalásából, példáiból, áttekintő felsorolásból is kiderül. Külön-külön magyarázatokat találhatunk a választásra, például a drámák közül zömében az akkoriban Magyarországon színházakban előadottakról ír, vagy feltehetően nem írt volna Knightról, ha nem egyik lányától kapta volna meg könyvét. S miként azt az előző két kötet utószavában is hangsúlyoztam, Németh László nem szándékozott átfogó irodalomtörténetet írni.

Módszertani szempontból a szövegek ebben a kötetben is az első kiadást követik, az életműsorozatot,¹ illetve a Püski-féle kiadásban szereplő, Németh Ágnes által szerzői kéziratok alapján javított kiadást alapul vevő digitális szövegváltozattal² egybevetve. A hiányzó szövegrészek szögletes zárójelben szerepelnek.

A kötetben szereplő írások közül a legtöbb a *Napkeletben*, a *Hidban* és a *Tanuban* jelent meg, ezen kívül a *Kelet Népeben*, a *Csillagban*, a *Tiszatájban*, a *Nagyvilágban*, az *Erdélyi Helikonban*, a *Nyugatban*, az *Új Írásban* és a *Válaszban* voltak olvashatók. Németh László ezeket az írásokat 1927 és 1979 között publikálta.

Németh László e kötet íásaiban is komplexitásra törekszik, folyamatában látja, láttatja a szerzőket, műveket, az európai és világirodalom, kultúra, tudomány kontextusába helyezve értelmezi az alkotásokat, alkotói pályákat, s noha világirodalomról ír, viszonyítási pontja mindig a saját anyanyelvén született irodalom. Ez nem jelent elfogultságot, sőt éppen ellenkezőleg, rendkívül erőteljes kritikához, gyakran önbírálatához is vezet, belső igényből adódóan, nem direkt módon. Ezekben a tanulmányokban, kritikákban sem adja fel az olvasóval való kontaktus lehetőségét, bízik egy termékeny párbeszédben, nem tekinti a saját véleményét

* A kötet, melynek utószavát közöljük, a közeljövőben jelenik meg.

1 A Magvető és Szépirodalmi Könyvkiadó 1969-ben indult sorozata, mely kiadás problémáira *A mítosz emlőin* utószavában utaltam.

2 *Németh László összes műve*. CD-ROM, Arcanum Adatbázis – Osiris Kiadó

abszolút mérvadónak, inkább abban bízunk, hogy a kritikus pontokra rámutatva, másokat is elgondolkodtat. Mint írja: „nálunk a szépséget is könnyebb kintről, a nagyvilág tekintélyével tanítani – mint bentről, itt kiszenvedett alkotásokkal.” (Sillampää: *Silja*). Számos – ma már klasszikusnak számító – világirodalmi alkotás fordítójaként ezúttal sem mellőzi az egyes művek fordításaival kapcsolatos megjegyzéseit, javaslatait.

Értelmezései során is, miként a szépprózájában gyakran, különböző világok, értékrendek feszülnek egymásnak, felszínre hozva a korabeli szellemi mozgásokat, kíméletlen kórkritikát is gyakorolva.

A kötet írásai közül a legtöbb négy nagyobb csoportba rendezhető. Kiemelkednek a nagyobb tanulmányok (*Dürrenmattról, André Gide, Proust, Blasco Ibanez, Ortega y Gasset, García Lorca színpada, Európa földrengés térképéhez, Pirandello színpada, A Glastonbury Romance és a huszadik századi regény*) – látható, hogy csupán a tetemes számú kisebb lélegzetű írás viszonylatában látszik kevesebbnek a nagy tanulmányok száma. S noha egyetlen direkten átfogó tanulmányt olvashatunk a kötetben, az egyes szerzőkről szóló tanulmányokban meghatározó volt a szerzők kiválasztásának szempontrendszere, ezek a tanulmányok valamilyen szempontból tematikus, esztétikai, elméleti tendenciákra utalnak. Ahogy Ortega tanulmányában fogalmaz: „A történelem olyan vers, amelynek minden szaka más ütemre lejt. De ha így van, nekünk, akik e század strófájában vagyunk beiktatott szavak, e strófa üteme éppoly fontos, mint maga a vers. Ez az ütem a parancs, amelyet a verstől kapunk. Amit Ortega úgy mond: mindenkinek első kötelessége kora imperatívuszát megérteni.” (*Ortega y Gasset*) Dürrenmatt tanulmányában a nyugati irodalom egészére tesz megállapításokat. Így szól arról, hogy a keserűség hogyan csap át komédiába, milyen tendenciózan válnak cinikussá a szerzők, alkotások. Mindenre érzékeny radarokkal rendelkezik, levezeti a „dürrenmatti túlzás” fogalmát, értékeli ötletességét, amelyet más szerzők esetében is fontosnak tart. Kiemeli, hogy „amit mond, az az idő nemcsak egy pontján” érvényes. Ez Németh László írásaiban is meghatározó. Miként az is, hogy „gondolkozásának fogalmi magassága: kiváló esszé-íróra vall.” Ugyanitt hívja fel a figyelmet arra, hogy egy-egy szerző hatása az adott közegtől, szerzótől is függ, s nem a hatásoktól, divatoktól, irányzatoktól kell tartani, hanem meg kell teremteni az adott közegből merítkező alkotásokat. Blasco Ibanez kapcsán hoz erre egy példát, markánsan fogalmazva: „A művészet kvalitatív és nem kvantitatív. Hegedűszo és nem zenekar. Mélysége van és nincs terjedelme. Ez az író, aki műveiben a fél világot parcellázta föl, képességeit nem nőhetett túl. Érdemes vele foglalkozni. Tagadhatatlanul erős egyénisége szórakoztat, fogyatkozá-

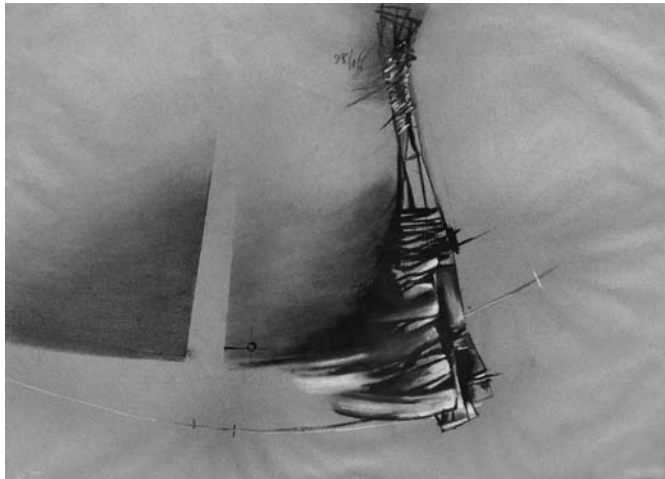
sai bevilágítanak a tehetség és a zseni közt tátongó roppant szakadékba. Óriási méretek, három kontinens vonul el szemem előtt. A legszedületesebb hálót látom, s gyönyörű elgondolni, hogy ez a szédületes háló sem foghatta meg azt, ami egy nyomorult csavargónak, Csokonainak Isten jókedvéből az ölébe hullott.” (*Blasco Ibanez*) Németh László többször alkalmazza az „ál-remekmű” fogalmát, egyedi fogalomrendszere ezekben az írásokban is megmutatkozik, rendkívül frappáns definíciók kíséretében. Az „ál-remekmű” például „nagy művészet, amelyhez nem volt elég nagy művész” egy-egy szerző. De körültekintően, tőle megszokott alaposággal definiálja újra Gide írásairól gondolkodva a récit és a *sotie* fogalmát is. Nem sémákban gondolkodik, nem formulákban, minden műhöz még fogalmi szinten is felkészülten, empatikusan közelít. A Gide-tanulmány éppúgy vallomásos jellegű, mint az eddig közölt tanulmányok szinte mindegyike. Nemcsak írói műhelyébe tekinthet be az olvasó, de megosztja olvasóival írói vágyait, vonzalmait, s azokat a főként alkati okokat, amelyek meggátolják ezek megvalósításában.

A kötetben szereplő írások jelentős része a *Kritikai Napló* része, amelyből zömében 1930–1933 között írott kritikák olvashatók. Ezek nagyobb részt sorozatszerűen a *Napkeletben*, 1932–1933-ban a *Tanuban* jelentek meg. Mások mellett itt ír Martin du Gardról, Duhamelről, Woolfról, Claudelről, Valeryről, Huxleyről. Ezek az írások sokat elárulnak Németh László kritikai szemléletéről, látásmódjáról.

Az *Ivan Oljelund: I ny jord* például fontos írás, az egyéni és közösségi érdek eltávolodásáról szól, a huszadik század meghatározó különbségeiről a tizenkilencedikhez képest. Ne gondoljon senki fejlődést ellenző szemléletre (Németh László irodalmi, tudományos érdeklődése nyitott volt minden újdonságra, elkápráztatóan tájékozott volt ezen a téren is). – inkább szomorúan rögzíti: „Egy csalódás örökösei vagyunk. Kimúlt az utópia, amely százötven év történelmének volt szívós heroizmusa: nem hiszünk többé, hogy az emberi lét társadalmi úton megjavítható. Nincs század, amely politikai ideáljaival a tizenkilencedik század mellett megállhatna. (...) Ez a politikai eltompulás az egyént magára hagyja önmagával. A világ ügye helyett önmaga ügyével kell törődnie. Nem hiszünk többé, hogy a történelem fejlődés. Ha fejlődik valami, mi magunk fejlődhetünk. Az előre helyett a fölfelé lesz az erőfeszítés iránya. Az egyén nem a társadalomnak felelős, hanem önnön felemelkedés igényének.”

Németh László életművében sok példát találhat az olvasó a sznobizmus fogalmának, alkotói szempontból jelentőségének firtatására. Werfel *Barbara oder die Frömmigkeiten*-jével kapcsolatban fogalmazta meg: „tanulmányt lehetne írni a sznobizmustól való rettegésről, mint

írói gátlásról. (...) Nem lehet minden mondatunkban őrizkedni, hogy valamit el ne kövessünk. Inkább legyek sznob, minthogy ne akarjak sznob lenni. Különben nem is nehéz belátni, hogy ez a „sznobizmofónia” a sznobizmus gyógyíthatatlan felsőfoka.” Claudelről szóló írása is tanúskodik arról a maximális olvasói odafordulásról, mű iránti „alázatról”, mely értő olvasatait jellemzi. Azért éppen Claudel említem, mert hozzá „belső ellenállás”-sal fordult, mégis, a megértésre törekedve úgy vélte: „Egy meg nem értett nagy író problematikussá tesz magam előtt. Egy meg nem értett nagy író: szellemünk egyirányú csenevészége; hiány, amely minden ítéletünkben ott kísérhet. De hátha (...) a mű többet követel, mint amit az írónak megadhatunk?” A Claudelről szóló elmélkedést azért tartom fontosnak, mert olyan problémát vet fel, mely nem csak a huszadik, de a huszonegyedik század irodalmára is rányomja bélyegét, s amelynek megítélése szélsőségesen megosztja a még meglévő olvasókat. Nevezetesen

különbféle elméletek és a szépirodalom kapcsolatáról van szó. Németh László üdvözlí Claudel elméleti nyitottságát, érzékenységét, köztudott, neki magának is számos elméleti, módszertani írása olvasható, érdeklődéssel tanulmányozza a különféle elméleti, szellemi irányzatokat. Azonban Claudel példájára utalva megjegyzi: „Claudel (...) túlságos szerepet juttat a darabban (...) az elméleti gondolatnak. (...) Claudel színpada így nem is belülről keletkezik, hanem kívülről, nem a dráma követeli ki magának, hanem az elméleti szándék kényszeríti rá a drámára. A nagy művészet ilyen, gondolja Claudel. A nagy művészet azonban belső okokból ilyen, s nem mert a nagy művészet ilyen szokott lenni.”

Színkritikái (Giraudoux, Pirandello, Shaw, Strindberg, Hauptmann, Rostand, Emlyn Williams darabjairól) szerző–mű–színház kapcsolatát boncolgatják. Természetesen ezeket a műveket is igyekszik eredetiben olvasni, s a műveket éppoly körültekintéssel méltányolja, s bírálja, mint az előadásokat. Miként saját drámáira vonatkozó önreflexív írásaiban, e darabok kapcsán is izgatják a drámairodalom huszadik századi tendenciái, újításai, dramaturgiai, rendezői megoldásai.

Az 1968–1969-es *Olvasónapló*ban felszínre kerülő gondolatok a görög tárgyú írások vallomásosságát idézik (pl. Eliotról, Faulknerrel, Camusról, Musilról,

Brechtről, Mrożekről, Simone Weilről szólva). Ezek az írások egyértelműen jelzik, hogy nem csupán elvszerűen vallotta az érdeklődés jelentőségét, a nyitottság elengedhetetlen voltát az olvasó és a szerző részéről egyaránt. Műhelyekbe kívánt betekinteni, szerzőként is vizsgálva a műveket – az írói megoldások, technikák ebből a szempontból is izgatták (nem csak az értelmezés szempontjából), néhol alternatívákat is felvet a lehetséges megoldásokkal kapcsolatban. Ebben a tekintetben is rendhagyóak, izgalmasak ezek az írások.

Érdekes, hogy ezek a tanulmányok, kritikák most kerülnek újra az olvasók elé. Általánosabb érvényű megállapításait korszerűnek érezzük. Németh László ezekben a tanulmányokban, kritikákban is tesz olyan megállapításokat, melyek feltehetően minden korban megszólítják az olvasót, egyben felhívja a figyelmet a tendenciák mellett az ismétlődésekre.

Talán ezért is izgatja annyira mind a művek, mind az alkotók szempontjából a morál kérdése. Szerzői szerepértelmezésében morál és esztétikum egységét vallja, ez azonban nem jelenti azt, hogy személyes kánonjából kizárná azon szerzőket, akik erről másként gondolkodnak. „Az író morálja szembekerülhet a polgárokéval, ledöntheti talapatukról a halott erényeket, védelmébe vehet egy bűnt, kitagadottakat tehet meg szenteknek, de sosem sülyedhet le az élet moráltalan moráljájáig.” (*Heinrich Mann: Die grosse Sache*) Proust tanulmányában szigorúbban fogalmaz: „Az erkölcs az az alakító erő, amellyel körülményeink uraivá válunk, s egy ember általában annyit ér, amekkora erkölcsének alakító ereje.”

Sok félbemaradt lehetőséget talál az olvasó a Németh-életműben, e kötetet illetően például sajnálatos módon ilyen az el nem készült lengyel tanulmány (*A lengyel irodalom tájain*), melyből egy rész készült csak el (Dąbrowska *Éjjelek és nappalok* című regényéről), feltehetően ugyanazért, amiért végül irodalomtörténetet sem írt, ahogy Füzi László fogalmazott: „magához rántotta a kor” (*Centenarium után*. Tiszatáj, 2008. 1. 71.), s persze saját írói terve, munkái.

Németh László világirodalmi írásainak záró kötete talán nem olyan egységes, mint az előző kettő volt. Figyelemmel, nyitott olvasói odafordulással azonban – a szerző Proust tanulmányát idézve – fellelhetjük „Az esetlegesen az egyetemest!”

ROTT JÓZSEF

A ragaszkodás mámore*Részlet*

Keserű a víz mifelénk. Olyan keserű, hogy az óceán-partig sem merítesz hasonlót!

Ezt ittam gyerekkoromban maszatos arccal, kifulladás, meg-megpihenve a markomból. A vert zománcú, füles bögrémből. Meg a tanyán, az ágaskútnál a nyákos, barna bükkvödörből. Ott homlokfájdítón hideg a víz, ahogy a fejedre tűz a nap, és éppoly kesernyés. Megdöntöttem a vödört, és nyeltem, nyeltem az arcom is szétáradó keserű vizet, míg belém nem hasított a fájdalom. Dőlt a nap heve, reszketett a levegő. Meztelen talpam alig fogta a jószágok által tövig rágott, poros füvet.

Mintha a nyár derekán egyszer már meghalna mifelénk a természet. Akadálytalanul árad a református templom mély bongású hangja. Az örökkévalót hirdeti. Ki sem térhetnél előle. Délidő. Szikrázó szik, szellő kergette por a szekérutakon. Seholy enyhüléssel kecsegtető árnyékfolt. Csak a kesernyés víz. Kihullik tőle az ember haja és meglágyul a csontja öregségére. Mégis nekem való. Keresem az ízet. Olyan keserű, ha sokat iszom, hát beleszédülök.

Akár az emlékezésbe.

Kijövök mindenszentekkor a temetőbe, és nekivetem a hátam a tiszafa alatti pad támlájának. A vénséges tiszafa gyökere már a poros felszínen szétágazik. Az esők és a pusztai szelek lehordták róla a termőföldet. Ott tekerőznek a gyökerek a lábam alatt, mint valami göcsös, az állandó készenléttől duzzadó izomzat. Felgyűrűrik a sétány kövét, nyugtalan megtorpanásra, lépésváltásra kényszerítik az emlékeikbe feledkezett gyászolókat. Dudorodnak a gyökérágak, akár az emberi vétagok, görcsösen, bütykösen, mintha erőnek erejével kellene megkapaszkodniuk... Körben a sírkövek mintha megmozdulnának, holott csak a fák árnya kúszik odébb rajtuk a leáldozó nap nyomán. Bucsyék kriptájának a rácsán átütnek az utolsó sugarak. Olyan gyöngék, mintha nem is érnék az arcomat. A kriptafalak mégis szétszórják, megsokszorozzák a fényt a közeli fenyőkön és bukszusokon.

Az alkonnyal köd kúszik elő a holt vizek felől. Szorosra fogom magamon a kabátot. Szellő hordja felém a bolyongó özvegyek imáit. Száraz levelek sodródhatnak az ösvényeken. Krizantémok, őszi rózsák nyirkos szaga édesedik a garatomban.

Megszállnak az emlékek.

***

Magányosan szálltam le a füstöt és kőszénport okádó gőzösről az oly jól ismert állomáson. A távollét mit sem enyhített sajnó érzéseimen. Szélcsendes őszutó volt arcot melengető, ragyogó napsütéssel. Mintha a hanyatló nap is számba venné, mi maradt a határban a bőven termő nyárból.

Jószerevel semmi.

A nagyüzemi mezőgazdálkodás nyomán csak mélyszántást láttam jöttemben kilométereken át. Leszámítva az élő Köröshöz közel eső legelőket meg egy-egy kökénybokros, száraz leveleket zörgető, nyárfás dűlőutat.

Sártenger zárta körbe a falut.

Az a néhány helyközi utas, aki nemrégiben érkeztetett egy másik fapados szerelvénnel, hamar eltűnt a keresztutcákban. Dologidő volt. Felnőttet és gyereket egyaránt sietni láttam. Azért egy-egy nyugtalankodó pillantásra mindjűknek maradt ideje. Idegent gyanítottak bennem a nyakkendőm és az aktatászkám után. Ha kalapot emeltem, elfordultak. Engem olyan érzés kísértett, hogy valamenynyűket ismerem, noha nem tudnám néven nevezni őket.

A nagy utca csendjét elrobogó, sárt csapó traktorok verték szét. A föllobogózt középületek körül hivatalnokok nyüzögtek. Csupa hívság. Mintha a népiünpély része lenne a papírmunka, az oktalannak tetsző rohangálás. Legfőljebb a deszkakerítések mögött megbúvó porták hasonlítottak néhai önmagukra: turbékolás, tehénbőség, a baromfiudvarok meg-megújuló perpatvara csiklandozta a fülem. A levegőt megülte az érett trágya szaga. Legyek táncoltak az arcom előtt. De hová lett a megszokott teendőket kísérő mélaság? A jámbor tompaság? A szavak sokszínűsége: a derű, a düh és a dologtalanság zsongító lármává szövődő hangja úton-útfélen?

Megcsalt a távolság.

Kimelegedtem és elfáradtam, mire a holtvíz-parti fél házsoros utcába értem. A szívem szabálytalanul vert. A levegős, gyümölcsfás tér valóban helybővére utalt, hanem a faluszéli sárházak!... Mennyire másképp éltek bennem! Kicsik voltak, meghunyászkodók. Szinte meglapultak a telente kiszórt salaktól, kátyúzásra használt törmeléktől esztendőről-esztendőre emelkedő szekérút mögött. Egyik-másik házikó ablakszeme már a gyalogjáró magasságába esett. Miféle összezsugorított, vágyaikat feledett emberek lakhatnak ilyen körülmények között? Szorongva találgattam a választ a kerítések innenső oldaláról.

Messziről ráismertem Erzsók néném portájára. Az ismerős deszkaoromzatról, melyen a néhai ács úgy szögelt a deszkákat a kerek szellőző köré, hogy tündöklő napot mintázzanak? A koromrágta kéménypárról? A vénséges körtefáról? A szívem kalapálásából?

Az emlékezetem jóval kíméletesebben bánt a házzal, mint az idő. A nádtető régen hozzáfeketedett a deszka-
 oromzathoz. A falakról előbb a meszelést koptatták le az eresz alá beverő esők, aztán a törekes tapasztást. Mára vájatokat, szivárgókat mostak az öles tömésfalba. A megszámlálhatatlan likban, repedésben megtelepedtek a darazsak, vadméhek: csak úgy zsongtak a kései verőfényben. A korhadtan földre roskadt kerítésen áttört a csalán. Ösvény mutatta, ha sietős, akár a kóbor kutyák, a néném sem ragaszkodik az ócska kapu használatához. A vedlett tyúkok kíméletlenül letarolták az udvart, néhány mélyzöld tormalevélen túl csak ürülékkel vegyes, léptek dagasztotta sarat láttam mindenütt.

Sár! Hányszor gyúrtuk, dömöcköltük a talpunkkal a kert aljából kitermelt agyagot! Falazáshoz, a vályogtég-
 lák közé kötőanyagként, és pelyvével keverve, tapasztáshoz! De ugyanezzel a sárga agyaggal kentük ki a kályha repedéseit, legfennebb sót kevertünk hozzá. Hányszor eszembe jutott a tanulmányaim során, mennyit vesztködtünk annak idején a nénémmel! Ma blokk-téglával dolgozunk és vasbeton áthidalókkal. Akkoriban fázott a talpam, csepegett az ujjaim között a híg agyag... Sár! Erzsók néném magát a földgömböt is csak sártekének nevezte. Kivált a csipős őszi szelek idején, amikor caplatásra kényszerített a szekérutakon keletkező dágvány. Már attól ingerült lett, ha mennie kellett. Még a szatócshoz is a legrövidebb utat választotta. Kihasznlált minden átjárót, lecsapott minden sar-
 kot. Felpakolva kenyérrrel, mosószáppal, ecettel, ugyanolyan nehezen szánta rá magát az indulásra. Beszédbe elegyedett bárkivel a kövezett nagy utcán, hogy elodázza az elkerülhetlent. Törölgette az orrát és szipogott. A nyakát nyújtogatta. Hátha jön egy gumike-
 rekű lovaskocsi. Valamelyik ismerős speditőr hazafu-
 varozza!... Véleményt cserélnek majd a pokróccal leterít-
 tett bakon, miközben a széles hátú muraközi lovak párát horkantva baktatnak a szénnel megrakott szekérral.

Soká kiáltoztam, mire a néném előkerült az ólaktól.

Letette a vesszőseprűt. Tenyerét lassan homlokához emelte. A hátam mögül sütött a nap, így tisztán láttam őt, ám a néném csupán az alakom után igyekezett kita-
 pasztalni, ki lehetek. Jó is volt ez így, mert valósággal megrendített a látványa. Időbe került, míg visszanyer-
 tem lélekjelenlétem. Olcsó, seszínű ruhája lógott, csak a felpuffedt hasán összemadzagolt zsebes kötényében volt valami kedves. A melle leszáradt, mióta nem lát-
 tam, az arca árkolt volt, öregedő. A hangja viszont ugyanolyan eleven és léletteli maradt.

Rohantam hozzá.

Karnyújtásnyira egymástól mégis elfogyott a lendü-
 letem, ahogy néném is elbizonytalanodott, de csupán

addig, amíg leporolta a kötényét. Hosszan lapogatta a hátam, már-már fájdalmat okozva. A torkából feltörő hangok elárulták: rázza a hangtalan zokogás. Tovább simogattam, miközben átnéztem a feje fölött. Miféle csapdákat tartogat még számomra az emlékezés!; a néni a vállamig sem ért. Kendőt most sem viselt, összesen gyérülő haja alig takarta áttetsző fejbőrét. Az öregség ványadt, szomorkás szaga lengte körül.

Hátrált két lépést, hogy alaposabban megnézzen, aztán összezsapta a tenyerét. Úgy beszélt, mintha csak tegnap váltunk volna el.

– Mosdjál, öcske! A kannában találsz vizet... Nem! Kitöltöm magam.

Főhajtásra kényszerített az alacsony ajtó. A konyhába lépve menten megértettem, miért a töretlenül közvetlen hang. Hiszen itt semmi sem változott az idők során! A homályos belső térből a tűzhely, az esztergált lábú ónémet asztal meg a mosdóállvány tolakodott elsőként a szemem elé. Kezem rálelt a villanykapcsolóra, ám szinte egyazon mozdulattal lekattintottam a lámpát. Mintha éle lenne a fénynek, inkább kívántam a homályt. Vizet öntöttem a lavórba, ám mielőtt letettem volna a félig telt ceglédi kannát, megbuggyantottam a fedelét, és nagy kortyokban ittam. Hideg, hűsítő áramok hordták szét bennem a régen érzett kesernyés ízt. Megtöröltem az állam a kézfejemmel, s megint ittam, immár lassan, élvezettel.

A néném tiszta törülközőt tett elé.

Aztán szemérmesen visszahúzódott. Mégis végig a hátamon éreztem a tekintetét, míg lecsutakoltam az arcomról, nyakamról a füstös kőszénzagot.

A temetőben ért minket az alkonyat.

A néném mögém húzódott a szüleim sírjánál. Egy embermagas kőoszlop, megfeketedett betűkkel arc gyanánt... Ha letérdelhetnének a kövek! De kemények, én tudom csak, mennyire kemények! Inkább eltömréne-
 nek, mintsem meghajoljanak. Én vagyok kénytelen fejet hajtani.

Reszkettem a hús alkonyban, akárha félnék. Tárgytalan volt az érzés, mégis valós, nem tudtam szabadulni tőle. A sötétségtől fél így az ember. Minden bizonytalan a sötétben, csak a kiszolgáltatottság, a védtelenség teljes. Valóban...! Olyan hézagok az emlé-
 keim! Pár fakuló kép és jelenet. Némely esetben azt sem tudom, nem mások elmondása után él-e bennem a töredék. Erzsók néném hallgat. Ki adhatna választ rá, miért féltem ennyire a hazatéréstől?... Egyszer csak megéreztem a néném közelségét. Fél lépést, ha tett felém, mégis betöltötte köröttem a teret.

Együtt térdepeltünk le.

Van megnyugvás a halálban? Vagy belenyugvás?... Honnan is várhatnék választ? Mit sem tudunk az elmú-

lásról! Ha valóban bennem folytatódik az életem, kedveseim, rossz lehet nekem. Olyan világ ez, amelyben aligha lennének örömtöket... Fohászoktam és vártam, hogy átjárjon a fizikai közelség ereje. A kegyelem. Mi történt velünk, édesanyám? Szétszabdalták az országot, aztán a maradék földjeinket is elvesztettük. Az atyai házat. Elpusztultak a családi múlttal, hogy én nálatok is többet veszítsek. Hogyan mondtad, édesanyám? Tanuljak! Csakhogy ők tanítottak. Az általuk írott könyvekből. Akik mindenükből kiforgattak. Nekik építkeztünk tanácstermeket, sarkos, rideg középületeket. És igazad volt, édesanyám! Mi mást tehetnék? Idegen vagyok a városban. Oly idegen, hogy mindenki mást is idegennek látok. Megfélemlített, engedelmes emberek között élek, akik már a tulajdon gyermekeikkel szemben sem egyenesek.

Mit kérhetnék számon ennyi idővel a földindulással felérő változások után?... Szétszórattunk. Szerencsés eset, ha évente kétszer levelet váltok a nénémel. Semmisségekről, mert attól is félnem kell, hogy ellenőriznek. Nincs, akinek kimondjam a gondolataimat. Magam ismételtetem őket, míg el nem vásznak, vagy rögeszmévé nem válnak... Az atyai ház nincstelenjeinek csoszogó, esetlen léptei nyomán már a fű is kikopott az udvarról. Jóságot nem tartanak, az istálló körül az enyészet tanyázik. Apránként belepotyog a tetőcserep a derékig szökő gazba. S mint valami ragályos, bomlasztó kór, lassanként átharapózik a lakórészekre. A széldeszákak korhadtan lógnak, a falak meszeletlenek, ki-kivicsorít a csupasz téglát a vakolatból. Nem akad kéz, amely tenne a romlás ellen. A lakók nem érzik a sajátjuknak az oltalmat nyújtó falakat. Ha látnád édesanyám, milyen magára hagyott a néném a falu lóto-futó népe között! Mert mindenki kapkod! Azt gondoltuk, a gépek megkönnyítik majd az életünket. Mégis, mintha mi idomulnánk hozzájuk. Eldurvultunk. Zaj, kapkodás, elégedetlenség... A mozdulatokat átítatja a riadalom.

Már semmi sem az, aminek látszik, édesanyám!

Leültem a közeli padra, a vénséges tiszafa alá.

Mintha a nap is sóhajtana egy utolsót, mikor lehatatlik, szél kerekedett. Sajgó üresség uralt legbelül. A halálesetek okozta pótolhatatlan űr. Az ifjúságom elmúltának a fájdalma... Akad-e akár egyetlen beteljesült vágyam?... Elszakadva, idegenben váltam felnőtté, túlon túl hirtelen ahhoz, hogy megtarthassam magamban azt a szertelen, világra csodálkozó ifjút, aki valaha voltam. Ezért eshet meg velem, hogy idegenként gondolok vissza arra a fiúra.

A bíborló fények most a szemközti kriptá belsejét érték. Megfeszített Krisztusunk színesre pingált másán. Alatta réges-rég elszáradt krizantémok töredezett, por-

lepte maradványa. A márvány lépcsőkön rozsdabarna platánleveleket zörgetett a szél.

– Bucsyék kriptája – mondta a néném.

Derengett valami, csakhogy akképp voltam az érzésemmel, mint a kabátzsebbe dugott, elgémberedett ujjaimmal. Erzsók néném rámutatott a címeres homlokzatra.

– Rangjuk, múltjuk szerint az elsők közé tartoztak a háborúig. Kétezer hold. Gépek, nyájak, csordák, béresek, szolgálók. Főúri életvitel Csabán, vadászok a vadvizeken, uradalmi ház a nagy utcán...

– A sánta ördög! – szaladt ki a számon.

S egyszeriben megelevenedett bennem a kamaszkorom. Meztéláb a tarlón. Nyárfára mászva. Égi áldásban és szélviharban a nénémel összekapaszkodva. Ikrás dinnyék és fanyar vackorkörték íze. Esti fohászok. A falióra kitért kalatolása a sötétben. A szekérutak szélhordta pora... és Rózsa Lali!

– Emlékszel, néném, arra a hatalmas harcára?

Nem létezett kiközökenteni a maga gondolatmenetéből!... Vannak szenvedélyes mesélők, akik a személyükön keresztül szűrik meg a történelmet. Mindig önmagukkal a középpontban. Megríkatnak, mulattatnak, feloldozást kínálnak, mégis vegyes érzésekkel hallgatom őket. Mintha egyedül azért tartanának szóval, hogy hallathassák a hangjukat. Közönség gyanánt bárki megtenné nekik, s élek a gyanúval, hogy bárki kedve szerint képesek csürni-csavarni egy-egy történetet. Hajaj... Elég kihagynunk egyetlen szereplőt, egyetlen semminek tetsző érvet, hogy minden, de minden más színben tűnjék föl. Elhallgatni az időpontot, és máris könnyezve nevet, a térdét csapkodja a közönség, holott megrendülnie illenék. Az ötvenes évekről, azt gondolom, s azt gondoltam akkor is, ott a temetőben, a hatvanas évek közepén, nem is lehet beszélni másképp, mint összeszorított foggal. Persze előbb-utóbb a borzalmak is veszítenek az erejükből. Kivált, ha nem merünk beszélni róluk. Megfélemlítettségünkben. Gyávaságunkban. Beletörődésből. A békesség kedvéért. A keresztényi megbocsátás szellemében. Az utódok féltése okán. Mindegy. Számptalan érvet találunk, ha szükséges. Még néhány esztendő, és egyesek már mosolyognak. Megint mások tolvánvásnak, illetlenségnek tartják majd szóba hozni a történeteket. Ízléstelennek. Legyintenek. Lekicsinylőn. Mosolyognak. Elnézően. Beletörődően. Kegyesen. A feledés jogán, ami a túlélők kizárólagos joga az áldozatok, mártírok, hősök ellenében. Megint másoknak oly fájdalmas az emlékezés, hogy megszólalni sem képesek. A zsebkendőjüket gyürdösik szótalan. Kihátrálnak a beszélgetésből. Talán arra várnak, hogy majd más mondja ki helyettük... S minél tovább halogatják, annál szármalmasabbá válnak a fájdalmukkal.

Erzsók néném ellenben a mesemondók közé tartozott. Akiknek az ajkán akarva-akaratlan a múlt elevenedik meg. Sosem a személye volt a fontos, hanem maga a falu. A falu népe, hogy egészen pontos legyen. Mindenestől. Nem nyomasztották eszmei közlendők. A kinyilatkozás ostoba kényszere. Mindegy, hol kezdte, a bőröm borzongásán éreztem, kerek igaz a mondandója. Ennek megfelelően, nem egyszer a mások szava által kerekítette ki a mondandóját, ugyanazzal a zavarba ejtő féltudatossággal, mégis szinte ízekben, illatokban és imákban mérhető alapossággal.

Ötvenegynéhány esztendő volt akkoriban. Koravén, a sorsával megbékélt teremtés. Szürke, jellegtelen külseje megtevesztő: élénk és kíváncsi természetet takart. Azt hiszem, a magánya szolgál magyarázattal a különtségére. És a magányhoz társuló bátortalanság. A földosztásból nem kért, ahogy a tagosításból is kimaradt. Nem agitált és nem internálták. Hidegen hagyták a május elsejei felvonulások. Lgföljebb a makadámút széléről figyelte, ahogy a falu színe-java, a szövetkezetiek, a tanácsiak meg az iskolák kimosdatott diákjai zászlókkal, léggömbökkel fegyelmetlenül elmasíroznak a díszemlévény előtt. A hangszórók faluhosszan ontották a mozgalmi zenét. A gólyák felrebbentek a kéményekről. Az egypárti vezetők önelégülten fogadták, mintegy számba vették az elébük járulókat. Hát ilyen is van, gondolhatta Erzsók néném a futó port taposva. Talán megfelelő ruhája sem volt a parádéhoz. A gazdákkal a családi múltból adódó természetességgel beszélt, ugyanakkor a hatalom képviselői előtt ártalmatlan, faluszéli nincstelennek látszott. Nem izgatta, kik tipródnak fontoskodva a szövetkezet újonnan vásárolt traktorai körül, és nem kényszerült megalázó vetélkedésre a magakorabeli asszonyokkal a közös földön elvégzett munka elszámolása miatt. Az oly szűken mért munkaegységekért. A lassú gyarapodást amúgy is a háztáji gazdálkodás hozta meg annak, aki nem átalott fekete estélig jószágot gondozni, krumplit tölteni. Néném lemondó léte nem függött a körülményektől, nem lehetett irigység tárgya. Nem volt érdekelt az önámításban. Azt hiszem, egyként fájt neki minden hatalomnak fejet hajtó, zavarodottan rohangáló, elkárhozott lélek.

Áradtak belőle a szavak a kiszolgált temetői padon, csupán a szenvedély, a földi igazságért perlő indulat hiányzott a mondandójából.

– Az ifjabb Bucsy Imre sebesülten tért meg a háborúból. Megmütötték, ám nyomorék maradt a lábára. Lóháton ugyanaz a deli úrfi, gyalogláb viszont...

– Az ördögöt formázta!

– Kegyetlen indulatok dúltak benne. Az apja odaveszett a Donnál, a húgai meg... Rohangált a munka után, ahogy a beteg lába engedte. Ha a földeken járt, az uradalmi házat fosztogatták, ha meg álomra hajtotta a fejét,

a lovait oldották el... Nem mintha mindenkit becstelenné tett volna a törvényenkívüliség, csak a többség fáradt volt ahhoz, hogy a másét védje...

– Akkoriban vittük haza azt a hintaszékét!

– Na hiszen – kuncogott a néném. – Lett volna nekünk cifra holmink az atyai házban! De nem szeretünk ott...

– A tavaszi ár hozta!

– Hajlított bükkfa! Csupa lakk meg fonott nád! Olyan örömmel cipeltük, mint valami trónust. Gyerünk be a szobába!...

Annyi esztendő távlatából is lázba hozta az emlékezés. A hangja megtelt étellel, megfélekedett róla, hogy a temetőben vagyunk. A fiatalságra oly jellemző, töretlen vágy hangjai voltak ezek. Önfeledt hevület.

– Sehogy nem akart megállapodni a göröngyös agyagpadlón. Nem számít! Majd ha beleülünk! Meglendítettél. Kiborultam belőle. Egyenest a földre. Oda se neki! Vigyük ki a konyhába! Ugyanúgy csám-pázott. Istenem! Még el is pityeredtem. Egyszer kerül a birtokomba kényelmes holmi, és azt sem használhatom!

– Kidobtuk?

– Elcseréltem egy kötő krumplira.

Ilyen volt a néném! A múlttal feküdt és ébredt. Mintha éjszakánként tovább álmodná a falu történetét. Amiről nem szerzett tudomást, talán nem is érdemelt említést. Hozzá mérten, esetlegesek az emlékeim. Önmagukban jelentéktelen képek. Események háttér nélkül. Mind-mind kiegészítésre szorul. Egy-egy gyarló vagy szépséges pillanat...

Ahogy, mondjuk, a tenyerén görgeti a forró vízből kiemelt főtt tojást. Lelkesen néz rám, mintha a tenyerét átjáró meleget is meg akarná osztani velem. Viszonoznám az örömét, ha lenne étvágyam, így viszont csak egy ajakbiggyesztésre futja. Éhesnek ugyan éhes vagyok, ám gyenge és kedvetlen. Szólásra is nehezen nyílik a szám, nemhogy ételt erőltessen magamba. Néném a tűzhely vaslapjához koccantja egyszer, másszor a tojást. Megsodorja a két tenyere között, ráfúj, majd fürge, táncoló ujjakkal leválasztja róla a repedezett héjat. Hol a körmét használja, hol a párnás ujjbegyét, s közben be nem áll a szája. Jó lesz a tyúkoknak, mondja, és összekotorja az asztallapon a héjdarabkákat. Pótolja a mézhiányt, öcske! Láttál már olyan tyúkot, amelyik nem növeszt mézsburkot? Hályoggal pottyantja világra a tojást. Az ám a csúfság! Gondolni sem szeretek rá! Belapul az ujjad alatt. Kifakad. Sohanapján terem az olyanban kiscsibe!... Hirtelen elhallgat, még az ajkát is beharapja, ahogy az elvászott konyhakéssel, gondos mérlegelést követően, kettévágja a tojást. Az aranyló sárgája félig lágy, megremeg a határozott mozdulattól. És az illata,

ahogy a felszálló meleg pára az orromig ér! Néném megszegi a kenyeret, zöldpaprikát tesz elé, s a következő percben azon kapom magam, hogy csöndesen majszolok.

Mennyi-mennyi törött-tükör pillanat!... Erzsóknéném mécsfénynél! Bűvkörébe vonja az asztal fölött motozó fény. Húsos alkarjait látom, ahogy a gombát formázó stoppolófával meg a gyűszűs jobbjaival foltozásra fogja a nadrágomat. Nem beszél, s mi más lenne ez nála, mint a megfeszített figyelem jele. Mégis, nehogy tétlen maradjon a szája, ráharap az imént elszakított fonálvégre. Úgy lesem az ágyból, mint valami mesebeli jótündért, aki titkon hozzálát, hogy enyhítsen a nyomorúságomon...

És hány kibogozhatatlan jelenetből, elmosódó háttérből kirajzolódó fizimiskát örök még az elmém mélyén! Legtöbbje üzött és ápolatlan, örömeben, kacagáskor és csúfolódva is nyúzott, háborús arc. Csupasz képű inasok, pajeszos, nagyhangú segítők. Tekéző vasutasok a Csőcselék-kocsma hátsó udvarán. Kártyás, részeges himpellérek. A kancsal, füstös képű vándorköszörűs, aki rügyfakadáskor, majd lombhulláskor is körbeobégtatja a falut a szikrát vető, csámpás korongjával. De talán mindenki másénál elevebben élt bennem Bucsy Imre verejtékben ázó, az állcsont felé keskenyedő arca. Elhegesedett sebek, kurta bajusz, törött fogak...

És a hangok! A port tipró, éjszakába rohanó lányok talpának a csattogása! Máig úgy dübörög bennem, mintha a mellkasomat vernék.

– Nem keresték azt a hintaszéket, néném?

– Másnap már ott volt Bucsy egyik embere. Alkalmasint látta valaki, hogy átsegítjük a széket a gáton.

– Ki lehetett az?

– Talán a szekérút porában viháncoló gyerekek. Valamelyik szomszéd. Vagy a Sáfrány-hídon ácsorgó horgászok egyike. Senkiről se lehetett tudni, hányadán állunk vele. Akárhogy mosolygott a szemünkbe. Ma még bátor, holnap... A gyanú mindenkivel szemben ott lappangott az emberben... A kacskák kezű Orbók Ottó felszólított, hogy adjam vissza rögvést! Csak nevettem rajta. Kell is nekünk az ilyen cifra holmi! Vigyed, ha találsz!

– Nem lelte!

– Hogyan ismerte volna föl a kötő krumpli képében?

– Emlékszem Orbókra! Kerek képű béreslegény volt!

A kacskák, teszteszák mind Bucsy Imre szolgálatában álltak. Ezeket kommandírozta Bucsy, mert ahhoz túlon túl büszke volt, hogy magában vigye a világ szégyenét. Esténként...! Amikor már benne is dolgozott a bor! Akkor állt az élre!

– Félttem tőle.

– Eszét vette a fájdalom! Akárhogy titkolta, büntetett a szóbeszédért, mindenki puszogta, hogy Irma húga a Rózsa Lalival lófrál.

– Lehetetlen...

– Éjszakánként, öcske.

Mintha a föld készülné megnyílni alattam a pusztá gondolatától. Ekkorát tévedni, néném!... Minden csúfság, sorscsapás és gyötrellem eleven ellentéte volt számomra Bucsy Irma azokban az időkben. Úgy élt bennem, mint akinek az élete össze se mérhető a miénkkel. Talán az angyalkák lennének hozzá hasonlóak, ha föl-cseperednének a dundi gyerekkorból és dalra fakadnának a napsütötte nagy utcán. Keresem a szavakat, hogy leírjam csodálni való lényét... Tűzről pattantnak mondjuk a hasonló, közülünk való lányt. Bucsy Irma viszont természetes és önérzetes volt egyszerre. Fesztelen..., számomra mégis megközelíthetetlen. Telt keblű vérbő teremtés, akinek a közelében eláll a lélegzet. A saját szememmel láttam, ahogy árral szemben átússza a Köröst. Lovagolt. Kinek lett volna mersze, ki ért volna a nyomába az otthon lézengő legények közül?

– Tévedsz, néném.

– Ez már az orosz megszállás idejére esett, öcske. Addigra minden a visszájára fordult. Az éjszakák összefolytak a nappalokkal. Mintha kialvatlanul, megcsalt szemmel kóvályogtunk volna valamennyien. Te a betegágyat nyomtad. Örök vigyázták az artézi kutakat. A legszembeötlőbb mégis Bucsy Irma magaváltozása volt. Eltestesedett, gyalogosan, kísérő nélkül kószált. A ruhái, noha előkelő helyen varrták a kapható legjobb anyagból, sehogy sem mutattak rajta. Haját feltűzve viselte, de ha megázott, szél tépte, hagyta csapzottan.

– Miket beszélsz! A vadgesztenyebarna haja! Dehogy volt gondozatlan! A legszebb hajkorona volt, amit valaha láttam!

– Kölyök voltál még, öcske.

Kényelmetlenné tette alattunk a padot az emlékeink különbözősége. Csípős este lett, ideje volt indulnunk. A fölmerészkedő, ködön áterengő hold vezetett a temetőkapu felé.

Nem bírtam szabadulni Bucsy Irma emlékeitől... Néném úgy beszélt róla, mint aki nem néz tükörbe. Talán nincs is tudatában a saját formátlanságának. Nem hisz a szétaposott lábbelijének. Szorosan hozzátartozott a beszélhetnékjéhez ez a könnyed személytelenség. Hogy ő kivülálló marad az összes gyengéjével egyetemben. A hasonló korú parasztszanyok, egyszerű páriák hamar tönkremennek, elalaktalanodnak a kétkezi, megerejtető munkától, a születektől és a kíméletlen bánásmódtól. Örömük lesz az evés. A teli bendő. Az olcsó, zsíros ételektől aztán elnehezülnek, zsémbessé válnak. Bucsy Irmával ilyesmi nem fordulhatott elő. Más anyagból gyúrták... Valóban kitélt, ám tekintete eleven maradt, s nem az ostoba rátartiságtól. Ha érvelt, kipirul-

va tette, s közben úgy emelkedett a keble, mintha menten kiszakadna a szíve. Valósággal égetett a közelsége. Mindenről lemondok, ha csak egyszer belefűrhatom a fejem a hajába!... Irma persze kacagott volna az ötleten! Mert mim volt nekem, a határtalan szeretetehségen túl? Csupa lelket marcangoló, beteljesületlen vágy.

Erzsók néném nem érzékelte, hogy sebeket szagat föl a szavával.

– Bucsy Imre a forró nyáron át az alkalomra várt, hogy leszámolhasson Rózsával. Nyíltan, a húga védelmében nem támadott rá. Nehogy rajtuk ragadjon a szégyen? Reménykedett még Irma ártatlanságában? Beköltöztette Csabára. Hiába! Irmának nem hiányoztak a szivarozó úrfik meg a korzózás. Másnap este már a faluban volt. Nem nehéz kitalálni, kinek a kedvéért!

Hitetlenül ingattam a fejem.

– Mi vonzotta volna Rózsához?

– Szerelemnek, szenvedélynek ne keresd az okát! Emlékszel arra a hatalmas harcsára?...

– Elkobozták Rózsától a nagy utcán!

– Attól a naptól Rózsa Lali tudta, hogy fenekednek rá. Hogy okkal vagy ok nélkül, félre fogják állítani. Mégis minden este elment Irma ablakához.

Egész testemben iszonyodtam a hallottaktól. A józan ész számára felfoghatatlannak tűnt, hogy Bucsy Irma annak a hirtelen felnövő, kajla cigánylegénynek a karjában leljen örömmre. Még így, felnőtt fejjel is bűnnek gondoltam. A vérfertőzésnél is súlyosabb, irtóztató bűnnek. Cinkos, aki segíti őket. Aki csak látja... Hanem az eszem kezdett hozzászokni a gondolathoz... Hiszen delet és éjfél is egyazon ponton mutat az óra! Csak éjfélkor nem verik a harangot hozzá!... Talán nem is a hallottak fájtak igazán, hanem a felismerés: micsoda félszeg, még a képzeletemben is gyámoltalan fiú voltam annak idején!

– Tudtál róluk, néném?

– Ölelkezni nem mertek mások szeme láttára. Bucsy Irma lerúgta a papucsát, és a harmatos fűvön lesurrantak a holtvíz partjára. Ahol bokros a töltés, a faluvégén... Mert Irma is félt a saját merészségétől, akármilyen szilajnak mutatta magát.

Aztán, ha boldoggá tette Rózsát, belerohant az éjszakába.

Akárha most is annak a mámoros nyárnak a levegőjét lélegezném! Meztlábás léptek csattogása a porban... Húsztendő telt el azóta. A hideg, párás nagy utcán ballagtunk a vasútállomás felé. Lópaták ütemes csattogása szolgált aláfestésül Erzsók néném szaváéhoz.

– A gyűlöletnek nincs partja. Csapkodni akarsz, hadakozni, mert elemészt a félsz. De mi volt Bucsy Imre gyűlöletének az oka? Rózsa Lali csupán?... Mi vethet véget a gyűlöletének?...

– Rózsa Lali nótázott olyan keservesen azokon az éjszakákon!

– Hajtotta a vére, míg együtt nem érték őket. Bucsy Imre lóháton, a csonkabonkák husággal a kezükben.

– Orbók Ottó volt a vezérük!

– Irma elszaladt, a cigánylegény meg szembe fordult velük. Láta, felmérte a fojtott szavakból, hogy sokan vannak, mindjárt a hátába kerülnek, följazottak... Nem menekülhet vértelen... Rávetődött, lerángatta a nyeregből

Bucsyt, a ló rémülten ágaskodott, a csonkabonkák meghátráltak. Mi hasznát vehette annak a szánalmas bandának Bucsy? Már az is dicséretükre vált, hogy gyaloglás kiérték a faluból! Ütések csattantak, Bucsyt az indulat vitte, segítségért ordított, de Rózsa Lali megint fűgőbb és leleményesebb volt. Még néhány gyors gyomros, szökkenés föl a gátra, át a nádton, és elnyelte a hínáros víz.

– Kivágta magát!

– Mert Bucsy beletörődött a kudarcba?... Hiszel az ilyesmiiben, öcske? Veszni látszott a birtoka, jószága! A háza és a húga!

– ...néném!

Rám pillantott a jámbor szemével, melynek barna bogara túl kopott volt már a szenvedélyhez, gyűlölethez.

– Jöttek az őszi esők. a szekérutak nehéz sara megfogta a léptet. Zuhogtak a husángok. Orbók Ottó csatított örömeiben. Most elpusztulsz! Egymást túlüvöltve mutatták az odaadásukat, de Bucsy Imre már nem volt sehol. Nem okozott neki elegendő örömet Rózsa Lali csontjának recsegése.

LEHÓCZKY ÁGNES

Előhívatlan fényképek

Valahol, egy útikönyv azt írta, hogy ez a város szürke. Elképzelttem. Egy elszürkült gyerekkort láttam. Kezemben egy szovjet Horizontot lóbálva századvégi tűzfalak után vadásztam. Bérházak fekete-fehér kapualjait. Azokat a filmeket soha nem hívtam elő. Úgy értem, fényképészhez sohan nem mentem el. Nem volt rá szükség. Úgy értem, arra, hogy lássam őket.

Abban a másik korban anyám a háztetőn ülve, egymagában, rohanó felhőkről készített rajzokat. Vékonyszálú haja vágatlan, színtelen. Először a létrát, majd a padlást mászta meg, nyakigláb, azután nekifutásból gondolkás nélkül a cserepekre. Később már színeket is használt. Bár abban a korban a színek a papíron semlegessé folytak. Nem úgy értem, hogy elszíneződtek. Az a kor nem volt se fakó, se szürke. Inkább egy vastag fehér üveg. Azon az üvegen keresztül figyelte a felhőket anyám, azt hiszem.

Aztán, már egy másik ezredévben a kapualjakkból posztterek lettek. A szürke város bér-lakásai eladók. De ez nem ebben az országban történt. Úgy értem egy teljesen új millenniumban. De mi fordult meg abban az országban, abban a másik korban? Én arról beszélek, ami akkor a fekete és a fehér között történt. Ha már erről van szó, ez a város között van. Semmivé mázoltan. Januárban a vonatból ugyan világossárga, sánpárra hajolva, haladunk, ne félj, egyáltalán nem túl gyorsan.

Miért vagyunk hűtlenek, te meg én? Úgy értem, miért nem élünk, mindegy, hogy hol, valójában ott, ahol élünk? Háromszor egy évben találkozunk, ugyanott, ugyanazon az éjjel, halkán körvonalazódó konténerek mögött a sötétben bevárjuk egymást. Hideg van. Január. Úgy értem, éppen karácsony előtt, január. Mert olyan ez a karácsony, úgy értem. Megesik, hogy minden sarkon egy konténer. És mi minden egyes esetenél te és én bújócskát játszunk. És mivel a jövő eseménytelen, karácsony másnapján elutazol.

Ülj vonatra. Egészen a határig menj, meg ne állj, Úgy értem, addig a vonalig, mely két fenyőfa között rajzolódik. Ugyanaz az erdő, ugyanaz a fa. Között. Gyere nézd meg ezt a hegyoldalt, az Alpok veteránjai olykor-olykor még ide visszajárnak. Régen össze-vissza csontkupacok. Most... renováltan, rendben, katonásan. Lányomodba beletaposok, hajdani szánkónk elhalványult útvonalán. Ne haragudj rám, ha nincs több időm itt rád. Úgy értem, azzal, hogy holtakra fecsérlem, valójában nem veled töltöm?

Ne a bazilika visszhangzó tornácait vádold. Úgy értem, azokat a hangokat semmilyen körkörös fal nem suttogja vissza. Otthagytuk őket, abban az elszíneződött korban. Vagy lehet, hogy csak abban a vastag üvegen szólalnak meg újra? A kupolának megvan a maga baja, hagyd rá. A vonatokét pedig hagyd roskadozó hídkra. Ha engem kérdezel, a dómok nem beszélnek és nem hülyítik az utazót, aki távoli országokból érkezett, fekete-fehér városokból. Kifakult üvegű városokból. Szürke városokból.

FERDINÁNDY GYÖRGY
A kismacska halála
 (vendégszövegek)

*Minden vízbe mártott vers
 (kisangyalom)
 A súlyából amnyit vesz
 (kisangyalom)
 Amennyi az általa
 kiszorított víz súlya
 (kisangyalom!)*

(népdal)

Ezt az írást látszólag az adott szövegek közlésigénye indokolja, ám a formális kapcsolatok kombinatorikája, a hozzártatózó szubjektumképzettel együtt, az ontikus eldöntetlenségek ellenére stabilizálja a hangkölcsonzés műveletét, és így valamiféle metatextuális pozíciót termel újra.

Munkám imitatív mátrixa tehát úgy is felfogható, mint ami a szinguláris szöveg pontos utánzásának lehetőségét nyilvánítja meg, vagyis a stílussá változtatás textuális műveletét aktivizálja. (Cénette)

A név lehetséges jelentéseinek mnemotechnikája fonikus és intertextuális összefüggésekhez vezet. Lényegében a kezdetben megállapított mediális különbséget újraélesztve (Gilette), de ezúttal nem az akusztikai és szkriptuális, hanem a fonikus minőség és az intertextuális pólusok között. (Vigyázat! Ezek felejtése lerombolja a hangzás mnemotechnikai paradigmájának fenntarthatóságát!)

Ha a magánhangzókat jobbról balra olvasva nézzük, úgy azoknak kontingens-ironikus megkérdőjelezése szembeszökő. A költőiség fenomenális kategóriái ugyanis nem biztosíthatják a szöveg mint inskripció memorizációját. Ezt csak a szöveg üressége kényszerítheti ki.

Célom transzfiguratív és regiszterközi effektusok révén felszabadítani a szöveg nyelvi terét a hagyományos prezenciaképzetek uralma alól. Ezzel egyidejűleg végzek a nyelvi azonosítás felfüggesztésének másik tendenciájával, a hangnem homogenitásának megerősödésével; ezt persze immár a szöveg retorikai modális önértelmezése nélkül teszem. Az apokaliptikus hangnemet azonban a továbbiakban mellőzni fogom. A szöveg önmagához való viszonya így mintegy félúton áll annak belátása felé, miszerint ha a létről nem lehet metaforikusan beszélni, akkor a diskurzus maga állítja elő referensét, amennyiben revelált igazsága éppen ő maga.

De van-e olyan magyar regény, amely szerencsés esetben világsikert arathatna? És ha nincsen, milyennek kellene lennie? Mert ha eltekintünk azoktól, amelyeket mi nevezünk ki világhírűnek, akkor bizony fehér holló az ilyen.

A konstruktív módusz itt persze negatív előjelű, a szemantikai kiüresedés végállapotát regisztrálja tropológiai-modális értelemben is. Így tehát a transzcendenciától átjárt világ egyenesen az ismert antropológiai kód, észlelésmód és konfiguráció szétjártó értelmezhetőségéhez vezet.

Innen nézve a személytelenítés effektusai korántsem nyelven túli mozzanatokból származnak, hanem a nyelvi feltételezhető képiség olvashatóságából. Hiszen miképp férhetne össze szándék és személytelenedés? Példának okáért a nap, mint égitest, feltűnően gyakori tematizálása a metaforikus képiség nyelvi feltételezett-ségének reflexiójaként is olvasható.

A kérdés logikus folytatása, hogy van-e valami lényeges, amit csak mi tudunk a nagyvilágnak megmondani? Mert ma inkább csak megkésztet utánérzéseket produkálunk. És megfordítva a gukkert: csak az tarthat érdeklődésünkre igényt, ami nyugati mintákat követ.

Mert jaj! Akiknek távlatuk van, azoknak nincsen már ékezetük. Nincs anyanyelvük sem, s ezért összevissza beszélnek és olvasnak, mindenféle nyelveken. (Márai) Más szóval: a hontalanság és a nyelvvesztés megrázó tapasztalatát nyelvkritikai összefüggésben tükröztetik.

Az eredmény: csupa olyan oeuvre, amely integratív távlatból összerendezhető narratív tudást testesít meg, és struktúráit több szólamú, önmagukat folyton korrigáló, érvénytelenítő szövegszegmentumokból építi.

Mindezzel együtt, a linearitást felfüggesztő körkörrösség és szimultaneitás, a diegézist domináló deskripció, az organikusságot felváltó, nem identikus iteráló szövegelemek jelszórása, okozati meghatározottságával együtt célelvőségét is kérdésessé teszik.

A Párizs-regényeknek például (Földes, Hevesi, Szomor) mindig is volt bizonyos sikerük. De csak azért, mert íróik megélték, megszenvedték tapasztalataikat. Segélyből, gyorstalpalón, tegyünk le róla, soha nem leszünk párizsiak.

Az írók általában azzal a tapasztalattal szembesítik olvasóikat, hogy az elbeszélés alkotta üres helyek betöltéséhez az érintkezést feltételező metonimikus viszonyok hiányában leginkább a szöveg metaforarendszerének ambivalens jelentésmezőket létrehozó értelemképző működésében találhatnak fogódzót.

De ne felejtjük: az írás az emberi térnek egyszerre archaikus és modern képzetekre utaló architextusával is szembesít. Az azonban kétségtelen, hogy a térpozíció közvetítette polarizációt megjelenítő határvonalat úgy a diagézis, mint az egyneműsítő mimézis formaprincipiumai relativizálják. (Baedekker-irodalom)

Mily fenséges patrocínium! Archaikumát formai-strukturális szinten a narrációs technikából adódó

(metafora- és szimbólumrendszerrel alakuló) motívum és szövegelem ismétlődések, valamint – az erre épülő szemantikai szinten – az antropomorf vagy természetes lények közti kapcsolatrendszer poétikai szerepében megnyíló (a mimetikus kódrendszerbe nem beilleszthető) mitikus tradíciók perspektívája biztosítja.

Íme, ez a klasszikus retorika leírásra alkalmazott alakzatának, a hipotipózisnak láttató funkciója!

Az eddig szóba hozott példák arra utalnak, hogy az elbeszélői én hasa(dása) nem írható le egyértelműen reflektív vagy dialektikus elhasonulásként, amelyben

valamilyen narratív szerkezet továbbra is elősegíthetné az önmegértést. Még akkor sem, ha ez tartalmazná a legmegindítóbb mozzanatokot.

Mindebből persze nem következik semmi, holott elvben bármi következhetne belőle. Például, ha az érvényben lévő (maszkulin) metódusokon belül, azokat tudomásul véve, sőt végsőkig veszítve, a női artikuláció kereteit fáradhatatlanul tágítva, létrehozzuk a feminin és a maszkulin magyarságkép szerencsés egybeesését, akkor elmondhatjuk.

Hogy mit, azt egy következő tanulmányomban fogom kifejteni.

BERTA ZSOLT

Van, hogy költő vagyok

*Van, hogy zsírosnak érzem a létet
Hozzáragad a kezemhez, és hiába rázom,
nem szabadulok tőle.
Például mikor nem szeretem, hogy esik,
pedig tudom, hogy esnie kell, mert így van rendjén.
Esnie kell az én fejemre is éppúgy,
mint a száraz erdőre.
Van, hogy nem zenélnek a szavak,
csak kopognak, mint a szükséges eső.
Épp nem szeretem, csak azért ejtem ki őket a számból,
mert keserűek.
Bedobnák helyettük egy tik-takot,
hátha csók követi...
Van, hogy nem toporgok türelmetlenül,
s nem kérdezem, hol késik már ez a hülye tyúk.
Van, hogy mozdulatlan vagyok, nem akarok menni sehova.
Hacsak Istenhez nem, beolvasni neki.
Hétköznapi nem vagyok költő,
csak mikor zsírosnak érzem a létet.
Hozzáragad a tenyeremhez, le akarom rázni,
kezem, mint dagadt lepke röpköd arcom körül,
a szavak azt hiszik, őket vezényelem, ijedten sorba állnak.
Ha beteg vagyok, költő vagyok.
Nem kell verset írnom, elég,
hogy fájdalmaim vannak, fájdalom-szárnyak és fájdalom-kerozin.
Magasba repítenek, ahonnan kicsinek, jelentéktelennek tűnik
mindaz, amit bosszankodva kerülgetek, amikor röhögni tudok.
Van, hogy úgy érzem, semmi sincs, na és akkor mi van?
Van úgy, hogy költő vagyok.*

*Nem kell hozzá egy fia rím sem,
Csak a kín segítsen!*

CSEH KÁROLY

Decemberi őzek

Őzpár remegő szobra a mezőn,
 fejük keletre fordult, dermedőn,
 de másfelé jár csillag és angyal,
 hiába várják kitárt agancssal;
 kékes derengés iramlík: vonat
 csattog mellettük, zúg az alkonyat
 hó lobban rájuk, égi gyolcslepel,
 vagy maga az Úr rejti őket el
 műhelyében, mint be nem fejezett,
 tökélyt áhító, kecses remeket?

Holdalló hó

Kocsó László festő- és grafikusművésznék

Lilázik újra,
 foltos kabátujjból kibújt kézfejként
 lilázik a kora tavaszi este megint.
 Könyök hajlik – a Hernád kanyarja,
 teliholdat hajít a hídra fölem,
 s íve alatt a jegeces fényben
 fagyosan margarétálló habjaival,
 lepattogzott címeren meredő karrá
 dermed már a folyó. Telihold száll.
 Eldobott hógolyó.

NAGYATÁDI HORVÁTH TAMÁS

Pszükhopomposz

Belekapaszkodna szállongó szavakba,
 hátha elröpítik magasra, messzire.
 Csak tudna jó erősen közéjük markolni.
 Csak tudná magát egyszer biztos helyen,

távol a hiány rossz varázslataitól,
 és mindentől, ami csak emlékezteti
 méltatlan és múlhatatlan éhségére,
 mellyel hagyta nyakát a küszöbhez

láncolni, örök merengésre kárhoztatva.
 És amikor világosodó, deres hajnalokon
 erőt gyűjt az égre nézéshez mégis,
 tudva, hogy a csoda látásáról lemarad,

még épp látja a kapun áthúzó hollót.
 A vágy fényes fájdalmat szül benne,
 ha hirtelen mozdul, és félelmet,
 mi szívét üresíti. Bárcsak az övé lehetne –

MARGARETE WAGNER
**Corvin Mátyás alakja
 az osztrák irodalomban**

A nagy magyar király csodálatos sorsa, valamint ragyogó, energikus és népszerű személyisége nemcsak Magyarországon, hanem a Habsburgok uralma alá tartozó német nyelvterületen is tálcán kínálta magát irodalmi témaként, ugyanakkor a király alakjának bemutatása a kezdetektől fogva világnézeti, illetve politikai törekvéseket is közvetített.

Ezt bizonyítja már *A megbántott és megkoronázott ártatlanság, avagy Corvin Mátyás a tömlöctől a magyar királyi koronáig* (*Gekränckte und gecrönte Unschuld Oder Mathias Corvinus Vom Kercker zur Königlicher /sic!/ Ungarischen Cron*) című barokk iskoladráma is, amelynek szerzője ismeretlen, és amelyet 1717. augusztus 1-jén Hoyos Fülöp József Ince birodalmi gróf és felesége, Mária Magdaléna Hohenfeld grófnő tiszteletére nyilvános előadáson mutattak be az alsó-ausztriai Horn piarista iskolájának diákjai. A darab, függelékében az előadáson fellépő diákok névmutatójával, ugyanebben az évben Wildenbergben Joseph Anton Streibignél jelent meg nyomtatásban. Ahogy a cím jelzi, a színmű középpontjában az ifjú Corvin Mátyás áll az erények hőseként: rabságának idején tántoríthatatlanul kiállja a kísértések és válságok próbáját, alázattal rábizza magát az isteni gondviselésre, ezért végül elnyeri jutalmul a magyar királyi koronát. Az unalom elkerülése céljából, és azért, hogy a közönség számára a kegyes tanítás teljesen világos legyen, az egyes jelenetek között táncok és úgynevezett énekrendek kapnak helyet, amelyekben a góg, a leláncolt ártatlanság, az érzéki vágyak kertje, az isteni gondviselés és hasonló fogalmak allegorikus alakjai foglalják össze a cselekmény mondanivalóját, és vetítik előre, hogy mi következik. A darabból levonható tanulság az, hogy a jámborság erénye mind az evilági, mind a túlvilági létben kifizetődik, és hogy a jutalmat korona formájában csak a kiválasztott, erényes fők nyerhetik el – ez a szemlélet megfelel mind az akkori világfelfogásnak mind a barokk erényekről szóló tanításának, amely Ausztriában az ellenreformáció s a török elleni küzdelem időszakában jellemző volt.

Az igazi figyelem egy olyan személyiség iránt, mint amilyen Corvin Mátyás, azonban csak kereken hetven évvel később, a XVIII. század végén ébredt föl, amikor a Habsburg-birodalomban Herder gondolatvilágának köszönhetően mind a „sötét” középkor, mind a kisebb

nemzetek történelme iránt feltámadt az érdeklődés, s a francia felvilágosodás hatására Közép-Európában is egyre terjedt.

A Nagyszébenben született, végül drámaíróként, alkalmi költőként, nyomdászként és egyházi tanácsosként Pozsonyban tevékenykedő Simon Peter Weber (1756–1842) 1792-ben maga adta ki darabját, amelynek címe: *A Hunyadi család, avagy: Az ártatlanság sem óv meg mindig az ármánytól. Igaz történet, amely 1457. március 16-án Budán esett meg. Szomorújáték öt felvonásban* (*Hunyadische Familie, oder: Auch Unschuld schützt nicht immer vor Kabale. Eine wahre Geschichte, welche sich im Jahre 1457. den 16. März in Ofen zugetragen. In Gestalt eines Trauerspiels, von fünf Aufzügen*). Az Olvasóhoz írt előszóban öngazolással találkozunk: azt mondja a darabban kapcsolatban, amely a „haza történelmével” foglalkozik, hogy az egy diletáns zsengéje, amely annak köszönheti bemutatását, hogy Seippnek, a pozsonyi német színtársulat igazgatójának elnyerte tetszését. Tizenhat évvel azelőtt azonban ugyanitt már bemutattak egy hasonló színművet, és ugyanazon a héten egy Hunyadi László című darab magyar nyelven színre került Sopronban is, ezért a szerzőt a plágium bármiféle gyanúja alól a nyomdakész kézirat menti fel. Mindebből kitetszik, hogy a Corvin-téma a XVIII. század vége felé egyre kedveltebb lett. Weber szomorújátékának középpontjában azonban Mátyás nemes és erényes fivérének, a királyi udvari intrikáknak ártatlanul áldozatul esett Lászlónak a tragikus sorsa áll, Mátyás pedig csak a király tizennégy éves apródja, aki ugyan már igen bátor és igazságszerető, de még nagyon tapasztalatlan és önfejtő, s nem méri fel, milyen kényes helyzetbe hozhatja saját büszkesége és meggondolatlansága.

A nyugat-magyarországi Zurányban született Fessler Ignác Aurél (1756–1839) az előbb említett darab megjelenésére már egy évvel, 1793–94-ben, röviddel sziléziai házasságkötése után közzétette személyes hangú életrajzát *Corvin Mátyás, Magyarország királya és Szilézia nagyhercege* (*Mathias Corvinus, König der Ungarn und Grossherzog von Schlesien*) címmel négy kötetben, amelyet – nem minden hátsó gondolat nélkül – Karl Georg Heinrich Hoym grófnak, a Sziléziáért felelős miniszternek, „második hazájának” ajánlott. Fessler ekkorra már eléggé kalandos életutat járt be: bölcsészeti tanulmányok után Móron belépett a kapucinusok rendjébe, 1779-ben pappá szentelték, és 1781-től a mödlingi kapucinus kolostorban élt. A retorziók miatt, melyek amiatt érték, hogy kolostorbéli visszasságokat leplezett le, II. József császár Lembergben az orientálistika professzorává nevezte ki. Itt belépett egy sza-

badkőműves páholyba, majd 1787-ben aufklärista és jezsuitaellenes magatartása miatt Boroszlóba kellett menekülnie. Úgy gondolta, hogy Sziléziában rövid időre második hazára talál: 1791-ben áttért a protestáns hitre és megnősült, házasságáról azonban hamarosan bebizonyosodott, hogy sikertelen, ezért menedékként öt éven át utazgatott, amíg újságkiadóként 1796-ban Berlinben le nem telepedett. Az úgynevezett „Mittwochgesellschaft” társalapítója lett, szabadkőműves körökben mozgott, újra házasságra lépett és vagyont szerzett, de 1807-ben kirabolták. Hazafias szellemű Mátyás-életrajzát, bár történelmi forrásokra alapozva írta, „lélektani festménynek” szánta, hogy drámai előadásként, vagyis beépített dialógusrészekkel és magyarázó jegyzetekkel a kortársak emlékezetébe idézze egy csodálatra érdemes egyeduralkodó képét és egyúttal bemutassa az emberiség történelmének egy nagy egyéniségét.

Már Weber és Fessler példái is rávilágítanak egy fontos körülményre, amely a továbbiakban megnevezett néhány szerzőre is vonatkozik: bár mindketten németül írtak, a Habsburg-uralom alatt álló magyar területekről származtak – az „osztrák irodalom” fogalmát tehát szélesebb és átvitt értelemben használom.

Joseph Alois Gleich (1772–1841) az előbbiekkal ellentétben tősgyökeres bécsi volt és rengeteget írt: filozófiai és egyéb tanulmányok után 1790-ben lett állami hivatalnok. Írói pályáját elsősorban vadromantikus lovag- és rémregényekkel kezdte, majd a dráma felé fordult, s a bécsi Józsefvárosi és Lipótvárosi Színház költője lett, lánya pedig a neves színészhez, Ferdinand Raimundhoz ment férjhez. Rémregénye, *Wolfstahl Imre avagy a pozsonyi vár kísértete. Csodálatos rege Corvin Mátyásnak, Magyarország királyának idejéből (Emmerich von Wolfstahl oder das Pressburger Schloss-Gespenst. Eine wundervolle Sage aus den Zeiten Mathias Korvinus, Königs von Ungarn)* a szerző nevének megjelölése nélkül nyomtatásban 1800-ban látott napvilágot Pozsonyban, és szerzőjének kiléte nyilvánvalóan nem derült ki, mert 1837-ben az újabb kiadás ugyancsak név nélkül jelent meg. Az erényes és hű Wolfstahl Imréről szól, Mátyás király ifjúkori barátjáról. A mű a királyt bár nagy formátumú, de még rendkívül ingadozó és kialakulatlan személyiségként ábrázolja, mivel az barátaitól a legkisebb nézeteltérés esetén is azonnal megvonja bizalmát. A király uralkodásának háborúban kiváltképp gazdag első időszakában játszódó történetben ez a sors többször is kijut Imrének: az egyik szörnyű várbörtönből a másikba vetik, rablótámadások sorát szenved el, megment két fiatal, tetszhalott nőt is, de ellenségei mindig legyőzik.

Rendíthetetlen jámborsága és hite erejével azonban mégis sikerül minden nehézségen úrrá lennie: a pozsonyi vár kísértetét, amely csodálatosképpen mindig beleavatkozik az eseményekbe, megszabadítja, két szerelmespárt istentelen kínzóitól megment, miközben csodálatos története újra és újra összekapcsolódik mind Mátyás személyével, mind a korszak történelmi eseményeivel és alakjaival – létező hely Wolfstahl is, Alsó-Ausztriában, nem messze Pozsonytól. Végül Imre a hálás barátoknak és a király kegyének köszönhetően elnyeri jutalmát: vagyont és a szeretett nőt, s egy nemesi család alapítója lesz.

1800-ban az itáliai osztrák hadsereg Napóleontól teljes vereséget szenvedett. A Német Birodalom összeroppan a francia forradalom támadó csapatainak és eszméinek súlya alatt, s Napóleon saját kegyelméből császárrá koronáztatta magát. A mind szorongatóbb politikai helyzetre való tekintettel, de súlyos pénzhánytól is hajtvva írta meg a Duna melletti Höchstädtben született Anton Ferdinand Edler von Geusau (Geissau vagy Geisau) (1746–1811), egy császári tiszt fia *Bécs Mátyás magyar király általi 1484–1485-ös ostromának története (Geschichte der Belagerung Wiens durch den König Mathias von Hungarn in den Jahren 1484 und 1485)* című művét, amelyet egy évre rá adott nyomdába. Geusau a felvilágosodás híve volt, és 1792-től városi hivatalnokként igencsak nyomorúságos viszonyok között élt Bécsben. Sok vesződéssel járó kenyérgeregettel, (hely)történeti munkák írásával és kiadásával próbálta magát eltartani, miközben forrásokként főként a bécsi magisztrátus levéltárát használta. Történelmi művének *Előszavában* közli, azért állt neki a munkának, mert amíg Bécs mindkét török ostromának megírták már a történetét, addig a Mátyás-féle ostromról ilyen mű nem született. Forrásként a bécsi egyetem régebbi évkönyveit adja meg, valamint néhány magyar történetíró és az orvos Johannes Tichtl naplóját. Érdekes módon az események egyébként tárgyilagos előadása – kezdve az ostrom előtörténetével és lezárva III. Frigyes császár halálával és temetésével – csak a két ellenfél betegségének és halálának ábrázolása esetében illetlenül részletező; a lábjegyzetekben kiegészítő magyarázatokat és idézeteket, a függelékben pedig három dokumentumot találunk.

A mind kilátástalanabbá váló politikai helyzetben II. Ferenc császár 1804 és 1806 között apránként lemondott a német császári címről, s végül I. Ferenc osztrák császárként a Habsburg-tartományokban uralkodott tovább. Hogy a divergáló politikai és társadalmi erőket ebben az újonnan teremtett birodalomban össze lehessen békíteni, hazafias propagandára volt szükség. A történész Joseph

von Hormayr zu Hortenberg báró (1782–1848) által megfogalmazott nemzeti-romantikus osztrák hazafiság-fogalom alapja olyan történelemfelfogás volt, amely valamennyi osztrák föld és nép történelmének summázatát adta. Húszkötetes kultúrtörténeti munkája, *Az osztrák Plutarchos, avagy az Osztrák Császárság összes uralkodóinak és hírneves hadvezéreinek, államférfiainak, tudósainak és művészeinek élete és arcképe (Österreichischer Plutarch, oder Leben und Bildnisse aller Regenten und der berühmtesten Feldherren, Staatsmänner, Gelehrten und Künstler des österreichischen Kaiserstaates)*, amely 1807 és 1814 között jelent meg, az osztrák monarchia múltját kísérelte meg áttekinteni. Corvin Mátyás természetesen nincs az osztrák és cseh, illetve a Babenberg-dinasztiából származó uralkodók között felsorolva, apja, Hunyadi János azonban igen, méghozzá a „Híres osztrákok” rovatban. Itt azonban V. (Utószülött) László királlyal kapcsolatban számos utalás található Hunyadi János fiainak további történetére. Hormayr kultúrtörténeti felfogása számos íróra és tudósra hatott ösztönzőleg, hazafiság-konceptiója a korszak legjelentősebb költőit inspirálta arra, hogy szülőföldjük történetéből merítsenek feldolgozandó témákat, amelyek között ott volt Corvin Mátyás alakja is. Maga Hormayr azonban Napóleon veresége és a restauráció győzelme után – Metternich rendőrállamában csalódva – elfordult saját koncepciójától. 1828-ban elhagyta Ausztriát, és végül Münchenből a Német Birodalomnak – bár Ausztria bevonása nélküli – helyreállítására szállt síkra.

Az egyik azok közül, akiket a napóleoni kor nemzeti romantikus érzelmvilága magával ragadott, a Nagylángon született, régi tiroli nemesi családból származó Felső-Eőri Pyrker László János (1772–1847), egy magyarországi jószágigazgató fia volt. Pécsi filozófiai és nyelvészeti tanulmányok, majd budai közigazgatási gyakornokoskodás után titkárként Sziciliába szegődött el – még nagyon fiatal és kalandvágyó volt –, az utazást azonban megszakította. A tengeren visszafelé komoly veszélybe került, s innentől fogva életének más irányt szabott: 1792-ben belépett Lilienfeldben a ciszterciák rendjébe, teológiai tanulmányokba fogott, 1796-ban pappá szentelték, negyvenéves korában már apát volt, negyvenhat évesen püspök, negyvennyolc évesen velencei pátriárka, negyvenkilenc évesen Dalmácia primása, és végül – az uralkodóházhoz fűződő személyes kapcsolatainak köszönhetően – az egri érseki méltóságig vitte. Úgynevezett *Történelmi színművei (Historischen Schauspiele)* egy kezdő szerző darabjai voltak, és három magyar tárgyú drámából álltak: triptichon volt ez, hasonlóan egy háromrészes szár-

nyas oltárhoz, amelynél a szárnyak szent- és mártírbrázolásai a középső képpel ikonográfiai egységet alkotnak. Így keretezi az érzelgős *A Korvinok (Die Korwinen)* című mártírdráma és a *Zrínyi halála (Zrinis Tod)* című hazafias hősi dráma a középsőt, a *Kis Károly, Magyarország királyát (Karl der Kleine, König von Ungarn)*, amely mélységesen pesszimista világszemléletben – a törvényes királynő, Mária győzelme ellenére – a Gonosz apoteózisát mutatja be. *A Korvinok* bár nem magáról, Mátyásról, hanem erényes fivérééről, Lászlóról szól, aki ártatlanul esik áldozatul a gyenge uralkodó udvarában folyó intrikáknak, és akinek a vértanúság Krisztus követésével mennyei dicsőséget biztosít. Mátyás is színre lép azonban mint szép, erős, a néptől lelkesen ünnepelet ifjú, aki hiszékeny fivérét hiába emlékezteti a Hunyadiak hagyományos családi erényeire, arra, hogy kevésbé idealista, inkább realista és gyanakvó legyen. László halála után összeroppan a gyász súlya alatt, azonban a hozzá intézett felszólítás, hogy szedje össze magát, előre jelzi jövőbeni királlyá emelését. Pyrker a tudomása nélkül 1810-ben megjelent három drámát a beiktatott áriákkal együtt később kivonta a forgalomból, mert azokban kötődését hazájához az udvari és egyházi hatalomgyakorlást illető olyan szigorú kritikával kapcsolta össze, amelyet magas egyházi méltóságával és azzal, hogy a dinasztia barátja volt, nem tartott összeegyeztethetőnek.

A következőkben különösen Fessler Ignác Aurél tízkötetes *A magyaroknak és országuk lakóinak története (Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen)* című, 1815 és 1825 között megjelent munkája kínált gazdag forrásanyagot a kor ízlésének megfelelő király- és hősdramák számára. Hunyadi János és László sorsának kimerítő feldolgozását a 4. rész (az V. kötet), Magyarország Mátyás király uralkodása alatti történetét az 5. rész (a VII. és a VIII. kötet) tartalmazza. Fessler azonban nemcsak a történelmi tényeket dolgozza fel, hanem egyértelmű erkölcsi értékelést is ad, Mátyást a moralitás, a mértékletesség, a tisztaság bajnokaként „mint nemes férfiút, mint hatalmas királyt, mint minden idők uralkodóinak nagy példaképét” mutatja be. Maga Fessler közben az orientalisztika professzoraként a szentpétervári egyetemre kapott meghívást, de kritikus-aufklárista nézetei miatt állását elveszítette. A továbbiakban azonban a cár megbízta azzal, hogy a különböző szabadkőműves páholyok tevékenységét véleményezze. Harmadszor is megnősült, végül a húszas években az orosz evangélikus egyház főszuperintendense lett.

Benedict Püchler báró (1797–1842) Budán született, de úgy vélte, megélhetést Bécsben talál magának, ahol először a Theresianum Katonai Akadémiát látogatta,

majd magánzóként bohém életet élt, végül nyomorúságos körülmények között halt meg. Első műve, a *Hunyady. Szomorújáték öt felvonásban* (*Hunyady. Ein Trauerspiel in fünf Aufzügen*) 1819-ben került nyomdába Bécsben, és Hormayr *Osztrák Plutarchos*ának történelemábrázolására támaszkodott – némi költői szabadsággal. Püchlernek az volt a célja, hogy emléket állítson kedvenc hazai történelmi személyiségének, Hunyadi Jánosnak, ezért a szélesebb körű hatás érdekében a drámai formát választotta, amellyel azonban spártai módon élt, hogy lemondhasson a nőalakokról, a díszletekről, a kosztümökről, a színek átalakításáról. Püchler fő törekvése az volt, hogy bemutasson egy hatalmas külső ellenséggel szemben vívott hősiessé, hazafias küzdelmet, amelyben még könnyen felismerhetően benne van a napóleoni háborúk visszhangja. Bár a darab főhőse egyértelműen Hunyadi János, színre lép mindkét fia is, László és a még csak tizenöt éves Mátyás, mint Nándorféhvár ostrom alóli felszabadításának bátor és nemes vitézei. Ott vannak a halálos ágyánál apjuknak, aki felfedi előttük törvénytelen királyi származását és trónigényét is, s a jövőbe látva megjósolja az idősebb László kivégzését és Mátyás megkoronázását.

A továbbiakban bebizonyosodik, hogy a Corvin-téma hálás a Vormärz úgynevezett hazafias költészetében is. Ruttkay Gábor (vagy Gábiel) életrajzi adatait nem ismerjük azonkívül, hogy mint német nyelvű magyar lírikus Vácon s valószínűleg Pesten is élt, és a XIX. század első felében balladákat és elbeszéléseket írt. Részben párbeszédese formában papírra vetett, *A rabló, avagy a Corvin Mátyásnak, Magyarország királyának élete elleni leleplezett méregkeverés* (*Der Räuber; oder die entdeckte Giftmischung auf das Leben Mathias Corvinus Königs von Ungarn*) című elbeszélésében, amely 1830-ban Budán jelent meg, a Gondviselés csodálatos útjainak egy példáját akarta felmutatni, és annak a meggyőződésének ad hangot, hogy minden gonosz tett végül elkövetőjét sújtja. Ez a célirányosan tömör, nemzeti-hazafias elbeszélés röviddel az ifjú király megkoronázása után játszódik. Mátyást nagy realitásérzékkel rendelkező, szükszavú, döntőképes, de eléggé néphez közel álló karakterként ábrázolja. A törökökkel szövetségben álló szerb despota hűbéri esküjének alkalmául Mátyás udvarát ünnepi forgatagga változtatja. Hunyadi János seregéből egy kiszolgált katonának, akit a szükség rablóná tett, sikerül a várba észrevétlenül belopakodnia, de mivel Szerbia fejedelme és annak felesége váratlanul korábban érkezik, kénytelen ágyuk alatt elrejtőzni, és fültanúja lesz egy merénylettervnek, amely szerint a királyt meg akarják mérgezni. Másnap, miután tetten érték és elfogták, figyelmezteti az aljas tervre Mátyást,

aki egyelőre nem hisz neki, de elég okos és elfogulatlan ahhoz, hogy vizsgálatot rendeljen el. A despotát abban a meggyőződésben tartja, hogy töretlenül bízik benne, de a köszöntőre neki nyújtott pohárból csak vendége után óhajt inni. A despota a saját maga által előkészített méregtől átkozódva hal meg, Mátyás a fejedelemszszonynak, aki az összeesküvésben nem vett részt, megkegyelmez, köszönete jeléül nemesi rangra emeli a rablót, aki így egy derék nemesi család alapítója lesz. Ruttkay egy ártatlan, hűséges, hazáját védő, szükségből bűnözővé vált katoná ábrázolásával olyan szociális kérdést állít előtérbe, amelyre Mátyás király ideális uralkodóként – ha nem is a rendszer megváltoztatásával – végül mégis talál egyedi megoldást.

Az újságírástól érkező, varasdi születésű Eduard Breier (1811–1886) zsidó származású volt, és mielőtt számos zsánerképszerű, részben antiklerikális történelmi regény és elbeszélés rendkívül termékeny szerzője nem lett, katonai pályán tüzérként szolgált, majd szerkesztőként és tárcaíróként próbálkozott Zágrábban, Prágában és Bécsben. 1841-ben jelentette meg történelmi-romantikus elbeszélését *A két csikós* (*Die beiden Czikos*) címmel. Ez olyan korai, erős restauratív tendenciákat, helyi színeket felmutató munkája, amelyben tipikus magyar díszlettel, például magyar csikósokkal, hűséges pásztorkutyákkal találkozunk. A történet az ifjú, megfontolatlan Mátyás király uralkodásának első időszakában játszódik, amikor bölcs, konzervatív tanácsadóinak kell féken tartaniuk a meggondolatlanságra és konokosságra hajlamos természetű királyt. A tapasztalatlan király eleinte ugyanis még a rossz tanácsadóktól mozgatott marionettfigura, és a legjobb úton van afelé, hogy uralma elődjéhez, V. Lászlóhoz hasonlóan despotikus és törvénytörő legyen. A szerző közben két szerelmi történetet is előad: az egyik a legmagasabb társadalmi szinten játszódik két mágnás család gyermekei között, a másik alsó társadalmi közegben egy egyszerű csikós és egy fogadós lánya között. Mindkét szerelmespár esetében ott nyomakodik egy erkölcsileg csekélyebb értékű rivális, akinek aljas tervei végül kudarcot vallanak. Az előkelő szerelmespár tragikus konfliktusa a még gyerekembernek számító Mátyással van szoros kapcsolatban, mert mindkét fél apja büszkélkedik a magyar előkelő nemesség hagyományos, királyi tanácsadói szerepével és a vele járó privilégiumokkal. Az önfejű és akaratos Mátyás megbünteti és száműzi őket. A tapasztalatlan, még „zöldfülvű” Mátyásnak a történelemből ismert „nagy” Corvin Mátyássá kell átalakulnia, hogy belássa meggondolatlanságát és hibás döntését, s országának „jól bevált” konzervatív erőihez forduljon ismét. Ehhez a hirtelen átalakuláshoz azonban Mátyás csak egy másik

nagyszerű fiatalember, Jóska segítségével képes eljutni – itt a párhuzamos szál ebben a történetben. Jóska az alsó néposztályból származik, de tisztaságával, józan megfontoltságával és tántoríthatatlan hűségével mintegy annak a fiatal magyar nemzetnek a karakterét testesíti meg, amelynek végül magától értetődően a nemesi rendbe kell emelkednie: így végezetül Jóskát a király nagybátyja örökbe fogadja, amivel a magyar nemesi és királyi hatalom, tehát a monarchikus elv, összeforrva a néppel, újabb legitimitációt kap.

Karl Hugo vagy Hugo Karl Amer Bernstein (Hugo Károly, Bernstein Fülöp, 1808–1877) budai, zsidó származású, többnyelvű szerző volt. Filozófiai és orvosi tanulmányok után törzsorvos volt az 1830–31-es felkelés lengyel hadseregében, majd miután fogságba esett, az oroszok alkalmazták. 1839-ben a homeopata Hahnemann segédje lett Párizsban, 1840-től Bécsben élt, első írói sikerét azonban csak 1847-ben – a magyar szabadságharc előestéjén – Pesten ünnepelhette mind magyar, mind német nyelven megjelent *Egy magyar király (Ein Ungarkönig)* című darabjával, amely az akkor uralkodó magyar lelkesültség mintapéldája. A magyar forradalom azonban már 1848-ban megtörte Hugo sikersorozatát. Ettől kezdve orvosként és drámáinak előadójaként megszakítás nélküli utazásra rendezkedett be. Említett darabja arról szól, hogyan került hatalomra az ifjú Corvin Mátyás. A rossz tanácsadói által bábként mozgatott erőtlén király, V. László törvényszegő uralma erősen emlékeztet a kormányzásra képtelen I. Ferdinánd császárára, aki a maga részéről ugyancsak Metternich államminiszter marionettfigurája volt. Hugo Mátyása azonban minden nemes szívű lovagi erénye ellenére sokoldalú karakter. Hazaszeretete a Corvinok családi becsületérzéséből fakad, baráti hűsége nemcsak fivére, magyar rokonai és szövetségesei iránt nyilvánul meg, hanem – áthágva minden rendi előítéleten – a bölcs udvari bolond, Kilian iránt is. Ezzel szemben áll László bátyjával és annak nemes, jóllehet régi-es, nehézkes lovagság-felfogásával, ami az erkölcsi romlás időszakában a halálhoz vezet. László elbukik, mert egy nemes nemzetségből származó igazi lovag „vérét” és „neveltetését” nem tudja összeegyeztetni a kor uralkodó viszonyaival, az „idővel” és a „milióval”. Ezt Mátyás – aki fiatal kora ellenére rendkívül eszes – feismeri. Megvesztegethetetlenségével, állhatatosságával és igazságosságával saját rokonai és szövetségesei ellenében maga semmisíti meg a vele kapcsolatos reményeket, amelyek szerint ellentmondásra képtelen ifjúként, erőtlén bábként vonható be a magyar előkelők hatalmi játékaiba. Az, hogy Mátyás elutasítja a nepotizmust és a privilégiumokat, mindazonáltal nem annyira

forradalmi, sokkal inkább jozefinista hatást kelt. A politikai okossággal féken tartott szenvedély, a diplomáciai képességgel párosított bátorság, a kegyességgel nemesített igazságosság és a pogány törökök elleni „igazságos” harcban mutatott keresztény felfogás nagyfokú belső érettségének és ifjonti frissességének, a rá nehezedő kötelességnek és a szeretetre méltó, könnyed mozgékonyaságnak az összjátékában az istenek olyan igazi kedvencévé teszik, aki az udvarlás magas művészetében is képes meggyőző lenni. Ha Mátyás, a nemes lovag barátja, a bölcs udvari bolond szerepébe bújik, és kedves fejtörőjátékban bolondos bölcsességeket mond, szavahihetően mutat rá arra, hogy a rendek között látszólag szigorúan meghúzott határok átjárhatók. Mottója: „Szabadságot mindenkinek!” és „Igazságot mindenki számára!” már a forradalmi év liberális jel-szavait előlegezi meg. Hugo itt kidolgozott „az állam foglyának lenni” uralkodás-értelmezése a már ismert meghatározáson, „az állam első szolgájának lenni” (amely a felvilágosult abszolutizmus uralkodás-fogalmának felelt meg) jelentős mértékben tútesz. *Magyar királya* változó színtereivel és hosszabb időszakot felölelő cselekményével formálisan egy nyitott dráma: az első két felvonás Utószülött László törvényszegő uralkodásának idején játszódik, a harmadik felvonás elején következik be a fordulat, amely lépésenként vezet a felszabaduláson, a felemelkedésen és a bizonyosságon át a negyedik felvonásig, a magyar király apoteózisáig. Emellett a látszólag szigorúan meghúzott rendi határokról végül bebizonyosodik, hogy csak akkor járhatók át, ha Mátyás, a nemes lovag váratlanul szavahihető bolonddá változik és bolondos bölcsességeket beszél, miközben Kilian, az udvari bolond mind félreérthetlenebbül, tele komolysággal és nemes belső értékekkel, igazi bölcsként és a jövődő magyar királyának valódi tanítójaként mutatkozik be.

A Laibachban született liberális gondolkodású Anastasius Grün, vagyis Anton Alexander Maria von Auersperg gróf (1806–1876) esetében a Corvin-téma néprajzi feldolgozásával találkozunk: 1838 óta gyűjtött és jegyzetekkel ellátott *Krajnai népdalait (Volkslieder aus Krain)* szlovén nyelvből maga fordította és többször kiadta, amivel sikerült neki kora három fontos tendenciáját megragadnia: „küzdeni a világirodalomért, az osztrák népművészetért /és/ a szlávok nemzeti újjászületéséért.” A nagy Corvinról 1849-ből származó *Előszavában* „mint egy idegen, csaknem mesészerű lény”-ről ír. *A Mátyás király fogságban (König Matjasch gefangen)* című balladához korrigáló kommentárként hozzáfűzi, hogy maga, Mátyás soha nem esett török fogságba, hanem talán apja, akiről a *Jankó vajda menyeg-*

zője (*Des Woiwoden Janko Hochzeit*) című ének szől. Ezekbe az énekekbe, mint például a *Mátyás királyról* (*Vom König Matjasch*) vagy a *Mátyás király haláláról* (*Vom Ableben des Königs Matjasch*) címűekbe a mondai alakká ferdített történelmi személyek úgy kerülnek bele, mint a XVI. és XVII. század románc típusú dalformáiba: vég nélküli „üzekedés és szaporodás” meg „mérhetetlen, gyakran vérszomjas kegyetlenségé fajuló törökgyűlölet” jellemzi ezt a zsánert.

A liberális gondolkodású bánsági írónak, történetírónak és jogásznak, Johann Nepomuk Preyernek (Preyer János Nepomuk, 1805–1888), aki polgármesterként hosszú időn át sikeresen irányította Temesvár életét, mielőtt az alsó-ausztriai Kirchsclagba visszahúzódott, 1882-ben Bécsben megjelent kései drámája, a *Hunyadi László. Szomorújáték öt felvonásban* (*Hunnady László. Trauerspiel in fünf Aufzügen*). Mátyás azonban csak mellékszereplője a műnek. A cselekmény 1456 novemberében Nándorfehérváron indul Czillei gróf meggyilkolásával, és 1457 márciusában ér véget. A gyengekező király, Utószülött László uralkodása alatt – Hunyadi Lászlónak, a rajongó nemesembernek a véleménye szerint – kevés előkelő kezében sok hatalom összpontosul, a nép azonban szolgáskorban van. A király budai udvarában mindkét Corvin fényes szerepet visz. Gara nádor, Irmának, László szerelmének apja titokban intrikál László ellen, hogy Czillei halálát megbosszulja s mert lányát hatalomvágyból a királyhoz szeretné feleségül adni. Rágalmi a királynál meghallgatásra találnak, és Lászlót halálra ítélik. A nemes László végrendeletében a népnek azt mondja, hogy maga miatt nem akar lázadást, a királynak azt, hogy ártatlanul hal meg, barátjának, Báthorynak pedig azt, hogy vegye védelmébe öccsét, Mátyást. Anyjától és Irmától elköszön. Halálával vezekel Czillei meggyilkolásáért, egyúttal beteljesedik Kapisztrán próféciaja is, amelyben neki rövid életet, Mátyásnak azonban koronát jövendőt. László hiába kéri Irmát arra, hogy gondoljon apjára, a lány nem akar tovább élni, és ugyancsak meghal. Preyer a magyar témát nem csak olyan lokálpatriotizmustól vezérelt célból dolgozta fel, hogy példát adjon az elmaradottság legyőzésére vagy az elnyomás alóli felszabadulásra, hanem mindenekelőtt azért, hogy Magyarországon kívül a magyarok iránt érdeklődést és megértést ébresszen. Emiatt törekedett arra nagyon – egyébként hiába –, hogy darabjait Münchenben és Bécsben bemutassák.

Az ugyancsak liberális Franz Nissel (1831–1897) egy vándorszínésznő gyermekeként látta meg a napvilágot Bécsben. Első színpadi sikerét 1852-ben érte el, és 1859-től életét ausztriai, németországi és svájci utazá-

sokkal töltötte. Epigonális történelmi drámái a liberalizmus időszakában Ausztria legismertebb színházi szerzőjévé tették. Nisseltől kezdve a Mátyás-téma feldolgozásában változás következett be, ami abban állt, hogy nagyobb hangsúlyt kaptak – az akár erotikus, akár népies – derűsebb szálak. A *Korvin tábora* (*Ein Nachtlager Korvins*), alcíme szerint *Történelmi vígjáték három felvonásban* (*Historisches Lustspiel in drei Akten*) 1893-ban, négy évvel szerzője halála előtt jelent meg. Középpontjában Mátyás erotikus sugárzása és fogékonysága, valamint önismeretre és önkritikára való képessége áll. Mátyás hú barátja és életének megmentője, a már érettebb korban járó Bánffy Miklós pozsonyi tisztartó féltékeny szerelemmel őrzi ifjú feleségét, Etelkát. Amikor a női nemet illető nagy tapasztalatáról ismert Mátyás meglepetésszerűen meglátogatja, hogy a fiatal hölgyet szakértőként megtekintse, sógornőjét, Irmát vezeti elő feleségeként, Etelkát pedig elrejt a király elől. Ámde Irma beleszeret Gáborba, a király kíséretének egyik tagjába, egy nemesi ifjúba. Bánffy cseremánövéből adódik a bonyodalom: Mátyás kihallgatja Irma és a féltékeny Gábor szerelmi civódását, és felháborodik barátja feleségének nyilvánvaló hűtlenségén és az erkölcsök romlásán. Irma felfedi a ház urának fortélyos cselekedetét, akit Mátyás most már a féltékenységéért akar megbüntetni. Etelka azonban – bár rajong a királyért – tántoríthatatlanul hú marad férjéhez, és végül rápirít mind férjére, mind a királyra.

A Corvin-témát feldolgozó legismertebb szerző az 1901-ben Fiumében született Ödön von Horváth (1901–1938). Egy osztrák-magyar diplomata fia volt, 1923-tól Berlinben és a bajorországi Murnauban élt, majd, miután a nemzetiszocialisták magukhoz ragadták a hatalmat, először Bécsbe, 1938-ban pedig Párizsba költözött. *Vígjátéka*, a *Férfiak nélküli falu* (*Das Dorf ohne Männer*) valószínűleg 1936-ban íródott, és rá egy évre a Prágai Német Színházban volt az ősbemutatója. A történetet Mikszáth Kálmán művéből, *A szelistyei asszonyok*ból vette át, de nem azt akarta dramatizálni, hanem szórakoztató sűrítvényeként vígjátékot akart írni, amelyhez egyes motívumokat átvett, másokat elhagyott, illetve kitálalt. A cselekmény egy középkori korrupciós ügy előfeltételeiről és következményeiről a török háborúktól kivézetett Magyarországon játszódik, Mátyás király udvarában. Mátyás, aki vitéz katonáinak jó királya, vonakodik őket egy férfihiányban szenvedő, csupa csúf nő által lakott faluba, „tenyészbikaként” odaküldeni. Egy fondorlat segítségével azonban a nők óhaja végül legalább részben teljesül. Horváth számára a bohókás népi típusok és a nők áldozatszerepének kidolgozása volt a fontos, de mellette Mátyás realitással számoló, szkeptikus jellemének

megrájolása ugyanúgy, mint az asszonyi szépség iránti fogékonyságának és annak ábrázolása, hogy szívesen öltözött áruhába. Ezzel a darabbal Horváth közvetlenül a fasiszták népesedési politikáját bírálta, ezenkívül kompromisszumok és üzleti megfontolás nélkül akart egy komédiát írni magáról, az emberről.

A Mátyás-téma csak az utóbbi időkben vált gyermek- és ifjúsági irodalommal. Az 1922-ben Bécsújhelyen született elbeszélő és tanár, Georg Schreiber számos ifjúsági könyv és szakszótár szerzője elnyerte az Osztrák Ifjúsági Könyvek Díját és az Osztrák Állami Díjat. *Szamszeríjjal és íróttollal. Egy regény Corvin Mátyás király idejéből (Mit Armbrust und Schreibfeder. Ein Roman aus der Zeit des Königs Matthias Corvinus)* című könyve 1985-ben jelent meg, és az ifjú tanulni vágyó, világra nyitott regensburgi kereskedősegről, Hans Schattleitnerről szól, aki az őt foglalkoztató kereskedő megbízásából a Dunán leutazik a magyarok által ostrom alá vett Bécsig, egyedülállóan fordultatos sorsot él meg és különböző társadalmi rétegekkel kerül kapcsolatba, mielőtt fix bérezéssel járó szolid hivatalhoz nem jut, hogy saját otthonát megteremtse és megházasodhasson. Miután a magyarok elfoglalják Bécsot, találkozik Mátyás királlyal, akit a regény impulzív, de gögös, sok reprezentációra igényt tartó, nagy gesztusokra hajlamos úrként ábrázol. Az ehhez a történelmi regényhez írt *Utószó* mind a történelmi, mind a kitalált személyeket megnevezi, s fő forrásként az orvos Johannes Tichtl naplóját adja meg. A függelékben találunk egy kronológiát is, valamint a fiatal olvasó eligazítására készült szöveget.

Az 1945-ben Mátészalkán született író, újságíró és műfordító, Reviczky Katalin a Bécsben működő

Association for Austrian–Hungarian Cultural Cooperation vezetője sokat áldoz a Magyarország és Ausztria közötti kulturális kapcsolatokért, ezért német nyelven is ír. Ő a szerzője a *Történetek Mátyás királyról (Geschichten vom König Matthias)* című gyerekeknek szóló gyűjteménynek, amely Bors Marianne illusztrációival jelent meg 1996-ban. A Szép Ernő-féle *Mátyás király tréfáiból* átvett, előszóval és magyarázó betoldásokkal ellátott történetek népies, agyafűrt, de mindig igazságos Mátyást mutatnak be, aki valóban lovagias, gálans férfiként legalábbis a saját feleségével szemben komikusan-megadóan engedékeny.

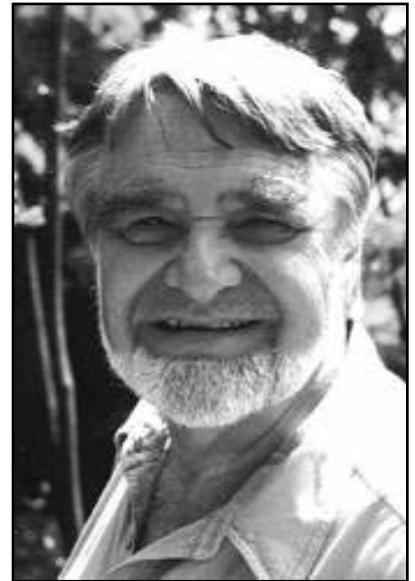
Összefoglalva megállapítható, hogy a király életének különösen két szakaszát dolgozta fel az irodalom: ifjúságát királlyá koronázásáig és a hatalma tetőfokán álló Mátyás érett korát. Két karakterrajzról is lehet beszélni: egy pozitívról és egy inkább kritikusról. A pozitív ábrázolás egy hősies-heroikus Mátyást mutat be, aki – a szerző szándéka szerint – különféle erényekkel van felruházva, ezenfelül ragyogó megjelenése és olykor erotikus vonzereje mellett állhatatossága, hűsége, bátorsága, hazaszeretete vagy okossága váltakozva mutatkozik meg, de életereje és határozottsága minden esetben hangsúlyos; a népies Mátyás továbbá okos, agyafűrt, képes meghallani a nép kívánságát és érti a tréfát is. A kritikus Mátyás-kép az éretlen vagy szeszélyes és ingatag Mátyás között oszcillál. Általánosságban azonban megállapítható, hogy az ábrázolásmódban fordulat következik be: az induló, komolynak szánt Mátyás-kép a XIX. század végétől kezdve lassanként derűssé válik, s egy jókedvű-huncut Mátyás irányába mozdul el.

Rosonczy Ildikó fordítása

Gyurkovics Tibor

(1931. december 18. – 2008. november 16.)

„Egy festmény olyan mértékben képes felvillanyozni, hogy szinte versgomoly keletkezik bennem. Minden művészet az egymásutániságra épül. Ha könyvet olvasol: sor sort követ, ha meghallgatsz egy zeneművet: hang hangot. A kép nem ilyen. A kép olyan, mint amikor egyszerre szólal meg a zenekar minden hangszere: egy »bang«, és ez a mű. Ez vonzott engem mindig is a festészetben, ez az egy ütés. Mikor a szív elveszti az alaprítmusát, akkor egy elektromos sokkal megütik, és megindul újra.

[...]

Az előbb említett festői látásmód, amellyel már az első verseskötetben is dolgoztam, azon alapult, hogy a dolgokat a csillagdarabos megjelenésükben láttam, mint a festő egy arcot, egy lányfejet, egy térdet, egy könyököt, egy mellét. Ez olyan szuggesztív hatással volt rám, hogy festőként írtam le az eseményt, a tárgyat. Ezek a tárgyak legalább hat-nyolc éven át szuggeráltak engem. Azt hiszem, ez elsősorban rettenetes nagy egyedülvalóságot jelent. Hogy nem is szeretett emberekhez kapcsolódsz, hanem tárgyakhoz, mintha a világúrig ki lennél téve a világból, és tárgy lesz a tárgy között. »A közösségbe vágytam mindig én is, / mint árva pajtás, tárgy közé a tárgy / s mint a hunyóban, szívrepesve vártam, / amíg valaki rám talált.« (Srác). Tárggyá merevedett emberek között bolyongtam, amelyek élesek, és felsebzik az embert. A társadalomba nem akartam úgy belépni, hogy valamit is feladjak magamból, ugyanakkor örületesen magányos voltam, mert se szerkesztőséghez, se irodalmi csoporthoz, eleinte baráti körhöz sem tartoztam. Huszonnyolc éves korunk körül ismerkedtünk meg Szakonyi Károllyal, Lázár Ervinnel, Bertha Bulcsúval és Kiss Dénessel. Ez az írói társaság, baráti kör ma is működik. Többek közt ez tartotta

(Részletek Gyurkovics Tibor lapunk 2006. novemberi számában megjelent, Bíró Gergelynek adott interjújából)

bennem a lelket. Visszatérve az egyedülvalóságomhoz: ez nemcsak a kezdődő szocializmus, hanem az én hibám is volt, mert homorúan éltem: »Annyira visszatartom magamat, / hogy homorú vagyok, / a saját gerincemhez érek / és belül ragyogok, // csontváza, trónja önmagának, / kívájt, fehér meder; / hol idegen, telivér husommal / magam is alig férek el. // Bordáim kosarában élek, / medencém üreges tálja / mint kopott kád a csecsemőt / fogad be önmagába. // Eltartom bőrömtől magam, / befele halmozodom, / káprázó boldogságomat / nincsen kitárni módom. // Ó, csúnya vagyok egyedül, / egy ember negatívja, / kinek már csak formája van / s kiönthetetlen titka.« (Negatív). Noli me tangere: ne nyúlj hozzám, ne érints engem, ne zavarj köreimet, mert ebbe a tárgyi világba vagyok beszorítva, amiben meg tudom magam őrizni, meg tudom magam menteni a világtól. Most is így gondolom. Rengeteg mindent csináltam a későbbiek során: felkéréseknek tettem eleget, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke, a Magyar Íróegyesület elnöke lettem, de igazán közéleti emberré nem váltam soha. Képtelen vagyok levezetni egy közgyűlést, egyrészt mert rögtön olyan humorba fullad, hogy nem lehet komolyan venni, másrészt én is röstellem, hogy elnöke volnék valaminek. Nem akarok így élni. A gyurkovicsi tiszta magányt gyakorlom, amelyben, mint egy laboratóriumban, valamit létre tudok hozni – a társadalomban nem. A társadalmat rettenetesen sötét szövevénynek tartom, a demokráciát pedig hamisnak és olyan játérendszernek, amelyben mégiscsak a pénz, a hatalom győz, nem pedig az a bizonyos isteni vagy felső érték, amiben hiszek.

A *Látnok* című vers egy szenvedés-kép, amelyben az élekből és vonalakból összeállított valóság felsebez. Ezen a sebzettségén keresztül érintkezel az emberekkel, így vegyül el a véred az övékével. Ez a kép egy halálmadár hasonlatba úszik át: meglövik, és »zuhan a végtelen világba, / akit a

fegyver eltalált«, mert a madár itt a világon kívüliséget jelenti, a végtelenség játékszerét, ugyanakkor ha megsebzik, a halálíve elvezet valahova, Istenig akár. Az első versszakban, amit idéztél, krisztusi tövisre való utalást láttál, noha a versben ez így nincs benne. Mégis helyes, mert ez hozzám egészen közel állt: tizenhárom éves voltam, amikor apámat ötvenévesen orosz hadifogságba vitték. Úgy éreztem, minden elveszett. Ekkor a piaristáknál tanultam, és rendkívül közel kerültem Jézus Krisztushoz. A végtelen azonosulásig vonzott. Majdnemhogy csak belé kapaszkodtam. Nem anyámba, nem a bátyámba, persze ők is rengeteget segítettek, hanem a hitbe, amit magamnak képeztem.

[...]

Akkoriban reggelente ötkor keltem, és mentem ministrálni. Teljesen belebújtam az isteni jelenlétebe. Félreérthető módon Jézus Krisztussal valóságos házasságban éltem. Minden ő volt a számomra, és mindenemet felajánlottam neki. Mindezt naiv módon: némi ellenszolgáltatás reményében, hogy apámat visszahozza. Ez olyan mélységes hatással volt rám, hogy ma sem tudok tőle szabadulni. Ugyanakkor az aktív hitben nem jutottam előbbre, csak a vágyakozásban, hogy megérinthessem Jézus Krisztust, aki egy fölhajtott ballonkabátban egyszer csak bekopog, és azt mondja: itt vagyok. Akkor megnyugodnék, és meg tudnék halni. Addig azonban nem tudok tisztességesen meghalni sem.”

CZIGÁNY GYÖRGY

Sínek

„*Tristis est anima mea*” – dudolja még –
 álmából kizuhan, menekül tétován.
 Lepkék, petúniák – nincs elveszithető,
 a mélység mosolya szemrésnyi égre fut.
 Örök dolog a szív: ha áll, hiába áll –
 nem tudja vannak-e Istennek szavai.
 Dédelget tűnt napot, a semmibe karol:
 fényt fölverő sínek suhognak el vele.

Fényképed és fél évszázad

Futam tenmagad röptén, a karcsú patak
a lányos vonalak partja szakad –
kiáradsz: lebegő
rajzok a mozdulataid.
Szüntelen szapora eső
hullatja perceit: a karórád cseveg.
Zajával úgy telik az éj, mint
barlang a víz-suttogással,
hol zengő cseppkövek
csöppjein az idő szobra nő.

Mikrokozmosz

1

Napfényt kell harminckét foggal harapni –
nevet Ottlik égő vízparton állva.
Mérgeznünk kell, fogyasztani magunkat,
hogy érettek lehessünk a halálra.

2

Minden semmi. Magány van.
Egyre inkább örvendek
az egyre kevesebbnek:
elhagy az Ég. De láttam.

3

Kétségbe ejt a gyönyörűség sorsa.
A Miatyánk tüzében vágyak, gondok.
Örömtelenül mégis hálát mondok:
az iszony köntösét szeretet hordja.

„Kalitkám is madár”

Beszélgetés Czigány Györggyel

Kétféle alaphang jellemzi Czigány György líráját, Berliozzal fogalmazva álmok és szenvedélyek éppúgy, mint az elmúlás megértésére tett kísérlet kérdései, tapasztalatai. Nyugtalan szenvedéllyel kérdez rá a lét végső kérdéseire, s a hála hangján szólal meg valamiféle végleges valóság szépségét sejtőn. Lényegkeresése részben a mulandóság élményére épül, így több versében az érzékelhető világot csak a teljes viszonylathoz tükröként veszi tudomásul. Költészetét mégis derű hatja át, olyan derű, amely a hosszú évek alatt nem bizonyult mulékonynak. Színes munkásságát számos kitüntetéssel jutalmazták, legutóbb a Stephanus-díjat vehette át.

– *A Hála című kötetének egyik versében írja, „hová lettek szerettem, mézük emésztő álom”. Az utóbbi kötetek verseinek témája a szeretetek hiánya. Nyilván nem véletlenül.*

– Nem valamiféle erkölcsi megfontolásból írtam ezeket a verseket, sokkal inkább adottságaim, a velem született szorongások, visszahúzó természetem magyarázza, hogy családi kötődéseim, így szüleimhez, feleségemhez, a gyermekeimhez való ragaszkodásom talán szenvedélyesebb, mint egy olyan ember esetében, aki a világban öntudatosan és határozottan van jelen. Lehet, hogy mindez furcsán hangzik, hiszen majdnem egész életemben a nyilvánosság előtt álltam.

– *És végig szorongott?*

– Nem. Szorongó alkat voltam, foglalkozásom mégis felszabadulást hozott, mert rákényszerített arra, hogy kontaktust teremtsék emberekkel, hogy másokban feszültségeket oldjak fel és segítsék abban, hogy egy interjúalany meg tudjon szólalni. Sokszor olyan emberekkel álltam szemben, akik okkal kelthettek volna bennem szorongást. Érdekes módon, ha tévékamera, rádiómikrofon vagy közönség előtt kellett megszólalnom, ez a szorongás elmúlt. Azt hiszem, félszégem segített abban, hogy bizalmat tudtam kelteni az emberekben, és lehet, ennek

köszönhetem azt is, hogy munkámban a természetes, mindennapi hangomat használtam, tehát úgy szólalhattam meg, mint egy kedves ismerős. Fodor András, akivel sokat szerepeltünk együtt a Fészekben, csodálkozva állapította meg rólam, hogy bár gyámoltalannak látszom a közérben, szerepléseimkor felszabadultabb vagyok. Talán minden fogyatékoságból származik valami jó. Amikor a Zeneakadémiára jártam, Hernádi Lajos tanárom mondta: ha valakinek rossz keze van, rendszerint nagy virtuózzá válik, mert rögtön pótolnia kell a hiányosságát, aki pedig jó virtuóz-adottságokkal rendelkezik, elhanyagolja talentumát, nem gyakorol eleget, s nem is lesz olyan csillogó tudású, mint amilyen lehetne.

– *A szülői házból kapott indítást a zene, az irodalom felé? Már középiskolában verseket írt és zongorázott. E két tevékenység párhuzamosan volt jelen az életében?*

– Párhuzamosan és egymást inspirálóan. Nem én vágytam rá, hogy zongorázni tanuljak, hiszen hatévesen azt sem tudtam, mi a zongora. Édesapám mérnök volt, édesanyám pedig háztartásbeli, aránylag csekély iskolázottsággal. Anyai nagyanyám korán meghalt, az első világháborút követő spanyolnáthában, ezért édesanyám idegenekhez

került, majdhogynem szolgálóként. Kompenzációként kiérlelte magában a nagy vágyat, hogy minél többet olvasson, lásson és értsen a világból. Úgy vélem, mindent megtett annak érdekében, hogy megkaphassam mindazt, amit a kultúra, a művészet adhat az embernek. Beíratott a zeneiskolába, majdnem azt mondhatom, rákényszerített, hogy zongorázzam, én meg engedelmes gyermek lévén zongoráztam, amennyire tudtam. Nem számítottam csodagyerekeknek, s nem gondoltuk, hogy ebből akár zongoraművészi pálya is lehet. Az irodalom viszont saját kezdeményezésem volt. Még írni sem tudtam, amikor magam kreálta verseket, rigmusokat mondogattam. Édesapám kényszernyugdíjas lévén sokat foglalkozott velem, és bár szerényen éltünk Győrött, számomra mégis sok előny származott ebből, hiszen szinte egész nap vele lehettem. Apám, mivel ráért, reggel elkísért az iskolába és délben értem jött. Iskolába menet kialakult egy érdekes szokásunk. Volt egy kedves, tányértalpu barnamackós könyvem, és nagyon sajnáltam, hogy története befejeződött. Kérdeztem apámtól, aztán mi lett a mackókkal, hogyan folytatódott történetük, ő pedig elmondta. Jó mesélőképességgel volt megáldva, mert mire az iskolába értünk, min-

dig megtudtam, mi történt Mufurccal és Mickóval, akiknek története átszövődött a mi életünk eseményeivel. Valószínűleg ezek az alkalmak is az irodalom felé terelték érdeklődésemet. Már hét-nyolc éves koromban elkezdtem verset írni, helyesírási hibák tömegével. Jelent is meg versem a *Pajtás* című lapban. Tizenöt éves múltam, amikor megnyertem egy országos novelláíró pályázatot, amit a *Zászlók* című katolikus lap hirdetett meg.

– *Olvasta a pályázati kiírást és jelentkezett?*

– Igen. A saját ostromélményeimből találtam ki egy novellát. Bár a kiírás szerint Szent Gellértnek valamiképpen szerepelnie kellett a novellában, ezért írásom helyszínéül a Gellért-hegy oldalát választottam. A novella egy katonáról szólt, aki néhány társával együtt szemléli a szent ledöntött szobrát, amely nekik csak arra jó, hogy megbújjanak mögötte. Megnyertem ezt a pályázatot, amivel egy kis feltűnést keltem. Nagy megtiszteltetést jelentett, hogy Mindszenty József bíboros adta át a díjat.

– *Környezete jó szemmel nézte írói ambícióit?*

– Érdekes módon a gimnáziumban nem tűnt fel irodalmi érdeklődésem, valószínűleg maflaságom miatt. Elég rossz tanuló voltam, és a tanárokból kialakult egyfajta reflex a jó és a rossz tanulókhöz való viszonyulásukban.

– *Miért volt rossz tanuló?*

– Az órákon nem figyeltem oda, álmodoztam. Még azokból a tárgyakból is közepes tanuló voltam, amelyeket szerettem, így magyarból is, mert nem tanultam meg a nyelvtant rendszeren, nem érdekelt. Kamaszként fontosabb volt számomra, hogy meg-

írjak egy lányról egy novellát, mint a magyar nyelv határozói.

– *Említette, hogy nyertes novellájában az ostromélményeit dolgozta fel. Hogyan került Győről Budapestre, hiszen feltételezem, Pesten élte át az ostromot?*

– Édesapám állást kapott Pesten, ezért költöztünk ide 1942-ben.

A költő szüleinek

Pesterzsébeten laktunk a Hajnal utcában, egy földszintes házban. Ott éltem át az első amerikai szőnyegbombázásokat 1944-ben. Nagyhétfőn történt az első támadás, ami ugyan Csepelt célozta meg, de a repülőgépek célt tévesztettek, és Pesterzsébetet bombázták. Anyámmal a ház alatti pincébe menekültünk, de a légnomás kitépte az ajtót, anyám pedig ijedében a mosdóteknőt is a fejünkre húzta. Jól tette, mert amikor véget ért a támadás, láttuk, hogy a mosdóteknő külső részébe üvegcserepek csapódtak. Majdnem euforikus érzés volt felocsúdni a halálfélelem dermedtségéből, s látni, hogy azokon az utcákon, amelyeken iskolába szoktam menni, már nincse-

nek házak. A romok láttán furcsa perspektíva nyílt ki: iszonyat és ámulat egyszerre. A romok tája. Illyés találóan fogalmazott versében: „hogy a rom hogy illik, / ahová épp került / hogy a valóság mindig / helyén van mindenütt.” Akkor, amikor ezt olvastam, ráismertem a magam gyermekkori tapasztalatára. A szőnyegbombázások következtében házunk fala megrepedezett, életveszélyessé vált, ezért a Krisztina körútra költöztünk. Anyám valamilyen módon összebarátkozott a Szociális Missziós Társulat nővéreivel. Nekik volt egy hatalmas, boltíves, keresztfolyosós borospincéjük, ahová a környék lakói menekültek. Szüleimmel mi is oda kerülünk, s ott éltük át az ostromot. Karácsony körül mentünk le, és február közepén tértünk vissza a lakásunkba, amelyet eléggé megviselt az ostrom.

– *Gyermekként miként élte meg mindezt?*

– A gyermek érdekes lény, mert az izgalom és az öröm érzetét a háború sem

tudja elvenni tőle. Mindig szégyenkezve vallom be, hogy a háború alatt kellemes izgalmat éltem át, a „valami történik” izgalmát. Ez olyasmi, mint a katasztrófaturizmus. Gyermekként egy felrobbant épületet, egy repülő lezuhanását látni félelmetes, mégis izgalmas, kalandos. Talán ez az oka annak, hogy a gyermek hamarabb feldolgozza a látottakat. A fiatalság, az élet, a mindennapi lét mindig felülkerekedik a legborzalmasabb dolgokon is. Ez elég szörnyű.

– *Mégis novellájában, amelyet az ostromról írt és díjat nyert vele, felhasználta élményét. Az ön körül élő felnőttek közül volt olyan, aki bátorította, hogy írjon?*

– Amikor a missziós nővérek pincéjében éltünk, megismerkedtem Nagy Miklós pápai kamarással, egy művelt, okos pappal, aki szintén ott lakott a nővéreknél. Ő a Nemzeti Újság szerkesztője volt, az Új Embernél is dolgozott, a harmincas években rendszeresen jelentek meg írásai. Az óvóhelyen, gyertyafénynél sokszor felolvasott a novelláiból, amelyek Tömörkény hatását mutatták. Ő volt az első író, akit személyesen megismertem. Az ostrom után sokszor jártam nála, nézegette verseimet, első írásaimat. Feltételezhetnénk, hogy a katolikus költőket, Sík Sándort és Mécs Lászlót ajánlotta figyelmembe, de nem így tett, hanem Ady költészetét ismertette meg velem. Felhívta a figyelmemet az igék használatára, és áradó kamaszkori jelzőimet próbálta korában tartani. Tizennégy éves koromban sokat tanultam tőle, próbált nekem komolyan beszélni az irodalomról, és szeretettel elolvasta és véleményezte írásaimat. Élete végéig nagyon jó barátságban maradtunk. Szegénynek szomorúan alakult a sorsa, mert a Mindszenty-perben letartóztatták, nagyon meggyötörték az Andrássy út 60-ban, majd sokáig a váci börtönben ült.

Szerencsésen túlélte a szenvedéseket, s kikerült egy kis falucskába, Únyba egy apró plébániára. Már felnőtt fejjel nagyon sokszor meglátogattam, rendszeresen megmutattam neki írásaimat.

– *Kik voltak Nagy Miklóson kívül azok az írók, akik hatottak önre, akár írásaikkal, akár barátságukkal, figyelmükkel?*

– Jankovich Ferencsel lakóhelyi ismeretség révén kerültem jó viszonyba, mivel ő is a Vérmező környékén élt. Még fiatalon megmutattam neki írásaimat, ő pedig azt tanácsolta, hogy kezdjek el vidéki lapokban publikálni, s lassan tartsak a főváros felé. 1956-ban elvittem verseimet Rónay Györgynek. Amikor bementem a lakásába, maga elé tessékelt az előszobába, elkérte a paksamétát, s miközben tessékelve jött utánam, már bele is olvasott. Majd azt mondta: „örülök, hogy nem dilettáns”, és helyet kínált. Majd adott néhány jó tanácsot, javasolta, hogy olvassak sok jó költőt és tanuljak verstant. Amikor később a Vigiliába küldtem neki írásokat, mindig elfogadta és közölte őket.

– *A kamaszkori sikerek hoztak-e költő barátokat?*

– Az iskolában sok költő reményű barátom volt, akik sokáig írtak is, és egymásnak mutogattuk a verseinket. Sőt, érettségi táján még irodalmi folyóiratot is alapítottunk *Ösvény* címmel, amit indigóval öt példányban másoltunk le. Rónay György kezébe is került belőle, akit érdekelt ugyan a mi kis folyóiratunk, de azt tanácsolta, hagyjuk abba, mert még letartóztatnak minket. Ugyan nem tartalmazott semmiféle politikai gondolatot, de veszélyesnek tartotta azt, hogy öt fiatal csak úgy lapot alapít, és indigóval gépelnek otthon, egy olyan időszakban, amikor az írógép léte is gyanús volt. Ezért megszüntettük a lapot, de kedves emlék maradt, mert életben tartotta bennünk azt az ösztönt, hogy írók akarunk lenni. A kezdeti irodalmi sikerek után szerettem volna bekerülni a fiatal irodalmárok közé, de erre már nem volt lehetőség, mert elérkezett 1949, a sokat emlegetett fordulat éve, és azok, akikhez „csatlakozhattam” volna, elhallgattak. Nem csak a fiatalok, hanem a nálam tíz évvel idősebb nemzedék is, akikkel később ugyan meleg és jó barátságot kötöttem. Persze jelentkezhettem volna szolgálati pártkölteményekkel, de ez engem nem érdekelt. Visszhangtalanul írni pedig nagyon nehéz, mert írásait legfeljebb a barátainak tudja megmutatni az ember.

– *Ezek a körülmények befolyásolták abban, hogy a Zeneakadémián tanult tovább?*

– Igen, mert a zene a maga elvontságával több szabadságot adott. Az, hogy bekerültem a Zeneakadémiára, és virtuóz képességeimre is fény derült, már önmagában kárpótlás volt. Mindenki szeret egy kicsit tündökölni, pláne egy kamasz, s azzal, hogy jól zongoráztam, keltettem némi meglepetést. Sugár Rezső megkért, hogy a *Hősi ének a Hunyadiakról* című oratóriumát két zongorán mutassuk be a Zeneművész

Ki nyer ma?-játék egy vidéki presszóban

Szövetségben, mielőtt a nagy bemutatóra sor kerülhetett. Ez a gesztus azt jelezte nekem, hogy aránylag használható zongorista lehettem. Nagyon büszke vagyok rá, hogy ennek az oratóriumnak a bemutatásában ily módon közreműködhettem. A zeneakadémiai tanulmányaim alatt voltak olyan színfoltok is az életemben, mint a böhönye katonaság. Oda kötelező volt elmenni nyáron, egy hónapra, kedves muzsikussal, de ezt majdnem mulatságként éltem meg. Amúgy nekünk, zeneakadémiai növendékeknek a katonaság abból állt, hogy év közben bejött hozzánk egy katonatiszt, és abban a tanteremben, ahol előzőleg Szabolcsi

Bence tartott előadást Vivaldiról, szétszedett egy géppisztolyt és magyarázott. Ezek után nem véletlen, hogy a nyári katonáskodás alatt, egy lögyakorlat során a puskából elvesztettem a zárat. Ez fegyvermegsemmisülésnek számított. Többen úgy tippelték a barátaim közül, hogy ezért minimum agyonlőnek. Valóban nagy botrány lett a somogyi homokban örökre elmerült puskazárból. Mégis szerencsém volt, mert a tisztak megijedtek attól, hogy az esetet jelenteniük kell, ezért összeütöttek egy zárat, amit beleverték a puskámba. Persze így már nem lehetett használni, de a leltár szempontjából tökéletesen megfelelt.

– Miként vezetett az útja a Zeneakadémiáról a Rádióba?

– Elvégeztem a zongoraművész-tanár szakot, 1956 tavaszán volt a diplomahangversenyem. Bár nem voltam csapnivalóan rossz zongorista, mégis világhóssá vált számom-

ra, hogy az én zenei adottságaim nem olyanok, mint Ránki Dezsőé vagy Kocsis Zoltáné, így hamar le tudtam mondani erről a pályáról. Annál is inkább, mert állandó szorongásaim és félelmeim a memória-zavartól eléggé meggyötörtek. Akkoriban szinte elképzelhetlen

Élő rádiós közvetítésen fiával

volt, hogy a zongorista ne kívülről játsszon el egy darabot. Miközben senkit nem zavart az, hogy Bartók Béla egész életében kottából játszott, pedig igencsak jó képességei voltak. Ezért amikor 1956 tavaszán lehetőségem nyílt rá, hogy a rádióba kerüljek szerkesztőnek, boldogan mentem. Ötvenegy évet töltöttem el ott, vezethettem saját műsoraimat, a *Házimuzsikát*, a *Ki nyer márt*. Később dolgozhattam a televízióban, ahol a *Zene, zene, zene*, *Csak a derű óráit számolom* és sok más műveltségi versenyt találhattam ki és készíthettem. Mindennek azt is köszönhetem, hogy nagyszerű emberekkel ismerkedtem meg.

– A rádióban számos műsort készített olyan alkotókkal is, akik nem voltak a rendszer támogatott szerzői.

– Nekem nagy szerencsém volt, mert a rádió irodalmi osztálya a támogatott szerzőkkel készített mű-

sort. Mivel hivatalosan nem az irodalmi, hanem a zenei osztályon dolgoztam, tehát zenésznek számítottam, ily módon az irodalomhoz „nem volt közöm”, ezért könnyebben megszólaltathattam a zenei műsoraimban olyan írókat, akik nem voltak a rendszer kedvencei. Így

1959-ben *A zene szava* címmel készíthettem interjút Illyés Gyulával. Mándy-novella-részletek is ily módon hangozhattak el a rádióban. Bár zenei műsort csináltam, Ivánt megkértem, hogy beszéljen a novellájáról, egy színész pedig részletet olvasott fel belőle. Később kitaláltam a *Házimuzsika* című műsort, amely-

ben megpróbáltam a legkiválóbb művészeket megszólaltatni. Ebben az oldott légkörű műsorban mindig volt egy költő vendégem is.

– Miben látja műsorai, köztük a *Ki nyer ma sikerét*?

– A történelmi, társadalmi helyzet, annak légköre tette népszerűvé a *Ki nyer márt*. Mert szükség volt valamire, ami a minimális szabadság hangulatát hozta az akkori hétköznapokba. Abban a rendszerbe, amely minden szavával hazug volt, megjelent egy olyan műsor, amiről látszott, hogy tényleg őszinte, igaz és derűs. Sejtteni lehetett, hogy függetlenül a komolyzene szépségétől, a hallgatók megszeretik. Ez a műsor valóban nagy népszerűséget hozott. Bár én akkor már javában publikáltam, de a *Vigiliát* és a *Látóhatárt* nyilván sokkal szűkebb réteg olvasta. Fodor András figyelemztetett is rá, hogy nehéz dolgom lesz az irodalomban, mert ha valakit egy másik szakmából már megismer-

tek, elfogadtak és népszerű lett, sehogy sem fogják megérteni, hogy az illető eredetileg költő, s hogy az számára ezerszer fontosabb, mint a mindennapi munkája. Elég keservesen tapasztaltam, hogy sokszor mondták: jó de érdekes, még verseket is ír. Megpróbáltam íróként, költőként létezni. Holott már 1959-től publikáltam folyóiratokban, mégis nagyon későn, negyvenéves korom után, 1974-ben jelent meg az első kötetem *Aszfaltfolyók* címmel.

– *Megjelenhetett volna korábban is?*

– Nem gondoltam rá, valahogy úgy éreztem, hogy engem nem tekintenek „úgy” költőnek, mint másokat.

– *Ez abból a jellemző szemléletből adódott, hogy valaki csak egy dologhoz érthet?*

– Valóban, ha valaki több dolgot csinál, az gyanús. Mentségemre mindig el szoktam mondani, hogy a rádió és a televízió nekem a mindennapi munkám, még most, hetvenhét éves koromban is, ugyanakkor életemnek inspiráló közege is ahhoz, hogy valamit megírjak. Biztosan fogalmazási készségem is visszahatott arra, hogy helyálltam a műsorvezetői-riporter szakmában. Egy hangverseny, egy pápalátogatás eseményeit konferálni, kommentálni újságírói feladat, de valami módon, ha egy kicsit emelkedettebb az esemény, akár költői feladat is lehet.

Számomra ebben a rádiós-tévés mesterségben mindig a zene, a zenei ismeretterjesztés jelentett feladatot. Fontosnak tartottam, hogy az ismereteket élvezetesen, élményt adóan hozzassam közel az emberekhez. Méghozzá olyan emberekhez, akiknek nincs semmilyen zenei előképzettségük, műveltségük. Az a rögeszmém,

hogy nem kell ahhoz szolfézsversenyt nyerni, hogy az ember egy Brahms-szimfóniát szeressen. Ebben a rádiós műsoroknak szép eredményei voltak, hiszen a *Ki nyer mában* nem képzett muzsikusok játszanak. E műsor véletlen sikere a már említett természetes atmoszférájának, az élő adás bájának és a szép zenéknek köszönhető. Ottlik Géza éppúgy hallgatta, mint Ferencsik János az autójában vagy a parasztnénik és bácsik. Azt mondhatnám, ez valóban demokratikus játék volt a diktatúra éveiben.

– *A Ki nyer ma? megszüntetése éppen ezért érthetetlen.*

– Nem gondoltam, hogy ez a napi tíz perc ennyire hiányzik a Kossuth Rádió hírblokkjaiból. A döntéshozók azzal érveltek, hogy ez a műsor már nem érdekli az embereket, amit felmérés bizonyít. A körzeti stúdiók azonban még ma is sugározzák ezt a műsort. Én meg folytatom a Katolikus Rádióban, ott is délben hallható *Mi ez a szép?* címmel, és mivel élő adás, el

Vendégségben Ottlik Géza és Mándy Iván

tudnak jönni azok a játékosok is, akik eddig is szerettek játszani.

– *Ezt a műsort Ön találta ki?*

– Igen, az egészet. A szöveget, a főcímet, a zenét, csak a Beethoven-zenét nem. Azt is, hogy milyen legyen a légköre éppúgy, mint azt, hogy naponta ugyanabban az időpontban sugározzák tíz percben.

– *Hogyan került a televízióba?*

– Már főmunkatárs voltam a rádióban, amikor Szinetár Miklós megkért, menjek a televízióba dolgozni. Még mielőtt munkába álltam, behívatott magához a televízió párttitkára, és javasolta, hogy lépjek be a pártba. Azt mondtam neki, hogy nagyon megtisztelő az ajánlat, de én az Új Emberben és a Vigiliában publikálok, nem volna helyes, ha két arcot mutatnék. Ha így megfelel, szívesen jövök a tévéhez dolgozni, ha nem, akkor maradok a rádiónál. Szerencsére elfogadták ezt az érvelést, és ez a téma nem merült fel többé. Szerettem a televízióban dolgozni, több tévéoperát készíthettem remek énekesekkel, így Simándyval, Pitti Katalinnal. Rengeteg tévéjáték, színvonalas irodalmi, zenei műsor készült akkoriban. Mindez manapság elképzelhetetlen, pedig a tévé a mai napig abból a rengeteg alkotásból él, amelyek az archívumában találhatóak. A

Kádár-korszakban a politikai sanyargatás miatt kialakult egyfajta kulturális életöszön, mint romon a virág. Akkoriban jöttek ide külföldi kollégák, költők is, akik csodálkoztak azon, hogy itt az emberek verseket olvasnak. Nálunk is lassan csodának fog számítani a versolvasás. Mégis, annak ellenére, hogy most ránk özönlik a szemét, sok fiatalon látom, hogy elégük van már a kommerszből. És remé-

lem, hamarosan elege lesz az emberiségnek abból, hogy csak a kommersz uralja a világot.

– *Már javában a rádiónál dolgozott, amikor megnősült, és gyermekei születtek.*

– Zenei rendező voltam a rádióban, amikor a stúdióba bejött a váci Vox Humana kórus, és felvételt

készítettünk velük. Megláttam egy kedves kislányt az alt szőlőben, aki akkor tizenkilenc éves lehetett. Őt választottam ki arra, hogy a kottacsomókat vigye vissza a karnagynak. Összemosolyogtunk. Majd időnként eszembe jutott, hogy mi lehet ezzel a lánnyal. Pár hónap múlva egy barátommal elmentem Vácra, ahol találkoztam a kórus karnagyával és érdeklődtem a lány felől. Megadták a címét, én pedig írtam neki egy levelet, majd találkoztam is vele. Tíz évvel voltam idősebb nála. Megkértem. Örömmre hozzámjött. Aztán elég hamar megszületett a lányunk, Ildikó, majd Zoltán és Gergő.

– *Gyermekeire hatott-e az ön pályája?*

– Gergőre bizonyára hatással volt az, hogy sokszor jöhetett velem különböző helyszíni közvetítésekre, ő ugyanis operatőr lett.

– *Czigány Zoltán pedig író, nyilván az édesapja hatott rá, Ildikó azonban pilóta.*

– Azért őrá is hatással voltam, hiszen a Zeneakadémiára került és zenetörténész lett. Amikor a diplomamunkájára készült, kapott egy párizsi ösztöndíjat. Repülővel utazott oda, és lehetősége nyílt egy barátom révén, hogy beléphessen a pilótafülkébe. Akkor a fejébe vette, hogy megtanul repülőgépet vezetni.

– *Kezdetben írásai a Vigilia és a Látóhatár című folyóiratokban jelentek meg, később kezdett el másutt is publikálni.*

– A Vigilia és a Látóhatár számomra fontos lapok voltak. Akkor az igazi irodalmi újság, amelyben a rangos költők, akikre én felnéztem,

megjelentek, a Kortárs volt. Oda is küldtem verseket, de nem sok reménnyel. Egyszer reggel hét órakor csörgött a telefon, azt hittem, valamelyik barátom ugrat, mert a hang a vonal másik végén azt mondta: „Király István vagyok a Kortárstól. Most olvastam a verseit – mondta. – Maga hol volt eddig?” Ez 1961-ben történt, akkor jelent

Weöres Sándorral készült tévéfelvétel

meg első versem a Kortársban. Sokszor az ember nem tudja megítélni, hogy mit ér vagy mit nem ér, amit ír, talán nem is ez a feladata. A zenetörténetet jobban átlátom, s ebből tudom, hogy tökéletesen ellentmondó értékítéletek hangzanak el jeles művészek szájából. Wagner nem értette meg Liszt öregkori műveit, Brahmsot sokan utálták, Sztravinszkij folkloristának tartotta Bartókot. Azt, hogy mit gondolunk egy versről, teljesen mindegy. A vers olyan, mint egy élőlény, változik, nő, mint egy fa, miközben az egyik embernek mást jelent, mint a másiknak. Egyszer Pilinszkynél voltam, verseket olvastunk egymásnak, az egyik négysorosáról beszélgettünk, s én valamilyen megjegyzést fűztem a vershez, de már nem emlékszem, mit. Azt mondta: „Nem, ez nem volt benne ebben a versben, de most, hogy te kimondtad, végér-

vényesen benne van.” Tehát az olvasó tudata a vers egyik építőköve.

– *Már családapa volt, amikor megjelent első verseskötete, azt megelőzően azonban napvilágot láttak versei A magunk kenyerén című antológiában.*

– A Szépirodalmi Kiadó adta ki ezt az antológiát Domokos Mátyás szerkesztésében. Elég bőséges terjedelemben válogatott, mert huszonöt versem jelent meg ott. Ebben a válogatásban jelentek meg Bertók László és Veress Miklós alkotásai is. Nem csupán versek szerepeltek ebben az antológiában, hanem mindenkiről írt valaki ajánlást, rólam Borsos Miklós.

– *Hogyan kezdődött Borsossal a barátsága?*

– Ezt a barátságot is a rádiónak köszönhetem. Egyszer le kellett mennem hozzá Tihanyba interjút készíteni. Azzal fogadott, hogy olvasta a verseimet, mert az ő rajzai voltak alatta. Nekem ez volt a második, de valójában az első publikációm a Látóhatárban. Ugyanis első alkalommal tévedésből Czigány Dezső néven jelentették meg verseimet. Költői pályám rögtön egy tévedéssel kezdődött. Az írókkal való barátságomat is a rádiós munkámnak köszönhetem. Amikor először interjút készítettem Weöressel, talán 1963-ban, akkor ő nagyon kedvesen megemlégtette, hogy olvasta a versemet a Látóhatárban. Mivel eléggé visszahúzó alkat vagyok, nem jutott eszembe, hogy egy ismert költőnek verset küldjek, csak lapoknak küldtem. Így Weöres Sándornak sem vittem el a verseimet. Valószínűleg jól tettem. Weöres sajátosan viszonyult a

versekhez. Egyszer azt mondta nekem, hogy a vers olyan, mint a krumpli, megírta az ember és elgurul, nem kell többet törődni vele.

– *Miközben nagyon derűs ember, versvilága elég komor.*

– Azt mondhatnám, hogy a mindennapi életben rám jellemző, derűre hajlamos alaptermészet egy titkolt belső kamrája az, amit versbe írok. A lét alapvető szomorúsága alakul verssé. Ez az egzisztenciális szorongás életem legboldogabb pillanataiban is jelen volt. A boldogság is illúzió, hiszen alapvetően ott van benne az egzisztenciális szorongás. Gyermekkorom óta foglalkoztatott, hogy miért vagyunk ezen a világon, mi a feladatunk, mit akarunk, s lehet-e bármit is kezdeni itt. Ezek a kérdések állandóan izgattak, s nyilván innen ered az, hogy az a költészet mozgatta meg a lelkemet, amelyben a szerzők a lét dolgaival, egzisztenciális kérdésekkel küszködnek. Főként Babits, Pilinszky, Weöres költészete áll hozzám nagyon közel. Valószínűleg azért vagyok derűs, mert verseimben meg tudom írni a tragédiákat, s ezért nem kell, hogy minden nap szomorú legyek. Úgy látszik, hogy az ember alkata bonyolultabb, mint gondolná. Van egy felszíni réteg, amely nem őszintétlen, tehát lehetek derűs, s közben írom a szomorú verseket. Azt mondhatnám, hogy ezekben a versekben sok olyan fény található, amelynek köze van az én mindennapi létezésemhez.

– *Említette, hogy Babits, Weöres, Pilinszky hatottak önre, s számos versben nagyon szép emléket is állított nekik, de hogyan hatottak önre mint költőre?*

– Én úgy érzem, hogy nem mindig azok hatottak a költészetemre, akikkel jó viszonyban voltam. Csodáltam és szerettem Pilinszky költészetét, főleg a korai verseit, de soha nem akartam olyan verseket írni, amilyeneket ő. Babits hatott rám, nemcsak verseivel, de gondolataival is. A régi nagy költők, amint az *Ezüstkor* című tanulmányában írja, nem ismerték az eredetiség babonáját, hanem egymás vállain állva azon igyekeztek, hogy mint jó kertészek, minél szebb és jobb kertet hozzanak létre. Én ezt már kamaszkoromban elfogadtam, s ez szerencse. Nehéz lenne a verseim stiláris jegyei alapján bedátumozni, hogy melyik mikor született. Azt hiszem, hogy a fiatalabb koromban írt verseim egy kicsit talányosabbak, tömörebbek voltak, és inkább idősebb koromra alakult beszédesebbé, első olvasásra érthetőbbé a költészetem. Ez is változékony természetű dolog, hiszen vannak olyan négysorosok, amelyek azért lettek azok, mert amikor írtam őket, úgy éreztem, hogy az adott kérdésről csupán annyit tudok

ilyeneket. Illyés is, akinek verseiben benne van egy olyan komplex gondolatmenet, érvelés, amit prózában is meg lehetne írni, s maga meg is írta prózában. Talán ez az oka annak, hogy nem a legfontosabbnak tartott versei állnak hozzám közel, hanem például az, amelyben a tihanyi révnél Flórát várja. Skiccszerű az egész, a címe: *Beesteledett*. Nagyon szeretem ezt a versét, míg például a Bartók-versét nem. Úgy vélem, félreérti Bartókot, mert azt sugallja, hogy Bartók zenéje arra való, hogy azt a rémületet és kétségbeesést, ami a világban van, sokszerűen közölje velünk. Holott Bartók olyan, mint Mozart. Gyönyörű, drámai és súlyos zenét írt. A vers inkább csak etikai szépségében tudja kifejezni, hogy mit jelent Bartók, de nem a zenéről szól.

– *Milyen zene inspirálja?*

– Nincs más művészet, csak kortárs művészet, szinte mindegy, hogy mikor keletkezett a mű. Bach nem azért érdekes számomra, hogy meghallgassam, milyen zenét játszottak az 1740-es években, hanem mert a

mű most, a jelenben valamit jelent. Lehet, hogy nem azt jelenti, amit akkor. Sztravinszkijnek van egy érdekes zenekari darabja, egy Bach-rájátszás, amely az egyik brandenburgi verseny hangulatában kezdődik. De nem ezért érdekes számomra, hanem mert ettől az oltástól visszamenőleg Bach is megváltozik. Mert ezáltal, ebben a Bach-concertóban már

Sztravinszkij is benne van, és már másképp hallom. Ily módon Bach zenéje nem műemlékként maradt meg, hanem eleven valósággá válik.

– *Az ön verseit nagyon mélyen átjárja a hit.*

Feleségével, Erikával a duinói tengerparton

mondani. Szerencsésebbnek éreztem ezt a megoldást, mint azt, hogy hosszú magyarázatokat írok verssé. Nem nagyon szeretem az olyan verset, amely valamiféle tanulsággal végződik. Pedig a legkiválóbb költők írtak

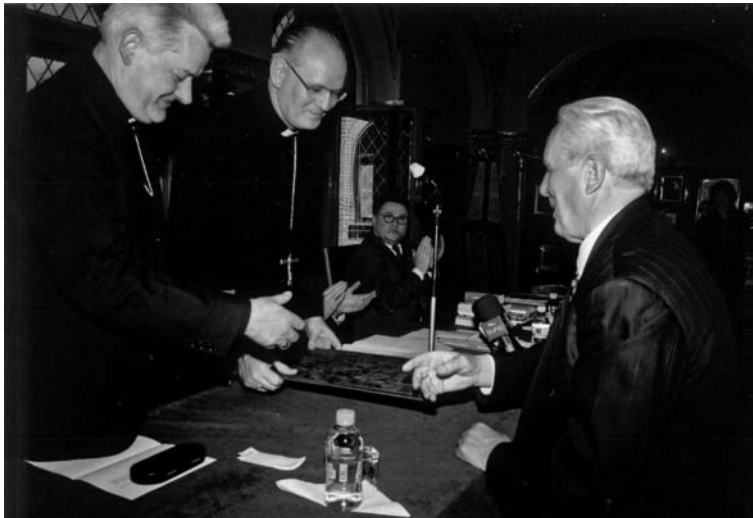
– Ez a hit, ahogy erről írtam is, mucsai. Semmilyen rendkívüli élményem a hittel kapcsolatban nincsen, ugyanannyira fontosnak tartom a kételyeimet is, mint a hitemet. Azt hiszem, hogy ez etikai elhatározás és meggyőződés, de nem érzem azt, hogy ez engem megkülönböztet bármely más embertől. Én ebben nőttem fel, ezt választottam, nem akarok senkit rábeszélteni, nem is tudom, hogy ez helyes-e így. Költőileg szebbet nem tudok elképzelni, mint amit a kereszténység hirdet, hogy Isten a saját fiát feláldozza az emberiségért. Ennél képtelenebb már csak az, ha mást akarok elképzelni. Akkor mi van?

Két nagy képtelenség közül lehet választani, de nem muszáj.

– *Ön jóval a rendszerváltás előtt orgonált rendszeresen templomban, nem volt abból konfliktusa, hogy hívő emberként élt?*

– Ez is hozzátartozik álmodozó természetemhez: soha nem gondoltam arra, amikor a Krisztinaváros templomában orgonáltam, hogy ezt számon kérhetik rajtam. Én ezt ártatlan dolognak tartottam, úgy véltem mivel zongorista vagyok, mi mást tehetnék, mint hogy misén orgonálok. Amikor már rádiós főmunkatárs voltam, akkor orgonáltam a miséken, de soha nem jutott eszembe, hogy nekem abból bajom lehet. Szerencsés voltam, mert sem a rádióban, sem a tévében nem volt politikai kellemetlenségem. Egyetlen dolgot említhetek. Illyés Gyulával készítettem egy interjút, amelyben szóba kerültek nemzetiségi kérdések is. Aczél tudomást szerzett róla, és felhívott telefonon még az adás előtt.

Hangot adott nemtetszésének, mire megkérdeztem tőle, hogy azt a részt kivágjam-e. Erre azt válaszolta: „Hogy képzeled, maga azt akarja, hogy az én utasításomra vágja ki Illyés szövegét?! Nem, magának kellett volna gondoskodnia arról, hogy

Erdő Péter bíboros-primás-érsek és Spányi Antal püspök átadja a Stephanus-díjat a költőnek (2004)

ő ezt ne mondja.” Ez a válasz megmutatja annak a rendszernek a logikáját. Nem Illyés a felelős azért, amit mond, hanem én, mert nekem kellett volna tudni, hogy ő mit nem mondhat, és úgy irányítani a beszélgetést. A veszprémi tévéalálkozókön mindig ott volt Aczél is. Egyik alkalommal a vacsoránál odajött hozzám, és miközben én ültem az asztalnál, mögém állt, vállamra könyökölt és szóba hozta ezt az esetet. Majd azt mondta: „Maga akkor nem tehetett arról.” Kvázi megbocsátott, pedig nem kértem.

– *Soha nem politizált?*

– Említettem magának, hogy sok tekintetben naiv voltam, viszont a politikai nézeteim évtizedek óta nem változtak. Szinte kamaszkorom óta tökéletesen tisztában voltam azzal, hogy a szovjet politika hazugságra, propagandára, hamisságra épül. Ebben a tudásomban soha nem ingattak meg, de dühös sem voltam emiatt. 1956-ban nem vettem részt a

forradalomban, nem is tudtam volna, hiszen éppen akkor műtötték a vakbelemet, végig a János Kórházban feküdtem. Nem változott a véleményem, sem a politika, sem a hit dolgában, mivel hűséges természet vagyok. A hűség fontos számomra, a

szüleim így neveltek. Nem éreztem fontosnak, hogy lázadjak, sem a vallás, sem a más véleményűek ellen, ilyen szempontból egységes életet éltem. Nem gondoltam mást. Egyesek beszélnek nagy megtérésekről, én nem éltem át ilyet. Mindig azt gondoltam, amit most. Lehet, hogy ez lelki lustaság. Nem akarom a természetemet érdemként feltün-

tetni. Egzisztenciális szorongásaimból adódóan foglalkoztatnak a létkérdések. De ezek inkább már filozófiai-esztétikai kérdések, és nem annyira a mindennapok részei. Visszatekintve, életem nagyobb megrendülések nélkül való lét volt.

– *A mindennapok mellett van egy filozófiai-esztétikai valóság. Ez egy más mellett, párhuzamosan van jelen az ön életében?*

– Derűs lényem, a mindennapokban való derűs megszólalás és verseim komor hangulata látszólag ellentmondásos. Ez valószínűleg azzal függ össze, hogy már gyerekkoromban felismertem, a létnek több rétege van. Olyan, mint a fa. Valahol a föld alatt vannak a gyökerek, amelyek nem mutatkoznak meg a levélben, de benne vannak. A mindennapi élet a leveledzés, az irodalmat pedig azok az életnedvek táplálják, amelyek a földből valók.

Erős Kinga

Érd sikerre ítélve

Beszélgetés T. Mészáros Andrással, a város polgármesterével

A ma dinamikusan gyarapodó megyei jogú várost, Érdet a közelmúltban még Közép-Európa legnagyobb falujaként tartották számon. A Budapest határában hirtelen várossá nőtt település sajátos gondjainak megoldására a városvezetésnek a helyi hagyományokra és kulturális értékekre alapozó, határozott elképzelései vannak.

– Érd az ország legfiatalabb városa, egy virágzó kertváros, ahol az átlagéletkor nem éri el a harmincöt évet. Ezen kívül Pest megye legnagyobb városa, kistérségi központ; Diósd, Tárnok, Százhalombatta tartoznak még e kistérséghez. Érd 2006 óta megyei jogú város. Hatvanháromezer-ötszáz lakosa van, és a tény, miszerint évente ezer-ezerháromszáz beköltöző választja lakóhelyéül, azt mutatja, hogy vonzó város. Mindezek együtt: a kistérségben betöltött központi szerepe, a gyors gyarapodás, az elmúlt években megindult fejlesztések azért is szembetűnőek, mert nemrégiben még Közép-Európa legnagyobb falujaként emlegették. Az intézményi háttér, a város társadalmi szerkezete ehhez az állapothoz igazodott. Az új kihívások elől azonban nem lehetett kitérni. Érd sikerre van ítélve. Olyan közlekedési csomópont – érinti az M6-os, az M7-es, a 70-es út, az északi és a déli vasútvonal, a Duna, Budapest közelsége –, amely szinte mágnesként vonzza magához a vállalkozásokat, az otthont kereső családokat.

Ez a gyors növekedés ugyanakkor veszélyeket is rejthet magában, ha nem készülünk fel rá, ha nem próbáljuk helyes irányba terelni a

változásokat. Amikor abba a helyzetbe kerültünk, hogy befolyásolni tudtuk a város fejlődését, rögtön

azzal kezdtük, hogy elfogadtunk egy értékvédelmi rendeletet. Ez lényegében azt mondja ki, hogy az a kertés, családi házas településszerkezet, amely Érdre jellemző, önmagában nagyon nagy érték, tehát megőrzendő. A dinamikus beköltözés a sűrűbb társasházi, lakóparki, lakótelepi beépítés igényét veti fel, de ha a frissen jelentkező igényeknek megfontolás nélkül szabad utat engednénk, sérülnének az őslakosok jogai, és a város is elveszítené egyik legfőbb vonzerejét. Meg kell

találnunk tehát az egyensúlyt, s a város szerkezetét megőrizve kell a gyarapodás által ránk rótt feladatoknak megfelelni.

– *Egy város lelke a kultúra, mondják sokan, és ezt gondolom én is. Mások szerint ez csupán tizenkilencedik századi szépelgés, a kultúra nem számít. Mi van akkor, ha egy város lélektelen? Semmi. A pénz határoz meg úgyis mindent. Érden mi a helyzet? A gyors létszámbeli és anyagi gyarapodást milyen ütemben követte, követte-e egyáltalán a kulturális intézményrendszer fejlődése?*

– Ezt a növekedési ütemet nem követte, talán nem is követhette, hiszen a növekedés legdinamikusabb szakasza éppen arra az időszakra esett, amikor az önkormányzatok anyagi forrásai, közülük éppen azok, amelyek kultúrára fordíthatók, jelentősen megcsappantak. Ennek ellenére meggyőződésünk, hogy egy város arcélét elsősorban a kultúra határozza meg, a kultúra teremt egy város lakosságából közösséget. Különösen érvényes ez egy olyan, jórészt alvó-

város jellegű település esetében, mint Érd, amelynek polgárai nemcsak dolgozni, de kulturális igényeiket kielégíteni is a fővárosba járnak. Ha Érd képes sajátos kulturális arcélt kialakítani, akkor az itt lakóknak nem kell mindenáron másutt keresni kulturális kötődésüket; ha részt vesznek, részt vehetnek a város kulturális életében, akkor helyi identitásukat is könnyebben találják meg. És akkor a közösség erősödik. Nekünk nagyon nagy gondunk és nagyon nagy átkunk,

hogy az itt lakóknak több mint a fele a fővárosban dolgozik. Ez azt jelenti, hogy az ingázó érdi polgár reggel beül az autóba vagy fölszáll a tömegközlekedés esedékes járatára, s elindul budapesti munkahelyére. Az utazás másfél órát vesz el az életéből, s este a visszaút megint másfél órát. A szomszédokra, a beszélgetésre, a helyi kulturális életre már alig marad ideje, energiája.

A mi feladatunk az, hogy olyan kulturális események megrendezését segítsük elő, amelyek mindezek ellenére itt tartják az embereket, és a várost nemcsak lakható helyé, hanem szellemi közösséggé is teszik. Idei programjaink közül a *Költészet napját* emelném ki, amelyet irodalmi szemelvényekkel, fűszerezett vacsorával, a magyar irodalomból ismert ételek kínálásával zártunk. Akkorra volt az érdeklődés, hogy a jegyek már elővételben elfogytak. Ez is, mint a többi kulturális rendezvényünk, reményeink szerint az érdiség érzését, az összetartozás tudatát erősíti. Erre pedig nagy szükség van, hiszen sajátos helyzetünknel fogva Érden senki nem születik. Itt nincs szülőotthon, nincs kórház, következésképpen minden érdi anya Budapesten szüli meg a gyermekét, ez kerül az anyakönyvbe és később a személyi igazolványba is. Ha valaki megkérdezi tőlem, hol születtem, és én azt mondom, Jászkiséren, ez már önmagában fölér egy hitvallással. Azok, akik a Jászságban születtek, egyből tudják, hogy valami közük van egymáshoz. Hiszen a születési hely szimbolikus erejű jelzés, önmagá-

ban is identitásképző erő. Az érdiak esetében ez az erő nem létezik. Az érdi ember már születése pillanatában „el van magától idegenedve”,

hiszen az élete úgy kezdődik, hogy megszületik Budapesten, a szülei pedig hazahozzák Érdre. Ezért nálunk különösen fontos hogy fokról fokra építsük fel az itt lakókban a helyhez tartozás érzését, a közösségi tudatot. A városban lakók többségét, az új városlakókat a kedvező gazdasági és közlekedési adottságok vonzották ide, a városért tenni akaró és tudó városi polgárokká azonban csakis a kultúra formálhatja őket.

– *Azért Érd régi település, nem a semmiből keletkezett. Van mire építkezni.*

– Természetesen van Érdnek Ófaluja, Újfaluja, ezek régi településrészek, 1702-től mezővárosi rangja volt Érdnek. Az új betelepülők többsége erről semmit nem tud, a régi polgárok befolyását a város életében pedig már a szocializmus megszüntette. Azóta nemzedékek tűntek el, újra kell hát építkezni. Természetesen fontosnak tartjuk, hogy visszanyúljunk a gyökerekhez. Őseink tudták, hova építkeznek. Meg kell nézni Ófalut a Duna partján, gyönyörű természeti környezetben fekszik.

– *Valamikor jártam ott. Az izléssel elrendezett építészeti környezet szebb napokra emlékeztetett, a vedlő falakból azonban akkor már süttött az elhanyagoltság. A vaksin pislogó ablakok mögött mintha nem lakott volna senki. Ez a látvány, ez a hangulat azért is meglepett, mert gyerekkoromban visszavisszautazva szülőfalumba, többször elrobogott vonatunk az érdi, virágba borult gyümölcsös-kertek fölött. Anyám ilyenkor föl-fölsőhajtott, de jó volna*

itt lakni. Úgy negyven évvel ezelőtt aztán Ófaluban járva ezt az idilli Érdet kerestem, ezért döböntett meg a kitagadottság érzését sugalló látvány. Gondolom, a helyzet azóta sokat változott.

– Most, hogy az M6-ost átadták, sokkal több megközelítési pontja van Ófalunak. Már nem zsákfaló, így a jövőben dinamikus fejlődhet. Nekünk is nagyra törő terveink vannak itt. A Liget Termál Szállodának nagyon jó gyógyvize van, aminek köszönhetően Ófalu az Érdre irányuló egészségturizmus központja lehet.

– *A turizmus hozhat hasznot, anyagit is, a kultúrának, különösen az úgynevezett elitkultúrának azonban a közkeletű vélekedés szerint semmi haszna: nem lesz tőle olcsóbb sem a kenyér, sem a hús, de még a sör sem. Az ilyen ínséges időkben általában a kultúra körül ritkul meg a levegő, az oktatás, a tudományos kutatás, az ismeretterjesztés, a művészeti alkotómunka lehetetlenül el.*

– Érd hirtelen lett jelentős város, mint már említettem, s a kulturá-

lis élet területén vannak hiányosságai, de nem engedhetjük meg magunknak, hogy az anyagi szűkösség miatt ezek a hiányosságok tovább szaporodjanak. Azért sem, mert a válságból való kilábalás, az előrelépés legfőbb zálogát a képzett, művelt emberfők sokasága adja. Az együttműködésre képtelen, önző, azaz kulturálatlan magatartás divatja ideális fogyasztókat hozhat létre, de távlatos közösséget sohasem alkot. A mi célunk pedig az, hogy ez a város ne csak vegetáljon, hanem a magyar kultúra, az értékteremtés egyik figyelemre méltó, jövőt építő központjává váljék.

– *Érd az irodalom városa is igyekszik lenni. Ez különösen megbecsülendő törekvés ma, amikor az értéképző irodalom ellenében a tömegszórakoztatás és a hivatalos kultúrpolitika vállalva igyekszik felvonultatni a valódi irodalom pótlékait. A Magyar Napló szerkesztősége külön örömmel fogadta, hogy nemrég elhunyt munkatársunk, Bella István költő emlékére az önkormányzat az Írószövetséggel együtt Bella István-díjat alapított.*

– Bella István éven át lakott városunkban, ezért természetesen tartottuk, hogy az Írószövetséggel való együttműködésünk első fontos lépése a díj alapítása legyen. A díjat minden évben egy fiatal alkotó kaphatja meg. Az idei díjazott Zsille Gábor volt. A díjat a Magyar Kultúra Napján, az Írószövetség Érden tartott közgyűlésén vehette át az ünnepelt. Itt került sor a Kiss Benedeknek ítelt Péterfi Vilmos-díj átadására is. A *Kossuth-díjasok*

Érden című programunk keretében a legmagasabb állami irodalmi díj élő birtokosaival ismerkedhetnek meg az érdi diákok. Az irodalom mellett a képzőművészet is fontos szerepet játszik a város életében. Az itt élő sok jeles képzőművész közül kettőnek a nevét mindenképpen meg kell említenünk, Öry Emil szobrászművészt és Kéri Mihály festőművészt, a Dunapart című folyóirat művészeti szerkesztőjét. Mindketten sok értékes művel gazdagítják a várost és a magyar művészeti életet, ugyanakkor a város művészeti életének aktív szervezői is. Éppen az ő ösztönzésükre próbálkozunk már évek óta egy érdi nyári képzőművészeti tábor létrehozásával. Az idén ez a terv azért nem valósult meg, mert a festők és a szobrászok elképzeléseit nem tudtuk összeegyeztetni.

– *Hogyan és mikor született a szabadtéri színpad terve? Lesz-e, lehet-e valami belőle?*

– Az érdi téglagyárat valamikor a hatvanas-hetvenes évek táján zárták be. Az elhagyott téglagyár olyan, mintha egy valamikori görög színház romja volna. Ahogy

a magas partból kivájták az agyagot, egy természetes, a Dunára néző félkör alakú amfiteátrum alakult ki. Egy csodálatos, mondhatni szakrális tér, csak pénz és szellem kellene hozzá, hogy életre keljen. A szándék már a kilencvenes évek elején megfogalmazódott, az akarat azóta megvan bennünk, de a cselekvés ideje, úgy látszik, egyelőre még nem érkezett el. Reméljük, nem várat magára sokáig.

– *Színházat könnyebb építeni, mint működtetni, mondják.*

– Állandó társulatot nem is akarunk, túl közel van a főváros ahhoz, hogy ilyesmire igény lehetne itt. Szerényebb technikai felkészültséget igénylő darabok befogadására pedig alkalmas a művelődési ház. Mintegy négyszáz bérletesünk van, akik érdeklődéssel várják mindig az ide érkező vendégtársulatokat. A szabadtéri színpad sem színház lenne, elsősorban természeti szépsége révén vonzhatna ide különféle rendezvényeket.

– *Érden a köztudat egyszerű, falusias lakóváros könyveli el. Senkinek nem jut eszébe, hogy természeti szépségekre gondoljon vele kapcsolatban.*

– Pedig ha fölme gyünk az Érd-ófalui Duna-szakasz szakadó-partjának a tetejére, a Kakukk-hegyre például, olyan látvány tárul elénk, mint a Dunakanyarban. Itt, a parttetőn állt a Szapáry-kastély. 1969-ben én mint kisdíák a helytörténeti szakkör kirándulásán láttam a falakat, a tető már akkor sem volt a helyén, lebontották, aztán egyik pillanatról a másakra eltűntek a falak is, csupán a pince maradt. A pincerendszer még

most is tökéletes, és rendkívül impozáns, olyan méretű, hogy teherautóval be lehet hajtani. A kastély melletti gazdasági ház pedig egészében megmaradt.

– *Hogyan, és miért tűnt el a kastély?*

– A magyarországi KALOT, a Katolikus Legényegylet központja volt. Ez a Kerkai páter és Nagy Töhötöm által alapított ifjúsági mozgalom 1935 és 1946 között mintegy félmillió vidéki magyar fiatalembert mozgósított, fogott össze annak érdekében, hogy a földreformot és a magyar vidék ifjúságának boldogulását elősegítse. Páter Kerkai Jenő jezsuita szerzetes, aki később éppen a KALOT eredményes szervezése miatt került az ÁVH börtöneibe, 1924–27-ig a Szapáry-kastélyban töltötte a noviciátus éveit. A mozgalmat 1946-ban felszámolták. A kastély megúsza a háborút, de nem úszta meg a KALOT felszámolását. Bár 1948-ban még népfőiskolai előadásokat tartottak benne, hamarosan elkezdődött szisztematikus tönkretétele.

A község bikaistállójának építésszor kiderült, hogy a kastély tetőszerkezete tökéletesen alkalmas a bikaistálló befedésére. Így aztán lebontották és áttelepítették a bikaistállóra. Később rájöttek, hogy a kastély téglái is felhasználhatók erre meg arra. Az akkori tanács hagyta, talán titokban ösztönözte is az embereket, hogy széthordják, ellopkodják a megfojtott magyar lelki megújulás központjának köveit, és a saját kis önző köreiket építsék ki belőlük. Könnyen meg lehetett volna akadályozni ezt a folyamatot, ha az akkori politikai elit nem a rombolás elkötelezettje. Ófalu legszebb helyén akkor még mindig állna egy gyönyörű kastély. Mert ki volt az találva, hogy hova kell egy kastélyt építeni. Most is használjuk ezt a helyet közösségi

események megrendezésére. A Szentiván-éji tűzgyújtást meg az előtte való mulatságot mindig ott tartjuk, a volt kastély helyén. Vannak tervek, egyelőre pénzhiány miatt meg nem valósítható tervek a régi klasszicista kastély visszaépítésére. A kastély pincéjét sokáig ifjúsági klubok, koncertek rendezésére használták. Később kiadták gombatermesztésre. A kilencvenes

években vissza tudtuk szerezni a pincét, kitararítottuk, és most helyi érdekességgként meg tudjuk mutatni a látogatóknak, vendégeinknek. Saját funkciója jelen pillanatban nincs, de a pince, a környék, a gazdasági ház mind önkormányzati tulajdonban van, és gondolkozunk azon, milyen hasznosítási mód felelne meg legjobban a hely hagyományainak és az érdi polgárok igényeinek. A közelben található az a pincesor is, amely most kezd újraéledni. Sorra vásárolják meg, hozzák rendbe az elhagyott pincéket a gazdák, telepítik újra a régi szőlőket. Az önkormányzat is szeretne hozzájárulni ennek a patkó alakú pincesornak az újraélesztéséhez, mi is vásároltunk itt két pincét, eléjük fölépítünk egy présházat, évente itt rendezzük meg a szüreti mulatságot. Sokáig nem volt Érden szüreti mulatság, most már évek óta a helyi pincetulajdonosokkal karöltve egyre több érdeklődő részvételével, egyre nagyobb sikerrel rendezzük meg újra meg újra. Az idei szüreti mulatság alkalmából a

pincetulajdonosok felállították Szent Mihály szobrát. Szent Mihály Ófalu védőszentje. Ez a szoborállítás azt jelzi, a helyi pincetulajdonosok kezdenek közösséggként viselkedni, van saját akaratuk, jó irányba mutató akaratuk.

Van egy alig ismert, a török hódoltságból itt maradt nevezetességünk, egy minaret. Ma Magyarország területén mindössze három minaret található, ezekből az egyik Érden áll. Eddig nem sokat törődtek vele, mi szeretnénk az eddiginél jóval több figyelmet fordítani rá. A nyolcvanas évek végén egy betontetőt tettek rá, azt gondoljuk – és erről már elkezdtünk tárgyalni a török állammal és a Kulturális Örökség Hivatalával –, hogy a tornyot eredeti állapotába kellene visszaállítani. Nem mintha a török hódoltságot akarnánk vele ünnepelni, de ha már a csaknem másfél évszázados török pusztítás alatt valami épült is, azt jobb, ha megőrizzük, s nem úgy bánunk vele, mint a szovjet hódoltság helytartói a Szapáry-kastéllyal. Ófalu

tok körében közismert Csuka Zoltán Könyvtár.

– Ha följövünk Ófaluból, a régi balatoni út mellett rögtön megtaláljuk a Földrajzi Múzeumot, amely Érd egyik büszkesége. A klasszicista Wenckheim-kúriából alakult. Egy ideig a tanácsházának adott helyet, majd Balázs Dénes karsztkutató igyekezetére, az ő személyes akaratából tudtuk létrehozni a hetvenes évek második felében a múzeumot, amely először csak a Balázs Dénes-gyűjteményt foglalta magába. Ma már a világ minden tájáról érkeznek a magyar utazók, kutatók ajándékai. Dr. Kubassek János, Balázs Dénes tanítványa vezeti az intézményt, amely nem-

városunk gyökere, és mi megbecsüljük a gyökereinket.

Ugyanez a helyzet Újfaluvál. Ennek a városrésznek is jelentős a múltja. Ebből a múltból merítve neveztük el gazdasági programunkat Batthyány-programnak arról a Batthyány Fülöpről, aki Érd földbirtokosaként rengeteget tett a városért. Az Alsó utcát és a Felső utcát, ezt a két szép utcát, amely a klasszikus településtervezés korát idézi, ő hozta létre. Az Ófalu fölötti Szapáry-kastélyt is Fülöp herceg, ez a sikeres reformkori gazdálkodó birtokos és politikus építtette, az csak később került a Szapáryak birtokába. Mi a Batthyány Fülöp-féle hagyományt szeretnénk folytatni, a sikeres, építkező Magyarországot.

– *Aki nem ismeri Érdet, két intézményéről annak is hallania kellett: egyik az európai hírű Földrajzi Múzeum, a másik az irodalombará-*

rég ünnepelte fennállásának huszonötödik évfordulóját. Egy hónapja nyitottuk meg a *Magyar utazók a világban* című új, állandó kiállításunkat, amelynek megvalósítását a minisztériumi pályázaton nyert jelentős támogatás tette lehetővé.

– *A Csuka Zoltán Könyvtár író-olvasó találkozóinak révén országos hírű irodalomszervező műhelyként is megbecsülést vívott ki magának, itt készül a Duna-part című negyedéves irodalmi periodika is. A város életében milyen szerepet játszik a könyvtár?*

– A könyvtárban minden héten van rendezvény. Ahhoz a sokrétű közművelődési tevékenységhez, amelyet a könyvtár kifejlesztett, megint csak azt kell mondjam, egyelőre nem tudjuk biztosítani a megfelelő intézményi háttérrel. Az eredményes munka záloga a könyvtár dolgozóinak lelkesedése és áldozatkészsége.

Nagyon szűk kis hely ez. Megvásároltunk ugyan a könyvtár szomszédságában néhány telket, de nem a bővítésben gondolkodunk, hiszen megyei jogú város lévén a levéltárat is el kell helyeznünk. Így a levéltárral együtt a könyvtárat is új helyre szándékozunk telepíteni. Abba a belső, városközponti blokkba, amelynek kialakítása jelenleg a tervezés stádiumában van. Jelenleg fut egy pályázatunk, amely tartalmazza az új városközpont tervét; ennek kidolgozásakor Debrecen példáját vettük alapul. Mi is azt tervezük, hogy a közművelődési rendezvények, a kiállítások, a hangversenyek befogadására alkalmas szállodával, konferenciateremmel rendelkező városközpontot hozunk létre, amely nemcsak a magyar kultúra áldozatos szolgálójaként, de üzleti vállalkozásként is megállja a helyét. Nem rövidtávú programról van szó. A megvalósítás lehet, hogy öt, lehet, hogy nyolc vagy még több évet vesz igénybe. Olyan terv ez, amely, gondolom, a közpénzek indukálta beruházási kedv eredményeként a magántőkét is megmozdítja.

Itt, a polgármesteri hivattal szemben, a Földrajzi Múzeum jobboldali szárnyaként található a Geszthelyi-ház, amely egykor a Földrajzi Múzeum kiszolgáló épülete volt. Ez szintén műemlék. Most már ez is a város tulajdonában van. Szeretnénk felújítani, a tervek el is készültek. A múzeum másik, a Felső utca felőli melléképületét is meg akarjuk szerezni, és akkor vissza tudjuk állítani a régi kúriát gyönyörű belső udvarával együtt. Itt helyezük el majd a magyar világot kutatók mellszobrát. A szobrok Öry Emil szobrászművész alkotásai. Tavaly avattuk Vámbéry Ármint szobrát, és az avatásra készülődve derült ki, hogy a jelenlegi Magyarország területén nem volt Vámbérynek szobra. Dunaszer-

dahelyen, a szülővárosában van Vámbéry-szobor, de Dunaszerdahely Szlovákiához tartozik. A szoborparkban egyébként többek között Körösi Csoma Sándor, Stein Aurél, Teleki Sámuel szobra is megtalálható. Teleki Sámuel nevét Érden iskola is viseli.

– *Érd gyarapodó város. Különös színfolt ez a mai Magyarországon, ahol minden hanyatlak. Csaknem minden településen iskolákat zárnak be gyermekek híján. Ez a folyamat, ha jobban belegondolunk, érthető is, hiszen egy érdnyi élet, mintegy hatvanezer magzat lesz évente abortusz áldozata. Érd gyarapodása pusztán a már említett beköltözőknek köszönhető, vagy van más oka is?*

– *Érd fiatal város, családszerető város. Itt sok a gyermek, ebből következően kinőttük az iskoláinkat is. Muszáj fejlesztenünk. Ebben az évben sikerült elindítanunk a Gárdonyi Géza Általános Iskola teljes rekonstrukcióját. Az épületet nem bontjuk le, de teljesen átépítjük, kibővítjük. A XXI. század iskoláját építjük fel. Kétszázötven millió forint pályázati támogatást sike-*

rült elnyernünk hozzá, de ez az összköltségnek csupán az egynegyede, a többit a város állja. Boldogan vállaljuk az áldozatot. Tudjuk, a sokasodó, művelődő ifjúság biztosítja egy város jövőjét. Rajtunk is múlik, hogy születnek-e gyermekek a városban, ha születnek, merre indulnak, megtalálják-e a kultúrához vezető utat. Mi azon vagyunk, hogy megtalálják. Habár az iskolához, a művelődési intézményekhez vezető utak többségükben elég göröngyösek. Konkrétan az úthálózatra fordítva a szót, településünk ötszáz kilométer úthálózattal rendelkezik, ennek ötöde, mintegy száz kilométer aszfaltozott. A csatornázás ugyanígy áll. Ennek ellenére a város vonzza az új és új betelepülőket. Ugyanaz a pezsgés tapasztalható a városban, amely a reformkori Pest megyét jellemezte. Akkoriban rangot jelentett Pest megye küldötteként

szólni a diétán országos ügyekben, többek között Kossuth Lajos is ezért vásárolt birtokot a megyében. Reméljük, az érdi példa is ragadós lesz, és egyre több gyarapodó, jövőjét a gyermekek vállalásával, nevelésével, iskoláztatásával megalapozó település lesz az országban. Mi ezt egy városépítő programmal, a Batthyány-programmal alapoztuk meg, amely, már említettem, nevét Érd XIX. századi újjáépítőjéről, Batthyány Fülöp grófról kapta.

Véleményem szerint a kultúra kiemelt szerepének elismerése nem hit kérdése, hanem józan belátás. Közösséget akarunk teremteni, közösség pedig kultúra nélkül nem létezik. Ugyanezért támogatjuk az egyházat és a különböző vallási felekezeteket is, mert a vallás is nagyon fontos, ha nem a legfontosabb közösségszervező erő.

Meggyőződésem, hogy egy város nem csak az adott pillanatban benne lakók összességét jelenti. Egy város közösségéhez hozzátartoznak mindazok, akik valaha ott éltek, és tettek érte valamit. A város építészeti közege sok mindent megőriz az ősek keze nyomából. Aminek nem maradt látható nyoma, emléke annak is jelen van a várostörténetben, az itteni családok történetében, a levéltári iratokban, a fennmaradt legendákban, mindenütt, még az újonnan érkezők viselkedésében is. A kultúra, kiváltképpen a művészet éppen abban segít bennünket, ma élőket, hogy a múlt, a jelen és a jövő szereplőit egyetlen közösségként láthassuk, ismerhessük meg.

Oláh János

**A folytonosság
láncszeme** Juhász Ferenc
– Csábi Domonkos:
Szívbe nyomott mag
Magyar Napló, Bp., 2008.

A Magyar Napló Kiadó albumszerű portrésorozatát ad ki újabb irodalmunk alakjairól. Irodalomtörténészek, pályatársak riportban beszélgetik a költőt, és esszében ismertetik az életművét, körülbelül egy nyomdai ív terjedelemben. Az interjúba ékelve rövid versek (vagy versrészletek) és fényképek, dokumentumok színesítik a bemutatást. E szép kiállítású s a szélesebb közönségnek szóló könyvekből eddig hármat láthattunk – *Csoóri Sándorról*, *Nagy Gáspárról* és most, legújabban, *Juhász Ferencről*. A róla szóló könyv a nyolcvanadik születésnapjára időzítve jelent meg. A riportter, egyúttal a tanulmány írója Csábi Domonkos.

Szükség van ilyen portrékönyvekre. A népszerű bemutatás ilyen vagy hasonló módja régi eredetű: már a XX. század tízes éveiben, a Nyugat első nemzedékének részvételével kiadtak egy tekintélyes sorozatot (volt vagy tíz kötetes), amelyben fényképet, egy kisprózai művet és egy rövid vallomást közöltek a kor íróitól, *Száz magyarok könyvei* címmel. Jól megfértek benne egymás mellett olyan ellenfelek, mint Herczeg Ferenc és Ady Endre, Rákosi Jenő és Babits Mihály, és a világnézeti, életkori, nemzedéki ellentétek sem ütköztek az antológiában: együtt reprezentált benne Kiss József és Móricz Zsigmond, Ambrus Zoltán és Kosztolányi Dezső, Csathó Kálmán és Karinthy Frigyes. Ezt azért mondom, mert ahhoz a harcoss, rövidesen háborúba hanyatló, de még őszinte korhoz képest a mai írók között vasfüggöny húzódik. Nem olyanra gondolok, mint a színházi vasfüggönyök, hanem olyanra, mint amely a hidegháború alatt híresült el a világpolitikában láthatatlanul, de ezerféleképp érzékelhetően. Ilyet egy tízmilliós, egységes nyelvű ország irodalma nem engedhet meg magának, és a kulturális kormányzatnak sürgősen tennie kell valamit azért, hogy legalább ez a válaszfal, ez a szörnyű berlini fal leomoljon, ha már tudomásul vettük, hogy a gazdasági bajok belátható időn belül aligha orvosolhatók. A politika emelte ügybuzgó aktivisták közreműködésével – neki kell lebontania, hogy meginduljon ismét – kölcsönösen! – a fogalom.

Nehezen kiismerhető okokból ma nincs jele annak a szándéknak, hogy egységes támogatásban részesüljenek mindazok az írók, akik jelentős életművet hoztak létre. Támogatók nélkül nem lehet monográfiákat, portrékönyveket kiadni olyan alkotókról, akik nem tartoznak a kedvezményezett körebe. A képtelenül nehéz gazdasági helyzetbe került Magyar Napló Kiadó magára vál-

lalta a hiánypótló szerepet: olyan írókat szerepeltet kiadványaiban, akiknek könyveit a tőkeerős alapítványok kuratóriumai sokszor nem hajlandók támogatni. Kérdés, hogy a kiadó meddig bírja az áldozatokkal járó missziót.

E kiadó albumszerű könyvsorozata jól indult: a kiválasztott szerzők mind jelentőset alkottak – nélkülük lehetetlenség képet adni korunk irodalmáról. Ha vannak mégis újabban vaskos irodalomtörténetek, amelyek lemondanak Csoóriról, Juhászról vagy Nagy Gáspárról, vagy kurtán-furcsán intézik el őket, az nem magyarázat, hanem súlyosbító körülmény: a „megideologizálás” fonák eszköze csupán. Pedig korai volna méricskélmi, hogy ki hova s mennyiben tartozik az eszmék, irányzatok mai zürzavarában. (Például Juhász. Ugye, kedves „szocialisták”?) Mégis úgy gondolom, annyi közösnek mondható e három költőben – micsoda különbségek vannak pedig közöttük! – hogy *a maguk módján* mindnyájan részesei a magyar irodalom kontinuitásának, az pedig az egész magyar kultúra ügye, a kormányzó vagy nem kormányzó pártok szempontjaitól függetlenül.

Elégé sokat nyúlták és koptatták az irodalmi kontinuitás fogalmát – igyekszem tisztázni, mit értek rajta. *Eszmei* folytonosságot mindenekelőtt. Az eszme: szabadság, egyenlőség, testvériség. Nem vitás, hogy a hetvenes évek közepéig egyazon eszmekörben – és hasonló stíluseszmények jegyében – alkotott a két idősebb költő, Csoóri Sándor és Juhász Ferenc. Húsz év alatt, körülbelül az ötvenes évek elejétől a hetvenes esztendők derekáig terjedő időszakban Juhász megalakította azokat a műveit, amelyek a „bartókiság” néven foglalták el helyüket a magyar irodalom maradandó műveinek sorában. E világraszóló és hangsúlyozottan közép-európai jelenségnek az eszmei és stílári értelmezése éppen a könyvsorozat másik szereplőjének, az esszéíró Csoóri Sándornak a nevéhez fűződik. Ő költőként is ebben az eszmei és stílusáramlatban halad mindmáig, legalább a hatvanas évek eleje, a *Második születésem* című verseskönyve óta. A Németh László-féle meghatározás szerint egyazon nemzedék részesei ők tehát: ugyanannak a szellemi áramlatnak az alkotói, illetve értelmezői – az utóbbi tevékenység inkább Csoóri megkülönböztető sajátja. Ez az áramlat pedig – Nagy Lászlóval és másokkal együtt – azt a szemléletet viszi tovább, amelyet a költészetben főként Ady Endre és József Attila, a zenében Bartók és Kodály képviselt. A folklórhoz, a magyar régiséghez és a jelenhez, valamint a világirodalmi progresszióhoz való viszonyulás együtteséről van szó. Az új albumsorozat harmadik tagja, Nagy Gáspár minden bizonnyal ennek az egymásutániságnak az újabb – nem számolom most, hányadik – láncszeme: ő Nagy Lászlótól, Kormos

Istvántól „vette át a stafétabotot”, ahogy azt képletesen mondjuk a mester-tanítvány kapcsolatáról. Bátorsága is volt igazat mondani, ha kellett, azt sem tette meg helyette senki más.

Csoóri és Juhász között voltak ellentétek a nyolcvanas években máig hatóan – ezt el nem hallgatom akkor sem, ha most mindenekelőtt a kontinuitást szemlélem személyükben. Volt idő, amikor a szabadság-egyenlőség-testvériség eszmei háromságát Csoóri és Nagy Gáspár képviselte következetesen, és nem Juhász Ferenc. De abban a folyamatban, amely a mai szabadsághoz vezetett, mély meggyőződésem szerint az is benne van, amit Juhász tett le a magyar irodalom asztalára. *A csillagszeművel* és más verses meséivel, a *Tékozló ország* époszával, a *Vers négy hangra...* meg *A szarvassá változott fiúk...* bartóki hosszűversével, a *József Attila sírjával*, az *Anyámmal*, a *Szerelmes hazatántorgással* (hogy egy remeket a nyolcvanas évekből is mondjak!) s még annyi, felejthetetlen művével.

E könyvszemlét a Juhász-album megjelenésének alkalmából írom, de ki kellett térnem a sorozatra, érzékeltetve, hogy a művek, életművek nemcsak önmagukban és önmagukért léteznek – ahogy a csillagok többsége is egy-egy bolygórendszer része –, számomra épp e három album érzékelteti ezt. Juhász Ferenc vallomása – ugyanúgy, mint a két másik költőé – a Magyar Napló folyóiratban rendszeresen közreadott életrajzi valómássorozatba illeszkedik. Sok kitűnő gondolat között kevés szó jut az alkotói koncepciót körüljáró gondolatokra. Több a családi eredetre, a szegénységre, a küzdelmes ifjúságra, a tizenhat évesen elveszejtésre szánt, de élni akaró katonaszökevényre, a mámoros diákévekre, a korai, de nagyon megérdemelt sikerekre, a felnőtt-

kori szorongásokra, a nagy csalódásokra és az új családban megújuló reményekre. Ez is fontos, érdekes – de ez az emberi út mást is rejt.

Juhász Ferencnek el kellett viselnie a nagyon hamar jött sikerek súlyát, a kiküzdött költői rangot, a stagnálás és a költői kényszercelekvés kínjait. Ki kellett bírnia a pályatárs, Csoóri őszinte bírálatát, amikor önmegújításához már nem volt elég, nem a tehetsége persze, hanem – így hiszem – a tisztánlátása. És el kell viselnie azt is, ha valaki *bírálván* ismeri el és tartja nagyra, s *nehéztelően* is hálával gondol rá az őt legjobban kifejező, maradandó műveiért.

Bevallom, én egy kicsit keveslem a könyvből a belső kontrasztot. Több szellemi konfliktust, drámát érzek Juhász Ferencben és körülötte, mint amennyit a könyv megmutat, vagy akár sejtet. Drámaibbnak érzem a költőt műveiben, egész lényében, úgy, ahogy van, s ellentmondásosabbnak. Bennem katarzisért zajlik, pöröl, érvel és ellenérveket szül az a folyamat, amely az életműben lezajlott. Gyarló irodalmár-fantáziám szerint a Vörösmarty-életmű fordítottja figyelhető meg Juhász Ferenc működésében. Vörösmarty „elméjének gyönyörű szörnyszülőttei”, a *Zalán*, a *Rom*, a *Tündérvölgy* s a mégoly káprázatos *Délsziget* felől haladt a *Csongor*; *Az emberek*, az *Előszó*, *A vén cigány* kikezdetlensége felé – és ez a folyamat Juhász oeuvre-jében az ellenkező irányban ment végbe.

Azaz, dehogy is ment végbe: a költő itt van közöttünk, s mi lessük, várjuk az új művet. Várunk és reménykedünk, a *Tékozló ország* sorát mormolva: „Árva nép, pusztaság, téged ki fog majd méltón elsíratni?”

Alföldy Jenő

Vízbe dobott kavics Krasznahorkai László:
Seiobo járt odalent
Magvető, Bp., 2008.

Krasznahorkai László új kötetének elbeszélései a lét elveszített középpontjának tanúi. Áll egy nagykócsag a folyóban, mereven előre dől, várja a pillanatot, amikor halálos pontossággal a vízbe vág, hogy eltalálja azt az egyetlen pontot az áramló folyóban, amelynek eltalálása a létet jelenti számára. Ezzel a képpel kezdődik a könyv. Mozog, nyüzsög minden, „játssza, vagy éli, hogy történik vele valami”, csak a kócsag mocsanatlan. Az archaikus létfogalomnál vagyunk, ahogy azt a nagy Parmenidész megírta: „Hát nem mozdul a lét, nem lesz és el sem enyészik, / kezdete-vége sehol sincsen, miután az igazság / létrejövését-múlást eltávolított közlelől”. A parkban sétáló létezők számára ez a madár semmi, holott ez a madár maga a Semmi, a Lét, a tiszta potencialitás. Körülötte a park, a sétáló emberek. Körülöttük Kyoto zajló világa, a mozgások, tárgyak, mondatok és cselekvések forgataga. Táguló körök a kócsag, azaz a létcentrum körül. Vízbe dobott kavics.

A létkérdést elfelejtettük, mondja Heidegger. Az ember nem ért semmit a létből, mondja Krasznahorkai. „Jobb hát, ha visszahátrálsz” – mondja, vissza a nemlétbe, csapjon össze hiányod mögött a Kamo fütengere, „hagyd, hogy lassan lecsukódjon a szemed, és pusztulj el, mert nincs értelme a fenségnek, amit hordasz, halj meg ma éjjel a fűben...”

A lét visszahúzódságának, a centrum visszavonulásának képére már címében is rímél a következő elbeszélés, *A száműzött királyné*. Vashti királyné, a perzsa Artaxerxész felesége olyan, mint a nagykócsag: rengetegen látják, mégsem látja senki. Az ő száműzetésének és kivégzésének története összefonódik Filippino Lippinek, Botticelli festőtársának évszázadokkal későbbi történetével: megrendelőinek ő festi meg a királynő táblaképét, ő idézi meg az eltűnt középpontot, hogy Vashti fájdalmas alakja belépjen „abba a rejtélyes birodalomba, amely sokkal inkább az volt, mint maga a birodalom, ahonnan a kép főszereplője annak idején származott...”

A Buddha megőrzésében Buddha tűnik el. Állagmegőrzés miatt Amida Buddha szobrát ősi helyéről eltávolítják, szétszedik és konzerválják, szemeit, amelyekből rejtélyes erő árad, szintén anyaggal kezelik. Buddha sorsa Oziriszé, Orpheuszé vagy a sámánoké. Amíg darabokban van, mágikus tekintete hová lesz? Nincs az máshol, „mint a restaurátorok lelkében”, az állagmegővőkében, akik, miután végeztek vele, és Buddha újra Egy, pontos szertartás keretében visszahelyezik ősi helyére a szét-

szedett-összerakott centrumot, és amíg a nevezetes tekintet nézi hódolói tömegét, egy szerzetes félrehúzódik, leül egy lépcsőn, nézi a falépcső repedéseit, és észrevesz egy hangyát. A hangya küzd és bízva bízik: „...kicsi hangya, mondja fejét vakargatva az apát, kicsi hangya, a lépcső mély repedéseiben, örökre”.

Örökre ott marad a *Christo morto* főhőse is. Örökre ott marad a velencei San Rocco templomban, a halott Krisztus képe előtt. Hosszas művészettörténeti viták folytak arról, ki festette a képet, Bellini, Tiziano vagy Tintoretto, összezsáptak a különféle elméletek, hogy akkor most így vagy úgy történt, csak éppen arról nem esett szó – művészettörténeti vitákban általában a lényegről nem esik szó –, hogy micsoda tekintete van a halott, majdnem teljesen csukott szemű Krisztusnak, hogy miféle bánat árad belőle, és hogy ez a bánat miért annyira felmérhetetlen és érthetetlen, s hogy – de ez már a legbelső, a művészettörténetesek által, tehát *szakmailag* érthetetlen kör – miért ok nélküli bánat az, ami mindannyiunkért és mindenért van, hogy miért okatlan és használhatatlan az, ami a lét centrumára tapint. Krisztus „a szó legszörnyűbb és legteljesebb értelmében árva, és itt van Krisztus, TÉNYLEG, de már nem kell senkinek – eljárt felette az idő...”

És itt vagyunk, *Fenn az Akropoliszon*, ez az istenek bizonyosságában élő nép fellegvára, az ókori istenszálló, és már ez sem kell senkinek, és egyébként is láthatatlan, a nyári nap kiégeti a szemet, a fehér kövekről süt a semmi, a visszatükröződés, a kép elnyelte már a létet, a múlt a turizmusipar árucikke, és minél inkább összetapogatják a turistatekintetek a görögök szent épületét, annál inkább semmivé lesz.

A csoda azonban létezik (nincs igaza Wittgensteinnek), sőt, talán csak a csoda létezik. Seiobo, az istenség néha jár idelent. A művészet csodája abban áll, hogy az anyagi teremtés során a démiurgosz keze alatt szellem születik, és a vászonból, fából, festékből *megcsinált* (v.ö.: poiészisz) tárgy ezen igazság felnyílásának helyévé változik. A Krasznahorkai-művek visszatérő eleme egy műtárgy létrehozásának pontos, unalomig menő leírása. Ez az unalom nagyon fontos. Nem csak azért, mert tudjuk, hogy a nagy irodalmi művek megértéséhez mindig bizonyos unalommenyiséget magunkra kell vennünk, hanem azért is, mert a végtelenül indázó, az olvasás időterét a léthez hozzányújtó Krasznahorkai-mondatok lassító televénye képes sétává szelídíteni az olvasói rohanatot. Minél több időnk van, annál bensőbben gyökerezhet bennünk a szöveg. A csoda pedig az, hogy amikor meggyökerezett, amikor körbefutotta szívünket, kiderül, hogy ez táplál. Koszorúér-háló.

A műalkotásokban szunnyadó csoda, a művészi teremtés igazsága csak addig tölti be a vásznat, amíg a művész

nem „éli túl tehetségét”. Az *Il ritorno in Perugia* története azt az időtartamot futja be, amely alatt a nagy művész, Il Perugino elfárad, kiég. Körülötte várakoznak az új tehetségek, az új médiumok: festősegédei. (Köztük ott van Raffaello.) A festmény, amelyhez már csak néhány vonást tesz hozzá a mester, inflexió: pont: a szellem átadás-átvételének fordulópontja. A mester elfáradt. Ezután más élteti az érthetetlen csodát. A festmény ebben az elbeszélésben pontosan azt a szellemi széfet jelenti, mint a Buddha megőrzésében a Buddha tekintetét őrző restaurátorok lelke. A kép a fáradó és az induló nemzedék kézfogása. Az átmenet bizakodó olvasata: a szellemben végromlás nincs, panta rhei.

A szellemben persze végromlás van, a milói Vénusz elhagyatottan áll a Louvre-ban (*Hova nézel*); olyan szobor ő, amely – Rilke Apolló-torzójához hasonlóan – néz bennünket, megítél, és felénk küldi imperatívuszát: másképpen kell(ene) élned; olyan istennő ő, aki elvesztette világát, kifosztott halhatatlan, szellemi törmeléke egy olyan kornak, amelyben (még ha a szilénoszi bölcsesség cáfolja is ezt) érdemes volt megszületni. Aphrodité szobra „...egy olyan mennyei világból származik, amelyik *nincsen már meg*, amelyet szétmorzolt az idő, amely elporladt, semmivé lett univerzumként mindörökké eltűnt a magasból, mert az emberi világból eltűnt a magas, és itt maradt ő, ebből a magasabb rendből itt maradt ez a Vénusz, teljesen magára hagyatva...”

A *Seiobo járt odalent* olvasója újra és újra szellemi minőségek – általában műalkotások – között találja magát. Történetük – születésük, újjászületésük, megőrzésük vagy kifakulásuk – eidolon és eidosz, jelenség és lényeg, látszat és valóság történetének – ha úgy tetszik: nagy narratívájának – szelete. Mert, ahogy a Krasznahorkai-szövegben szinte mindig, most is arról van szó, hogy valami megváltozott. Az egyébként mindig is megfoghatatlan létcentrum eltűnésének ezer képe villózik. A világ eltűnési viszkettségben ég. Krasznahorkai műveit olvasva azzal a fájdalmas ténnyel szembesülünk, hogy a jelenségen már nem sugárzik át a lényeg, hogy a jelenlét transzparenciája kialudt, és hogy a létezők ott-állása már csak akadály, üres tény. Írásainak létező vagy elképzelt hősei előtt (*pl. Kamovadász, Christo morto, Gyilkos születik*) egy, a töb-

biek által átláthatatlan táj, helyszín vagy festmény váratlanul megnyílik, de ez a kitarulás nem a lét teljességének megélésébe ereszti be a lelket, hanem – a semmi kapuit feltárva – éppen hogy végső reménytelenségbe taszítja.

Az Akropolisz ma is ragyog, de ez a ragyogás vakít, és aki azért jön ide, hogy még életében lássa az istenek lakhelyét, azt – amikor végül lekóvályog a hegyről – fájdalommentesen, oktalanul és természetesen halálra gázolja a világ.

Vagy pedig nem gázolja halálra, csak éppen értelmét vesztve környékezi. Csak megjárta az embert magában a

megfejthetetlen lét, amely sérthetetlen és érinthetetlen, amely mindig önmagával azonos, amely azonososság a benne titokzatos módon részesülő létezők előtt kikezdetlen, és ez a hozzáférhetetlenség olyan szomorú hiábavalóság hírnöke, mint amilyen a *Távoli felhatalmazás* című elbeszélésben az Alhambra ott-állása, az Alhambraé, amely „a lehető legkísértetesebb helyzetbe került, hiszen ha egyáltalán valaki, úgy őt csak az arabok érthették,

az arabok viszont örökké eltűntek innen, ami a mi esetünkben azt jelenti, hogy nem maradt senki, aki az értelméhez ettől fogva hozzáférhetett volna, és ez abszolút korlátlan érvénnyel is igaz, mert máig nincs, aki az Alhambrával tisztában volna, az Alhambra ott áll céltalanul és értelmetlenül, és senki nem érti ma sem, mire fel áll ott, tehát e helyzetben nem is segíthet senki, nem az interpretációk hiányoznak, hanem az értelmes kód, mellyel megfejthető volna, ez most már így marad, nem is érdemes tehát ebben az irányban továbbmenni, inkább visszafordulni érdemes, visszakanyarodni kissé a valószínűleges teremtőkhöz...”

A nagyköcsag, Vashti királyné, Amida Buddha, Jézus Krisztus, az Akropolisz, Seiobo, Il Perugino, az Alhambra, Ion Grigorescu, a milói Vénusz és Monsieur Chaivagne, a festő Kienzl, Ze’ami Motokiyo: ezer megjelenési formája annak a világosságnak, ami bennünk kialudt, és akiben nem, aki tehát valami csoda folytán elég érzékeny ahhoz, hogy az imbolgó fényt követni tudja a vadonban, ahol élünk, az is csak azt írhatja meg újra és újra, hogy a világló üzenet, mint a vízbe dobott kavics, milyen rettenetes ürességbe merül.

Végh Attila

Kezem élet. Tenger véled!
Elemézték. Szécsi Margit prózai írásai. Válogatta, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette: Nagy András. A szöveget gondozta, szerkesztette és az utószót írta Jánosi Zoltán Holnap Kiadó, Bp., 2008.

„Életem az ámulatokból épült.”
 (Szécsi Margit)

Költő vagy író esetében nagy jelentősége lehet a kiadatlan, esetleg még kézirat formában fellelhető írások megjelenésének. Ennél is érdekesebb vállalkozásnak tartható az, ha egy költő prózai írásai látnak napvilágot, s mivel Szécsi Margitnak elsősorban verses művei ismertek, ezért a *Tenger véled!* című válogatáskötet eddig még ismeretlen vagy csak folyóiratokban megjelent darabjait már csak a fentiek miatt is érdemesnek látszik jobban szemügyre venni.

A könyv szerkezetileg négy, különböző hosszúságú részre tagolódik. Az első egy hosszabb önéletírásszerű szöveg 1968-ból, mely azonban rendhagyónak bizonyul, amennyiben azt a – ehelyütt sajnos nem egészen világos ki által adott – cím is mutatja: *Mesék, életemből*. A mesének mint fiktív műfajnak a megidézése arra utal, hogy a gyermek- és fiatalkori emlékek rendszerezése és szerkesztett formában való közzététele alapvetően szépírodalomként való olvasásmódot céloz meg. Erre a meseszerűsége utal a szöveg első sora: „Egyszer volt egy pár bakancsom.” (5.) Ugyanezt a vélekedést erősítheti meg az is, hogy az önéletírótól egyáltalán nem állt távol a népmesék világa, hiszen az elkövetkező szövegekben is számtalan esetben jelzi, hogy magyar népmeséket olvas, továbbá mesei fordulatok is szép számmal találhatók írásában. Az önéletírás műfaja azonban nem tekinthető kizárólagosan fiktívnek, hiszen a megképzett én jelenléte és a referenciális olvasat végig feszültséget tart fenn az olvasóban. Ez a feszültség csak tovább bonyolódik, amikor az önéletírásban ezeket a sorokat találjuk: „Ma, végre rájöttem: mi a bajom azzal, amit eddig összehordtam. A regénynek, az életrajznak, vagy akárminek nem csak elbeszélnie kell. Ott képi rálátást kell teremteni. *Távlatot*. [...] Ezért írásomból a kicsinykori képeket érzem jobbnak, de csak az esetben, ha akkori meglátásaimat a mai megítéléssel ötvözni tudom. Megfogadtam, ha nem megy, akkor is őszinte leszek.” (31–32.) A saját írásra való ilyen nagyfokú visszautalás rendkívül izgalmassá teszi Szécsi Margit

önéletírását, hiszen nemcsak az (ön)értelmezői távlat szükségességére hívja fel a figyelmet, de az elbizonytalanítással folyamatos játékban tartja a fiktív–nem fiktív fogalom párt is.

A gyermekkor és az ezzel szorosan összefüggő ámulat már-már mitikus magasságokba való emelése jellemzi tematikus szinten leginkább Szécsi Margit ezen írását. Az értelmezői távlatot ugyanis abban az esetben tartja megközelíthetőnek, ha a gyermekkor valamilyen formában folytonosságot tart a jelennel, ez pedig az ámulat valamiféle filozófiai és antropológiai értelmével van kapcsolatban, illetve ezen keresztül valósítható meg a fenti törekvés.

Az ámulat mint szövegszerűen is megjelenő motívum vezetheti tovább az olvasót a következő íráshoz, mely egy öt füzetből álló napló sorozat 1972-től 1977-ig terjedően. A füzetek borítóján található a Szécsi Margit által jegyzett cím: *Tengeri naplók – Semmi érdekes – csak öröm*, helyszín pedig a bolgár tengerpart. A könyv véleményem szerint legértékesebb része ez a napló, több okra is visszavezethetően: egyrészt a költő sok versrészletének előzményei vagy változatai is fellelhetőek itt, másrészt több szempontú értelmezés érvényesíthető a szöveg olvasásakor. Az előbbihez talán szükségtelen hozzáfűzni, hogy az irodalomtörténeti kutatások során használható filológiai adat lehet, míg az utóbbinál elsősorban, de nem kizárólagosan a Biblia hatását érdemes kiemelni. A Biblia a szöveg tanúsága szerint is kiemelt helyet kap Szécsi Margit olvasmányai között, hiszen több ízben is jelzi, hogy utazásaira ezt az olvasnivalót bizonyosan magával vitte. A napló szövegében éppen ezért folyamatosan megjelennek a Bibliából vett idézetek vagy személyek, motívumok, s szinte minden alkalommal összekapcsolódnak a tengert megjeleníteni kívánó leírásokkal. Nem nehéz észrevenni, hogy Szécsi Margit naplójában a tenger biblikus értelmezési síkra emelkedik, s a napló így hasonlatos lesz a szent szövegek formai és gondolati szerkezetéhez, akár szövegszerű megfeleltetések szintjén is: „Hát mindazt látom még, utoljára, amiért idejöttem. A hullámverés fehér taraján vízpor füstöl. Nagy csattanások. Szép vagy, én szerelmesem [...]”. (74.) Hosszabb tanulmányt igényelne annak felfejtése, hogy a jórészt öszövettségi részletek milyen módon épülnek be Szécsi Margit prózájába, és a motívumok szerveződése ezáltal hogyan és milyen formában alakul tovább, illetve mennyiben befolyásolja esetlegesen mindez a költői életmű egészét.

A napló további erényei közé tartozik, hogy önreflexív módon visszautal saját magára, illetve a megformálás mikéntjére, ahogy azt már az önéletrajzi vázlatoknál is láthattuk: „A leghülyébb dolog lehet: érdekes útinap-

lót írni ilyesmiről.” (63.); „Mindezt pedig versben sokkal szebben és egyszerűbben írnám meg. Prózában rögtön dagályos leszek. A dagályos stílus többnyire a pontosságra való törekvésemtől van.” (86.) Habár a dagályos, és olykor patetikus hangvétel valóban megfigyelhető a *Tengeri naplókban*, az (ön)ironikus megjegyzések szinte minden esetben ellensúlyozni tudják azokat.

Az önéletrást és a naplót két, rövidebb szövegeket tartalmazó válogatásgyűjtemény követi, melyek közül az első Szécsi Margit papírra vetett gondolatait tartalmazza (*Pillanat – Napillat – MARGÓ*). A kéziratosszállítás igen szerteágazónak tűnik az azokban megfogalmazottakat illetően, de a *Betűkben rejtett tartalom* címet viselő írás jó például szolgálhat egy sokszor felbukkanó jelenség ábrázolására. A költő verseiben sok esetben kitüntetett szerepet kapnak az anagrammák, s ezekről prózai formában is megnyilatkozik az említett írásában: „Minden szó magában hordozza titkos értelmét, egyes hangzásai révén. Betűi fölött úgy repül el a titkos értelem, akár az emberiség hátán, a névtelen emberek s a feltalálók hátán, élő és holt halmazán a feltalált reülógép. Betűből van, de láthatatlan, s kimondhatatlan – nem is kell kimondani.” (184.) A kéziratban ezt követi az úgynevezett anagramma-szótár (ezen írás címe is innen származik), melyben megtalálhatóak a betűrendbe szedett szavak titkos értelmének tartott szóalakjai. Sokatmondó játék lehet ez a szavakkal, s jól mutatja, hogy Szécsi Margit esetében sem érdemes figyelmen kívül hagyni az avantgárd mozgalmak hatását. Ez utóbbit támasztja alá a költő többszöri véleménynyilvánítása Kassák Lajosról, ahol is minden esetben elismeri, hogy ő volt az, aki óriási lehetőségeket tárt fel a vers újfajta értelmezésével.

Több interjú és újságcikket is felvonultat kronológiai sorrendbe állítva a *Mécs a Szirtig – IGA, MÉCS, SZIRT* című könyvfejezet. Az Élet és Irodalomból, Kortársból vagy a Filmkultúrából vett írás éppúgy megtalálható itt, mint az egyes kötetekhez mellékelni kívánt utószó. A szövegek szinte kivétel nélkül erőteljes álláspontot képviselnek bizonyos témakörökben, ilyen lehet a költő és a társadalom összefüggéseinek kérdése, vagy akár egy irodalmi est melletti kiállítás megfogalmazása. A paletta tehát igen színes, de a szerkesztésnek köszönhetően mégsem forgácsolódnak szét az egyes darabok, és mindebben közrejátszik az is, hogy a mindenén átívelő gondolatsor, az írás mikéntjéről és miértjéről való elmélkedések fenn tudják tartani az egységesség képzetét. Mindenképpen fontos hozzátenni még a könyv utolsó két fejezetéhez, hogy bizonyos írások elsősorban irodalomtörténeti szempontból érdekesek, amennyiben az életmű felől próbáljuk megközelíteni

őket, ugyanakkor a kortársokról megfogalmazott emlékek szintén dokumentatív jelentőséggel rendelkeznek, úgy mint a Nagy Lászlót, Kondor Bélát vagy Kassák Lajost is megemlítő írások.

A kiadás formai ismérveire áttérve, ki kell emelni, hogy a lábjegyzetekben érezhető egy igen nagyfokú bizonytalanság. Nem látszik eldöntöttnek, hogy a jegyzetek az olvasást könnyítő magyarázatot tartják elsődlegesnek, ahogy azt az utószó állítja, vagy már az értelmezés szintjére próbálnak emelkedni. Az előbbi esetben érthető csak ugyanis, ha a szövegben megjelenő személyeket és különböző idézeteket beazonosítják (néha ez is hiányosnak bizonyul, még idézőjeles részeknél is), ugyanakkor a Szécsi Margit által használt motívumok költői műveivel való összekapcsolása már csak egy hosszabb (értelmező) tanulmány részét képezhetné. Érdemes lett volna tehát egy erőteljesebb állásfoglalást vállalni a jegyzeteket illetően, mert ezen formája sok esetben zavaróan hat az olvasásra.

Ha a könyv további kiegészítő részeit tekintjük, akkor fontos kiemelni, hogy a kötethez tartozik egy Szécsi Margit fényképeiből, kötetborítóiból és kéziratfotóiból összeállított válogatás – mely Nagy András igen színvonalas munkája –, majd ezt követik az életrajzi adatok és egy válogatott szakirodalmi hivatkozásokot tartalmazó jegyzék. Jánosi Zoltán kötetzáró hosszabb végszava elsősorban a könyv alapvetően szerteágazó szövegeinek összekapcsolását és egészben való láttatását célozza meg a legfontosabbnak tartott témának, az írásnak és néhány többször felbukkanó motívumnak a kiemelésével. A kiadás elsősorban tehát azt látszik hangsúlyozni, hogy Szécsi Margit prózai írásai szoros összefüggést mutatnak lírai életművével, továbbá a kötet egy olyan szövegegyüttest igyekszik felvonultatni, melyből nem kizárólagosan a költő munkásságában jártasak tudnak tájékozódni.

Szécsi Margit prózájának valójában az a legfőbb erénye, hogy bár látszólag saját magáról ír visszaemlékezés formájában vagy saját véleményének ad hangot, alapjában véve a könyv minden darabja az írás mibenlétének kérdéseit járja körül, így ismerve el az alkotás elsődlegességét: „Én csak nézelődtem. Nem is gondolkodtam, csak báméskodtam. Nem gondoltam én se családra, se szerelemre, se barátokra. Bejárható utakon járt az eszem? Lehet. A jelen, a pillanat varázsa mindig erős volt bennem, bizonyosan. Ha beteltem a pillanattal, továbbmentem. Ez egész életemre jellemző. Ez az ámulat. Nem érzéketlenség, hanem az ihlet befejezettségének őszinte bevallása.”

Dobás Kata

Egy zsák és benne a világ Tolvaj Zoltán:
Törésteszt
Parnasszus, Bp., 2007.

Tolvaj Zoltán első kötetének fülszövegében Orbán Ottó a hagyományok fontosságának szerepét hangsúlyozza: „... Tolvaj Zoltán házából sokfelé nyílik ablak. Jó a kilátás innen a homéroszi hexaméterre, a sapphói és a Balassistrófára, azonfelül, az ifjú költő, *nomen est omen*, Rákos Sándor és Füst Milán háztartásából is elemel egy-egy ezüst kanalat. Egy szóval minden rendben, a fiatal költő zsákot visz a vállán, benne a világ...” A biztató szavak magukban foglalják azt a megállapítást, hogy Tolvajnak valóban, kezdetektől fogva kisujjában van a megszólalásnak az a képessége, amelynek révén igen könnyedén a saját arculatára tudja formálni az apák örökségeiből számára érvényesnek tartott költészeti mintákat. A *Törésteszt* mintha az első kötet, a *Medve Lépéseinek* egyenes folytatása lenne, a zsákban ugyanúgy benne a mindenség, és nemcsak a magyar elődök – köztük persze Orbán is, kiemelt helyen –, hanem Tolvaj izgalmas mikrokozmoszainak szereplőivel, ahol az idő és a műveltséganyag megjelenítése játékos, mégis sokszor pesszimista hangsúlyokkal telítődik. Kérdés, hogy maga a költő mennyire tartja érvényesnek önnön sziporkázásait, ezeket az olvasmányélményekből, hermészi bolyongásokból mesteri módon összeszótta nyelvi alakzatokat? Ahol a valóságkeresés személyességet eltávolító mintái helyett a mindent-kimondás alanyi fókuszaltsága, naplószerűen őszinte leírásai dominálnak. A *Törésteszt* mindjárt egy curriculummal indul, (illetve Curriculum helyett – a pontos cím, mintha T. Z. érezné, hogy egy következő ezer oldal sem lenne elegendő saját valódi életrajza mélytudatból feltörő élményeinek megjelenítéséhez), amelyben a tolvaji univerzum kellék-tárai között ott vannak az elsüllyedt gyermekkori trópus egzotikus emlékei, a „gyermekági máz, a bambusz rostja”, amikor „nyakambafért a glória, enyves cápaállkapocs”... És ott van Bach és Händel, és mellettük, Conan és az Iron Maiden, valamint a csúzlit „elkobzó kötényes Artemisz” és a paplanszájú Kiskaresz, aztán „Niobé, Indra, Marduk, és a játszi Pán”, a Lyuk, a Wigwam és a Ráday, a „dohányos sárgaláz a tárgyakon” a „templomgető széansz pár pisle őselemmel”,... – egy szóval, a még mindig ifjú költő batyujában a legfontosabb alapanyagok ahhoz, hogy történeteket kerekítsen belőlük. Ezek a lírai

lunáris zuhatagok, átvilágítva egy csak Tolvajra jellemző kifejezésmóddal, egy mai értelemben is elfogadható fentebb stíl és helyenként az argó üdítő elegyeivel, remek olvasmányok, még amellet is, hogy szövegei, látszólagos zsúfoltságuk és a már említett műveltséganyag viszonylagos ismerete ellenére sem tennék könnyűvé sokszor a befogadást. A *Homéroszi hosszú szeszkoktélban* először nem is tűnik fel, hogy mire utal a cím – „Hasraesés, motyogás, kódolva a vérvonalamban./ Egy-két vászon-szoknya a fej magasán tovalobban...” – a párrímek sodrása, a kiváló képi megoldások és a frivol témakezelés miatt alig jut eszünkbe, hogy itt antik verslábakon szöke a képzelet: „Csipkebokor nem volt, égő széklábbal a himnuszt / *Herbert von Karajánkodtam*, poharakban a híg must / szénsavas oldatait kavarintották vehemensen, / kézzel fedve a kürtöt, légy nehogy így beleessen...” Tolvaj Zoltán a formák mellett asszociációival is erőltetés nélkül bánik, és mint a legnagyobbak, egy-két sorban is mesteri sűrítvényekre képes. Metafora-technikái mikroszkopikus felderítések, a látószög irányulásainak helyenként elképesztő rajzolataival. Bárhol nyitjuk ki a *Töréstesztet*, a született nyelvi adottság és a gondos, tudatos líraszerkesztési módszerek ötvözetével találkozhatunk, amelyek kellemes mederben tartják az ömlő fantáziavilágot. Talán a prózaversek néhány helyén érzékelhetünk bizonyos üresjáratokat, amelyek nem gyengeségnek, inkább enyhe aránytévesztéseknek tűnnek – hiszen Tolvajban a költő mellett a prózairó is ott feszül, néha egyszerűen nincs elég tere egy szűkreszabott szöveg keretein belül a mindent-elmondásra. Olykor manírba hajló pesszimizmusai, legyintései, az aranykorszakokat idéző játékos tobzódások mellett pedig főként Orbán Ottó és századunk általános közérzetének lenyomatai, végül is megbocsájtható vétkek. Egy kötet, ahol tehát a könnyedség, a mesterségbeli tudás – ki merjük jelenteni – az elmúlt évtizedek magyar lírájában is csak kevesekhez hasonlítható, meglevő képességei mellett, egy nem mindennapi tudatosságban élő lény pásztazza saját korát, emlékeit és minket, néha az angyalok tekintetével, néha megejtően emberi módon: „...Széltoló galopp. Egyre átkozottabb / ez a mondvacsinált akadályfutás. / Öröm? Szabadság. Néha. Elnyomott rab-/ ként belém kódolt a kényszerbókolás. / Rákcsillagzatom salakváza rogyhat. / Pusztuljon minden, mit nem ölelhet át.”

Boldogh Dezső

A Magyar Napló Kiadó könyveit megvásárolhatja internetes könyvruházunkban is, a világhálón! Internetes rendelés esetén a postaköltséget kiadónk állja. www.magyarnaplo.hu

A Vér városa: Ady „útraválása” Péter I. Zoltán:
 Ady és Léda – Egy szerelem története;
 Ady Endre regényes életrajza Nagyváradon
 Noran Kiadó, Bp., 2007.

Adyt s a „modern” magyar irodalmat lelkesen üdvözölte a francia *Romain Rolland*, majd *Aurélien Sauvageot* *Franz Kafka* figyelt rá s épült e művekből, az angol *George Frederick Cushing* pedig három évtizede így fogalmazott a Nyugatról: „...minőségi folyóirat volt, a huszadik század legérdekesebb és egyben leeurópaibb magyar szépirodalmi folyóirata, egy kivételes kor kivételes teljesítménye.” Nem szükséges nevesítenem, de biztosan állítom, hogy a Nyugattal összemérhetetlen, sokkal szerényebb teljesítményekből az „önadminisztrációhoz” klaszsisokkal jobban értő nációk nemzetközi elismertséget tákolnának.

Nagyvárad Ady regénytöredékének címével szólva, A Vér városa, Dutka Ákos emlékezését idézve, „A Holnap” városa. Számos más emlékező elnevezését is sorolhatnánk persze a magyar századforduló e kétségkívül egyik leginkább polgárosodó, európaizálódó partiumi poliszának. Péter I. Zoltán is említ néhányat a két valóban „regényes”, olvasmányosan megírt – nagyon helyesen a megjelentetésüket az évfordulókra időzítette – könyvében. Természetes, hogy a kötetekben sok szó esik A Holnap köréről, magáról az összeállításról, születéséről, utóéletéről (*A Holnap-vita*, *A duk-duk affér* stb.). Értékes portrékat kapunk az antológiák szerzőiről, akik különböző művészi színvonalon alkotva bár, de – Ilia Mihály álláspontjával egyetértve használom a kifejezést – a „Nyugat-mozgalomhoz” kötődtek. Nem felesleges talán emlékeztetésül itt leírni az első, az 1908-as, a szerkesztő, Antal Sándor bevezetőjével kiadott antológiában szereplők nevét: Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula, Miklós Jutka.

Péter I. Zoltán Nagyvárad hely- és építészettörténetének kutatója. Munkája kapcsán lépten-nyomon a város irodalmi hagyományaival találkozott. A Szabadság vagy a Nagyvárad Napló évfolyamait lapozva – mi már ritkán tehetjük – az ifjú Ady alakja elevenedett meg, a Léda teremtette milió hangulatát érezhette, majd a „holnaposok” közel egy évszázad távolából is felfénylő szellemi izzása ragadta magával szinte törvényszerűen. Kutatni kezdett. Az 1900-as évek helyi társadalmi viszonyainak feltérképezésén túl igyekezett megragadni és írásaiban érzékeltetni a couleur locale-t. Majd továbbment: tanulmányozta, megis-

merte az Ady-szakirodalmat, jelesül annak Ady fiatal éveire vonatkozó részét. S mivel a költő Váradhoz való kötődése jószerivel a haláláig töretlen, így könyvei 1915–18-ig egészítik ki az eddigi, még ma is csak szétszórtan, darabjaiban föllelhető biográfiáját. Azt kötetiben nagy empátiával kikerekíti az életmű idézésével, bemutatásával. Nagyon kellene ezek a munkák, mert előkészítői a régen várt és már bajosan halogatható tudományos igényű Ady-életrajz létrehozásának. Babits Mihály írta 1919-ben: „Gyűjtésétek össze minden sorát, minden gondolatát. Mennyi kincs hever még szétszórtan. Majd ha együtt lesznek a kincsek mind (s gyógyultan a sebek, s kihűlt az ércszobor izzó anyaga) – jövőnk, mérünk, nevezünk, számolunk – gazdag örökösök.” Talán-talán a művek mára összegyűjtettek (?). Születésük körülményeiről azonban még mindig nagyon keveset tudunk. Ez pedig – Ciceróval szólva – „nagyon is kárunkra lesz még”. Tudom – Tverdota György szavait idézem –, hogy „A művek olyan értelmezésének hitelét, amely kisebb vagy nagyobb mértékben ráhagyatkozik életrajzi és kortörténeti információkra, napjainkban több-kevesebb gyanú lengi körül.” De be kell látni, hogy amíg lehetőség van rá, most még talán adódik, a művek értő elemzéséhez használni lehet, sőt kell azok létrejöttének történeti mozzanatairól fellelhető adatokat is. A kor és a költő sorsa beépül az alkotásba. Ezt vitatni balgaság volna.

Hasznos munkát végzett, végez Péter I. Zoltán. Tapasztaljuk, hogy előző könyvei alapozzák e két vaskos kötetet (*Hogy látva lássanak... Ady Endre Nagyváradon, Ady Erdélyben* stb.). Világosan kitűnik a művekből, hogy azok korántsem véletlen hozadékai a más irányú kutatásoknak (hely- és építészettörténet), hanem a témában való elmélyült vizsgálódás eredményei. A szerző nem irodalomtörténész, viszont – ahol lehet – mértékkel, másutt bőséggel és helyén használja a szakirodalmat. Beépíti a kevésbé ismerttől, pl. Nagy Andor, *Tavaszi Váradon* regényes életrajzától (1938) Lengyel Géza és Hegedűs Nándor könyvein át a szakmában leginkább közkezen forgó, ötkötetes, Kovalovszky Miklós szerkesztette, az *Emlékezések Ady Endréről* sorozatig a fontos forrásokat. Nem róható fel a szerzőnek, hogy erősen támaszkodik a Kovalovszky „fellapozta” *Ady Endre életem nyitott könyve* című összeállításra, a Léda-viszonyról írva pedig a *Léda: legenda és valóság* című igen korrekt tanulmányára. Hangsúlyozom: becsülendően „népszerűsítő” köteteket olvashatunk, amelyek, mert rendkívül precíz a jegyzetapparátusuk, komoly a bibliográfiai mellékletük, a filológus, az irodalmár közönség igényeit is jórészt kielégíthetik.

Mindkét könyvben találunk olyan fejezeteket, helyeket, amelyek, ha kicsi vagy részkérdésekben is, de nóvumot adnak. (Egyébként pedig ki mondja azt meg,

hogy pl. egy vers elemzésekor mit tekinthetünk apró adaléknak vagy részletkérdésnek, és mi szolgál jelentős támpontul a mű megközelítéséhez?) Péter I. Zoltán a helyszíneket jól ismerve bizonyít, másrészt szembesíti ő is a jól-rosszul emlékezők memoárjait, és érdemi, legalábbis a mostani lehetőségekhez mérten érvényes következtetéseket von le. Emelhetne volna még argumentációjának színvonalát, ha épít Schweitzer Pál, *Ady és Mylitta* című kitűnő munkájára (2000) is. Szerencsésen választott eszköze érvelésének az Ady és Léda-kötetben a költő levelezésének folyamatos idézése, bizonyítékként való használata. Bár ritkán konfrontálódik, mégis gyakran folytat látens vitát pl. Révész Béla kijelentéseivel, Dénes Zsófia, a „telhetetlen múzsa” (Koczkás Sándor) „csúsztatásaival”, részben Franyó Zoltán és Ady Lajos emlékezéseivel stb. Dutka Ákos könyvét jól kezeli, mikor emlékeztet annak (is) regényes, olykor fikciós jellegére, azaz nem dokumentum, hanem művészi alkotás voltára. Megjegyzem, hogy így kell olvasnunk Krúdy Gyula remekét, az *Ady Endre éjszakai* című kisregényét is. Nem észleljük a könyvben az intimkedést, inkább, mint Kovalovszkynál, a ténszerűségekre törekvést tapasztaljuk akkor is, mikor az érdeklődés továbblendítésére törekszik. Árnyaltan és érdemén mutatja be Léda alakját, bár Benedek István, nézetem szerint meglehetősen pamfletízű, könyvére tett gyakori hivatkozásait feleslegesnek tartom (*Ady Endre szerelmei és házassága*, 1991.). Végül is üdvözlendő, hogy mind a stílusát, mind szakmaiságát tekintve egy újabb, jó, a jelenlegi lehetőségekhez mérten megbízható, hiteles forrásokra támaszkodó Léda-képet kaptunk.

Az Ady nagyváradi éveit bemutató kötetet fontosabbnak, több eredeti megállapítást tartalmazóknak, ezért értékesebbnek is tartom. Szociográfiai színezetű művelődéstörténeti tabló, amelyben elhelyezi a költőről és a körülötte történekről írottakat. A századforduló Nagyváradjának megfestése itt nyilvánvalóan nem szándéka a szerzőnek, de világos, hogy az előző munkáinak konklúziói gyümölcsözően épültek be a „regényes életrajzba”. (Pl. *Mesélő képeslapok, Nagyvárad 1885–1915*, Noran, Bp. 2000.) Nincs a lokálpatriotizmusában túlzó elfogultság vagy kirekesztő indulat, még akkor sem, mikor nem leplezheti a város magyar kultúrájának enyészten érzett fájdalmát. (Hetey Zoltán 1942-es, Ady Nagykárolyban töltött diákéveit leíró könyve [*Ady Bandi–Ady Endre*] elretentő ellenpéldája az ő attitűdjének.) Péter I. Zoltán tárgyilagosan állapítja meg, hogy a XX. század hajnala, Ady váradi éve óta, „az elmúlt száz év alatt negyedszereződött a város lakossága, ami gyökeresen megváltoztatta a lakosság etnikai összetételét is.”

A nagyváradi évek feldolgozásának forrásai, szakirodalma magától értőden szinte megegyezik a Léda-kötetével. Jó azonban, hogy itt erősebben támaszkodik Indig Ottó és Tabéry Géza írásaira is. Viszont sajnálatos, hogy a váradi antológia kapcsán nem használja pl. Ilia Mihály a tárgyban közölt fontos írásait (*A Holnap születése, A Nyugat és A Holnap* stb.). – Nincs terem alaposabban értékelni ennek a második, most elsődlegesen az Ady publicisztikáját előtérbe állító könyvnek még egyetlen teljes fejezetét sem. Fölvívom pusztán a figyelmet pl. az érdemi összefoglalásra, amit Adynak a Nagyváradi Naplóhoz szerződéséről (tudjuk, Szeged is fölvetődött), a lapnál töltött tanulóveiről, a közírói műfajainak (tárca, glossza, könyv- és színikritika stb.) megéréséről és Ady sajátosan eredeti lírai hangjának megszületéséről ad.

Ady útja Váradról – most másik elnevezését idézem –, a „Körös-parti Athénből”, a „Fény Városába”, Párizsba vitt; Léda oldalán, a „Nyugat” felé. A fölnevelő közeg azonban kíséri életútját és -művét. Nem változik a korai vallomás érvénye: „Szeretem, becsülöm és sokra tartom e várost, mert magyar, merész, munkás és modern. E város lelkében tehát benne van az én credóm...” A hely ihlető hatására leginkább Ady prózája figyelmeztet. De megjelenik az pl. a *Margita élni akar* (1912) verses regényben, a *Hiába hideg a Hold* emlékező soraiban, *A hosszú hársfa-sor* című, Emőd Tamásnak dedikált műve pedig egészében a Váradélményben és Váradon fogant 1913. július végén:

„Poros a hosszú hársfa-sor,
Holdfényes a püspöki udvar.
Simulnak a városi párok,
Vasúthoz futnak a kocsik.
Nagyvárad”

Hiányt pótolnak Péter I. Zoltánnak az elmúlt két évben megjelent Ady-kötetei. Megérik a kézbevétele. Arra csábít az ízléses kivitel, a tipográfia is, ami Faragó Ágnes igényes munkája.

Kardos László 1922-ben írta meg Ady debreceni éveinek krónikáját *A huszonegy éves Ady Endre* címmel. Egy fejezetét – nyolcvanhat éve már – így indította: „Az eljövendő Ady-biográfus, aki a poéta életét teljes monumentalitásában és teljes részletességgel tárja fel...” – Szomorú, hogy az a biográfus még nem érkezett meg. Öröm viszont, hogy Péter I. Zoltán és még jónéhány Ady-rajongó és -kutató művét és alakját elevenen élő hagyományként vigyázza, és elszántan készíti elő méltóan igényes életrajzát is.

Papp István Géza

Nyugat-Magyarország elvesztése

Botlik József:
Nyugat-Magyarország
sorsa 1918–1921
Magyar Nyugat Kiadó,
Vasszilvágy, 2008.

Botlik József a szomszéd országokhoz csatolt magyarság történetének feldolgozása során – legújabb könyvében – Nyugat-Magyarország tragédiáját írta meg. A szerző tehát nagyon fontos és sajnós az anyaországi magyarság körében alig ismert témákat választott kutatásai tárgyául, jelentősen hozzájárulva ahhoz, hogy minél többen a teljes magyarságban gondolkodjunk, mind a trianoni határokon belül, mind azokon túl. Legújabb könyve is alapos kutatásra, forrásfeltárára épül, az olvasó tehát megismerkedhet Nyugat-Magyarország 1918–1921 közti sorsával.

A választott témát azonban csak a háború utáni Magyarország történetével együtt lehet tárgyalni, s a szerző fel is rajzolja azt a körképet, amelynek nagyon fontos része Nyugat-Magyarország elszakításának története. Ez pedig önmagában is nehéz feladat, mert az adott korszak történeti megítélése még napjainkra sem jutott nyugvópontra. A trianoni békeszerződés utáni jogos felháborodásból és keserűségből fakadó szenvedélyes, egyes tényeket néha figyelmen kívül hagyó véleményeket a marxista-leninista történészek tudatosan torzító, gyakran a magyarságot sértő, ugyanakkor kötelező érvényűnek kikiáltott megállapításai követték. A mértékadó álláspontok pedig szinte észrevétlenek maradtak e hangzavarban.

Ezt a szenvedélyes, elfogultságokból fakadó helyzetet jól szemlélteti Botlik könyvének első monda, amely a „Károlyi Mihály vezette budapesti, 1918. október 31-i államcsíny”-t említi. Károlyit én is történelmünk egyik csődöt mondott politikusának tartom, ugyanakkor hatalomra jutása nem tekinthető államcsínynek, miután a királlyal egyetértésben és nevében eljáró József főherceg nevezte ki miniszterelnökké, amit egyébként a szerző néhány oldallal hátrébb maga is megemlíti. A későbbiekben pedig azt írja, hogy Károlyi átadta a hatalmat „Magyarország népei proletariátusának”. Ez valóban így került be a köztudatba, de az utóbbi évtizedekben bizonyítottá vált, hogy ez nem igaz. Azt a lemondó nyilatkozatot, amelyből a szerző által is idézett kijelentés származik, Károlyi tudta és megkérdése nélkül hozták nyilvánosságra. A kommunisták tehát 1919. március 21-én államcsínnyel vették át a hatalmat. Károlyi bűne, hogy a kommunisták előretörését idejekorán nem akadályozta meg.

Azt kell látnunk, hogy sajnós napjainkig nem jutottunk túl azon a leegyszerűsítésen, mely 1918-at legfontosabban 1919-cel. Ennek szellemében a jobboldal mindkettőt elítélte, a baloldal pedig mindkettőt felmagasztalta. Közelebb járunk azonban az igazsághoz, ha a két eseményt megkülönböztetjük. 1918 parlamentáris demokráciát, köztársaságot akart, amelynek akár jobboldali kormánya is lehet, 1919 viszont proletárdiktatúrát. 1918-nak tehát van vállalható hagyománya, 1919-nek viszont semmi. Az 1918–1920 között lejátszódott magyar tragédiának tehát a kommunisták a fő bűnösei. A Botlik József által is joggal bírált, elhibázott katonapolitikáért is elsősorban a kommunisták a felelősek. A megérdemelten szidott Linder Béla hadügyminisztert ugyanis a kormány kilenc nap után menesztette, s a helyére kinevezett Bartha Albert kellő eréllyel és szakértelemmel látott hozzá a hadsereg újjászervezéséhez. Az ő intézkedései nyomán alakult meg később a székely hadosztály. A kommunisták azonban rögtön megindították ellene az aknamunkát, majd 1918. december 12-én egy fegyveres katonatüntetést szerveztek a megbuktatására. Az erélytelen Károlyi sajnós engedett a nyomásnak, és menesztette Barthát. Ezzel nemcsak a hadsereg újjászervezésének ügye pecsételődött meg, de a köztársaság, az ország sorsa is. Károlyival szakítottak legközelebbi munkatárai (Batthyány Tivadar, Lovászy Márton), s szembefordultak vele az addig lojális nemzeti erők is. Az említett katonatüntetés hatására, annak szemtanúja, Gömbös Gyula százados, a hadügyminisztérium munkatársa ezeket jegyezte fel: „Ettől a pillanattól kezdve ellenforradalmár lettem”.

A kommunisták azonban nemcsak a belpolitikai csődért, az oktalan vörösterroreért felelősek, de a trianoni békeszerződés súlyos voltaért is. Ugyanis amikor a győztesek az új, tervezett határok megrajzolása, 1919 márciusa után úgy határoztak, hogy megadják a legyőzötteknek a lehetőséget utólagos észrevételeik megtételére, Magyarország párizsi meghívását a kommunista diktatúra miatt nem adták át. Így Németország és Ausztria megtehették utólagos észrevételeiket, aminek eredményeként Ausztria pl. megkapta a lehetőségét annak, hogy a délszlávoknak szánt Klagenfurt térsége ügyében népszavazást írjanak ki. S részben éppen a magyarországi bolsevista veszélyre hivatkozva ítélték az osztrákoknak Nyugat-Magyarország területét.

Ez esetben nem értem, a szerző miért hangsúlyozza olyan szenvedélyesen, hogy „Ausztria nem a Magyar Tanácsköztársaság léte” miatt kapta meg az említett területsávot. Mert ebbe igenis belejátszott a

Tanácsköztársaság léte, s nemcsak azért, mert az osztrákok erre is hivatkoztak, amint azt a szerző is említi, hanem azért is, mert Magyarország nem jelenhetett meg Párizsban – Ausztriával egy időben – utólagos észrevételei megtételére. Ezt csak jóval később, 1920 januárjában tehetette meg, aminek hatására pl. Lloyd George brit miniszterelnök kijelentette, hogy a határokat újra kell tárgyalni. Azonban már késő volt, mert a vesztesek említett meghallgatásai után a tervezeteket kihirdették. Azonban az Apponyi vezette küldöttség tevékenységének hatását ismerve nyugodtan állíthatjuk, hogy a bemutatott tények, mindenekelőtt a Teleki Pál készítette „vörös térkép” keltette hatás nem lett volna kisebb 1919 nyarán sem, ha azt a Magyar Köztársaság békeküldöttsége mutathatta volna be, amelynek egyébként – Károlyi februári kinevezése alapján – Teleki is tagja lett volna.

Mindezt azért tettem szóvá, mert úgy gondolom, hogy egy árnyaltabb történelmi háttér felvázolása sokkal drámaibbá tenné a nyugat-magyarországi felkelés történetének bemutatását, s azoknak a tiszteletreméltó fiataloknak a küzdelmét, akik vállalták a fegyveres harcot, melynek eseményeit Botlik József nagyon alaposan feldolgozta. Könyvének a felkelést tárgyaló fejezete rendkívül adatgazdag. Ugyanakkor az átlagolvasóra is gondolva talán helyesebb lett volna, ha ezt a hosszú fejezetet alfejezetekre bontja.

Az érdeklődő számára megannyi újdonságot jelent a terület megszerzésére irányuló osztrák törekvések összefoglalása, a terület múltjának ismertetése, Lajtabánság története, a soproni népszavazást megelőző diplomáciai tevékenység, hogy csak néhány érdekes kérdéskörre hívjam fel a figyelmet. Ajánlom tehát a könyvet mindenkinek, bíráló megjegyzéseimet pedig tekintsék mintegy a könyv kiegészítésének.

Salamon Konrád

Az **Írott Szó Alapítvány** (1092 Budapest, Ferenc körút 14. adószáma: 18090264-1-42) köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk egy százalékát az alapítványnak ajánlották fel.

Az alapítvány számára 224 461 forint érkezett.

Az összeget a Magyar Napló folyóirat kiadásának támogatására fordítottuk.

Bízunk jövőbeni támogatásukban is.

Rosonczy Ildikó
a kuratórium elnöke

Puskás – másként Borsi-Kálmán Béla:
Az Aranycsapat és a kapitánya
Kortárs Kiadó, Bp., 2008.

Puskás és/vagy Aranycsapat. Szinte nincs napjaink Magyarországon olyan ember, aki e két nevet/fogalmat, avagy nevet és fogalmat ne ismerné. A labdarúgás iránt nem érdeklődők is tudják, hogy valamikor az 1950-es években volt egy csapat, amelyet a világon szinte mindenütt Aranycsapatnak, (esetleg „Csodacsapatnak”) neveztek, és amely a nevét véglegesen bearanyozni remélt mérkőzésen, a világbajnoki döntőben alul maradt ellenfelével szemben. (Bern, 1954. július 4. /Nyugat-/Németország: Magyarország 3:2).

E csapatnak volt meghatározó alakja, csapatkapitánya Puskás Ferenc, a legtöbb embernek, szurkolónak, egyszerűen csak „Öcsi”, a közeli és régi barátoknak „Sváb”.

Hogyan vált a világ egyik – sokak szerint legjobb – labdarúgójává a kispesti grundokon felnőtt, az életét leginkább a labda – kezdetben rongy, majd bőr –, a barátok és a kártya, no meg a különböző méretű fröccsök társaságában eltöltő Puskás Ferenc? Aki, mint tudjuk, még Purczeld Ferencként látta meg a napvilágot, s sváb elei nyelvét csak később sajátította el, mert családja Kispesten már „elmagyarosodott”. Számára a magyarság legalább olyan fontos volt, mint a labda, ahogy a barátság is, a szándék, hogy másokon önzetlenül segítsen, a vagányság és még sok minden más, ami nélkül nehezen boldogulhatt az ember az 1945 utáni Magyarországon.

Puskás Ferenc, „Öcsi” pedig itt, Európa közepén, egy 1920-ban mérhetetlenül megalázott és megcsónkított országban igyekezett „nagygyá válni”. Alig tizenévesen már a magyar válogatottban játszhatott a Kispest AC rendkívüli tehetséggel megáldott, rúgótechnikájában szinte utolérhetetlen játékosa. Ezek és tízezrek mentek ki a pályákra, stadionokba, hogy láthassák játszani őt, aki alig lőtt kevesebb gólt a magyar válogatottban, mint válogatottságának száma. Ritka nagy dolog! De nemcsak érte, hanem csapattársaiért is tízezrek keltek útra a pályákra és a stadionokba, hogy jegyet „szerezzenek” (mert Magyarországon az 1950-es évektől kezdve gyakorlatilag az 1980-as évek végéig az emberek nem vásároltak, lévén számos dolog hiánycikk, hanem „szereztek”: mérkőzésre jegyet, pacalt, cipőt, orkánkabátot stb.), és lássák Hidegkutit, Bozsikot, Czibort, Sándort, Kocsist, Szuszát, Grosicsot – és a sort lehetne folytatni –, akiknek játéka élményszámba ment.

S ez az élmény emberek százazreinek adott pillanatnyi szabadságérzetet. Egy-egy válogatott mérkőzés a

Népstadionban, amikor a *Himnusz* éneklése büszkén vállalt és vállalható tett volt, sok tízezer ember számára nyújtott reményt.

S miért? Mert 1945 után nem az a világ épült/épülgetett, amelyre oly sokan vártak.

Nem a remélt demokrácia, hanem a kommunista demokrácia – értsd: diktatúra – épült, s annak sajátos elemét képezte a sport. A sport, amelyben azoknak, akik kiemelkedő teljesítményt nyújtottak, elfeledték – természetesen nem örökre! –, hogy honnan jöttek, kik voltak egykor, hány holdja volt a nagypajuknak, volt-e boltja a nagybátyjuknak. Ha úgy látta jónak a hatalom, akkor emberei kissé félrenéztek, amikor egy-egy sportoló, illetve csapat kitűnő teljesítményével dicsőséget szerzett a hazának, bár előbb inkább Rákosi Mátyásnak és a „PÁRTnak”, amúgy csupa nagybetűvel.

Ebben a korszakban jelent meg a világ porondján egy új magyar futballcsapat, amely több éven keresztül legyőzhetetlen volt. Nevéhez fűződik a helsinki olimpia labdarúgóturnájának győzelme, azaz az olimpiai bajnokság és az évszázad mérkőzésének – joggal! – kikiáltott londoni 6:3-as. (Magyarország–Anglia 6:3, London Wembley stadion, 1953. november 25.)

Ez a csapat, amely szinte soha nem játszott ugyanabban az összeállításban – elvégre a hét-nyolc szinte biztos kezdő játékos mellett ugyanannyi szinte biztos kezdőnek tekinthető játékosból lehetett válogatni – kapitányával, Puskás Ferencsel világhírnévre tett szert. Ők voltak Magyarország „utazó nagykövetei”. Igaz, többnyire megfelelő kíséretet is kaptak – talán majd egyszer a fedőnevek mögött rejtőzködők személyét is megismerheti az utókor –, de nem ezért játszottak jól Franciaországban, Egyiptomban, Törökországban, Belgiumban, Olaszországban és szerte a világban, hanem azért, mert tudtak valamit, és amit tudtak, azt szerették is. Ez a foci volt, a világ egyik legnépszerűbb játéka. S hogy miként élt együtt a csapat, mi minden történt tagjaival és Puskással, hogy alakult sokuk sorsa, milyen társadalmi változások, illetve fejlődés is formálta e csapatot és „Öcsi”-t, ez a kérdés is foglalkoz-

tat(hat)ta Borsi-Kálmán Bélát, amikor megírta könyvét.

Borsi-Kálmán Béla nem egyszerűen történész, hanem irodalomtörténész, műfordító és alkalmanként diplomata is, egykor pedig reményteli/reménybeli focista is volt. A Fradi „fakóban” is bemutatkozott, és úgy vélte, az Eötvös Loránd Tudományegyetem nappali tagozatán tanulni és az NB I-ben játszani talán nem összeegyeztethetetlen. Az volt. De hogy így történt, abban mások is közreműködtek. Lett belőle egy, a kispályán még ma is kitűnően focizó történész, irodalomtörténész, műfordító, és alkalmanként diplomata, aki írt egy, Puskást, az Aranycsapatot a korábbiaktól eltérő módon bemutató könyvet. Nem az életrajzi adatok, a gólok száma, a svhátság a leglényegesebb, hanem a kor, a társadalom és az abban élő játékosok, az emberi kapcsolatok, a megragadott és az elszalasztott lehetőségek számbavétele.

A szerző természetesen előre és hátra is kalandozik az időben és a térben. Néhány összehasonlítása nem biztos, hogy mindig érthető, netán elfogadható. Mert kérdés, hogy Zinédine Zidane szocializálódása, cselekvései mennyiben vethetők össze Puskás Ferencével? (A francia labdarúgó válogatott kitűnőségének képességei, tudása talán a több évtizedes távolság ellenére is összehasonlítható lett volna.) Vagy mennyiben meghatározó a magyar polgári fejlődés kérdésében a foci, az azt „űzők” szerepe? Megvallom, magam ezt nem tudom, de azt igen, hogy Borsi-Kálmán Béla jóvoltából született egy másfajta Puskás-könyv, amely alapos, de egyben vitatható. Kortársakat, pályatársakat emel ki a múlt messzeségéből, és érteti meg velünk, hogy miért is lett Puskás Ferenc – az egykori Öcsi, Sváb majd 1956 utáni emigrálását követően Pancho – a legismertebb magyar a világon. Mert hogy az volt, az kétségtelen. Mert 2006. november 17-e óta már csak volt, mint valamikor a magyar labdarúgás, amely talán egyszer majd ismét méltó lehet múltjához. Ehhez azonban a múlt ismerete mellett akaratra, szorgalomra és kitalálásra is szükség van. Borsi-Kálmán Béla könyve minderre példát hoz Puskás Ferenc által és útján.

Szakály Sándor

Takáts Gyula (1911–2008)

November 20-án kilencvennyolcadik évében elhunyt Takáts Gyula a pannon táj, a Dunántúl világának költője. A Nyugat harmadik nemzedékének tagjaként 1941-ben Baumgarten-díjat kapott. Munkásságát 1960-ban és 1971-ben József Attila-díjjal, 1991-ben Kossuth-díjjal ismerték el. A Magyar Napló szerzője volt, rendszeresen szerepelt *Az év versei* című antológiánkban.

Székelyföld

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

(Csíkszereda, Erdély)
Főszerkesztő: Ferenczes István
E-mail: szekelyfold@cchr.ro
Honlap: www.hargitakiado.ro

Az októberi számban Fekete Vince Szilágyi Istvánnal készített élet-interjút:

„Nagyon rossz néven veszik tőlem, mikor megkérdezik, hogy hogyan lettem író, és azt felelem, hogy úgy, hogy jól tudtam hazudni. Megszoktuk, hogy kicsi fiam, ezt az iskolában nehogy, vagy az utcán nehogy meghallják! Az életünknek nem szabadott kihallatszania, a munkánknak sem, a gondolkodásunknak sem, másrészt pedig élni kellett, meg kellett tanulni, mit kell mondani nekik. Az iskolában is. Közben tudtad, a tanár is tudja, hogy nem úgy van, azt is tudja lassan, hogy te tudod, hogy az nem úgy van, de ki merte felvállalni ennek a nyílt színi feltárását? És ez elhúzódott a felnőttkorig, amikor már tudatosan vállaltad, és ekkorra már szinte automatizmussá vált, mert beleszoktál, hogy ez kell nekik, ez az igazság, és ezt tudjuk otthon, és a kettőt nem volt szabad összezavarni álmodban sem. Ugyanakkor volt egy olyan is, hogy érvényesüljél, gyermekem, menj, hogy haladjál a korral, csak menjél előre, az más, hogy mi tudjuk a magunk dolgát, de ha ez kell ahhoz, hogy legyél valaki, hogy valamire vigyed az életben, természetesen ezt mondod és ezt csinálod. Ezek persze, így sarkosítva, most a mikrofonod előtt fogalmazódnak meg bennem, de valójában így éltünk, és ezzel nem könnyű elszámolni, persze mondhatjuk azt, hogy a kor, meg az élet, meg nemtudommi ezt hozta, ezt követelte. És most tovább is lépek, és utána majd vissza. A hiteink például, a vállalásaink.

Fiatal íróként, amikor kezdtem látni, hogy milyen világba kerültem, ez engem nagyon megdöbbentett. Például Szabédi harcias költeményei. De megnéztem az 1946–47-es Utunk-kollekciókat, hát kit látok, még Kisbán Miklós is vállal fordítanivalót, de Jékely Zoltán egyik felől, Méliusz József a másik felől, Székely Mózes, alias Daday Lóránd egyik felől, Gaál Gábor a másik felől. Ezt a fajta teljes népfrentosságot! Vagy hogy van ez? Annyit szenvedett meg félt meg szorongott ez az egész írói világ, az egész Európa a világháború utolsó hónapjaiban, mondjuk 1944 nyarától a deportálások, elhurcolások idején, el egészen a málenkij robotig, hogy vágyták, akarták a változást. És persze azt gondolták, hogy csak jobb jöhet, mert ha mélyponton vagy, annál már csak jobb jöhet. Az éhezés után, amikor kaptál egy akkora kenyérdarabkát, mint egy gyufásdoboz, másnap egy akkorát, mint egy cigarettásdoboz, kaptál egy rossz bakancsot, szövetet, közben persze takarítottad el a romokat, és a munkád által valahogy tényleg jobb lett. Ez belevésődött az emberekbe, s évtizedekre meghoszsabbodott. Kihez kapcsolódott mindez? A felszabadító világhoz. (A Gulágról meg egyebekről itt még nem volt tudomásuk.) Azt, hogy atrocitások voltak, elintézték azzal, hogy ilyen a háború, ezzel jár, hát istenem, rosszul fogtam ki. Azon csodálkoztam, hogy éppen a Szabédiék nemzedéke, akik a bölcsészet doktorai, és tanult, az európai filozófiákat, bölcséletet ismerő emberek voltak!... A haszonlesés közel se férhetett hozzájuk. Hát hogy lehet, hogy ezek is? Persze itt, megfogalmazatlanul bár, de bejöhett a képbe egy olyan elgondolás is a részükről, hogy ha valami lehetővé tette az emberiség sorsának alakulásában a holokauszot, azt, hogy

fasizmus lehetett (nyilván akkor még nem volt tudható, hogy a szocializmusban mik lesznek), ha ez ennyi szenvedést hozott az emberiségre, akkor mindaz, ami e mögött áll: filozófia, tudomány, irodalom, gondolkodás is rossz. És ami ezt felváltja, az biztos jó lesz, valószínű, hogy lesznek ennek is tévedései, biztos, hogy emberek fogják ezt is megszenvedni, de valami jobb jön, és ennek elébe kell menni, ezt szolgálni kell, ennek helyet kell csinálni, ennek az útjából el kell terelni, vagy uram bocsá', el kell távolítani az akadályokat, akár az osztályhovatartozást is. Itt a nagy áldozat a Szabédiéké, tehát a tanult embereké, akik ezt hittel tették, szolgálni akartak, hogy a változás hamarabb menjen. Na most ugorjunk előre, a mi hazug világunkba. Mert a nagyok ezt tették. A mi világunkban, a világháború után aztán elindul a legnépesebb nemzedék, amikor mi még gyerekek vagyunk, a mai nyolcvanévesek nemzedéke. (...) Nagyon népes nemzedék Sütőtől Domokos Gézáig. Ebben a nemzedékben minden volt a hadbírótól, természettudóstól az íróig és a politikusig. Ez a társaság, úgy mond, nem mártózott meg az előző rendszerben, újként kapta azt. Számomra igazából a nemzedékek forgatagából ez a legizgalmasabb, mert ez a hatvanas évek végén képes volt a megújulásra. Azért gazdag az irodalom a hatvanas évek végén, a hetvenes évek fordulóján, mert még megvannak az öregek, már derékhad ez a társaság, aki tud váltani, és itt már a Forrás-nemzedékek hosiynzolz-harminc évesek, már beérésben vannak. Na most ebből valami hallatlanul gazdag televény lesz, ami ugye akkor még nem így tudott magáról, és nem ilyenként fogta fel magát, hanem a mából visszanezve. És fél lépéssel odébb már jönnek Király

Laciék, Farkas Árpiek, de még megvannak Kemény Jánosék, Kós Károlyék, és már ennek a közepében van Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, szóval a mi társaságunk. De visszatérve: itt a nagy vízváltó 1956. Ekkor én tizen-nyolc éves voltam, tehát lekéstem ezt a vonatot, miután három vagy négy évet géplakatosként dolgoztam, és nem az egyetemen voltam, mialatt másokat, későbbi pályatársaimat, például Páll Lajost, Páskándi Gézátt bezárták, s mialatt én kazánt mostam, meg mozdonyt szereltem, ők új diákszövetségi programot terveztek. Tehát lekéstem ezt a vonatot, és ez a vonat kisiklott. Viszont 1956 után lehetett tudni, hogy ez választóvonal az életünkben, hogy ez egy hazug, kíméletlen rendszer, nincs pardon, itt lehet kicsit mellébeszél- ni, lehet mosolyogni, de ez lecsap rád. Ugyanis az ember mindig jobbat remél, és elhiteti magával, hogy majd ezzel a rendszerrel kijövünk, és hogy lehet nyitni, ez volt ugye később, '68-ban is, de ott is kiderült, hogy nincs mese, megint nem lesz változás. Na most, hazudtunk eddig, hogy érvényesüljünk, meg ezt kívánta a világ, most viszont megmutatta a valódi arcát, vagy egy olyan valódi vonását, amivel muszáj volt számolni. De élni kellett, és akkor megpróbáltál úgy élni, hogy ha elképzelhető egyáltalán, idézőjelben, a becsületesség, akkor becsületes maradj, de ez a becsületeség abból állt, hogy nehogy az istenért annyit adj, amennyit kér, vagy elébe menj a magad felkínálá-

sával annak, amit egyébként kiver- nek belőled, vagy kikövetelnek tőled ahhoz, hogy ott légy, ahol vagy. Aki innentől elkezdett szem- bemenni a rendszer elvárásainak, tulajdonképpen az számított áruháznak. De mondom, élni kellett, és ugyanakkor erre be kellett ren- dezkedni, mert ez nem fog megvál- tozni, hiszen akkor ott voltunk a változás küszöbén, és mindenki egyféle, a szocializmuson belüli változásra gondolt. Még azok a for- radalmárok, akiket később fel- akasztottak, azoknak a fiatal meló- soknak a zöme, azok sem azt akar- ták, hogy visszaadják a kapitalis- táknak a gyárat, hanem emberib- ben akartak élni, és főleg azt, hogy menjenek ki az oroszok. És '56 megmutatta – ismétlem –, hogy mivel kell számolni, és hogy mire kell berendezkedni. De még vissza- térve erre az előző nemzedékre: az író a nemzeté válás korától, a XIX. századtól, a kelet-európai és a magyar, szolgálni akart, a változást, a rendszert. A »hass, alkoss, gyara- píts, s a haza fényre derül«, és az »előre hát mind, aki költő, a nép- pel tűzön, vízen át«, ez szinte zsi- gerileg benne volt az irodalomban, a költészetben különösen, hogy szolgálni kell, segíteni kell a vál- tozást. Tehát hatni, vinni előre, s ezt bizonyos tekintetben még föl is fokozta a két világháború közötti »ahogy lehet« abban a világban, de ez, ha akarod, máig, vagy a teg- napig érvényes volt az életünkben. És amikor írtad a versedet, vagy a másik a novelláját, eszedbe nem

jutott, fel se fogtad, hogy mit követsz, vagy mit szívtál magadba a nagyanyád sóhajtásán keresztül mindebből. Tehát itt értettem meg én, jóval később, hogy mi az, hogy '46–47-ben az úgynevezett polgá- ri író miért szerepel együtt a Gaál Gáborokkal és Méliuszokkal. Mert szolgálni akart, letenni, elébe menni. Amit például Kisbán Miklós fordított, mert ő tudta a nyelvet, persze, de azt is odatette, hogy hátha jó lesz valamire. És én, amikor nemzedékeket elítélek meg megítélek, mára persze, eze- ket a változásokat meg vállaláso- kat így látom. Aki '56 után is elébe ment a hatalom elvárásai- nak, és kiszolgálta azt, és főleg a pályatársával szemben akarta érvényesíteni a hatalmat, arról nyugodtan mondhatjuk, hogy az volt az áruhá. Amikor például Hajdu Győzőék feljelentik Markó Bélát, hogy a *Talanítás* című köte- te igazából a magyartalanítást jelenti. Ingyen, bérmentve a gaz- dáiknak. Számomra itt van a cezú- ra, ahol elválik a szar a májtól. De ez mára all ennyire világosan össze, annyira, hogy már meg se tudnám írni. Ez nagyon izgalmas dolog volt a másik világváltozás küszöbén, ahogy Sütőék, Szabó Gyuláék, Domokos Gézáék, Szőcs Pistáék jönnek, jön ez a hatalmas nemzedék – végül is óri- ási életkori távolság volt akkor közöttünk, de mára ez a tíz év semmi –, ahogy minket ott talál- nak, és magukkal sodornak.” (rész- let a beszélgetésből)

Garai István Petrarca-díjas költő életének kilencvennegyedik évében 2008. október 25-én Budapesten elhunyt. A mátyusföldi Nagyövedről származó költőt 1948-ban *Mesekirály* című kötetéért elítélték, és két évig a szege- di Csillagbörtönben raboskodott. A tanári katedrára csak 1964-ben térhetett vissza. Latinul is írt verseket, ame- lyek nemzetközi latin nyelvű folyóiratokban láttak napvilágot. 1978-ban a Petrarca Tanulmányok és a Petrarca Irodalmi Díjak Nemzetközi Központja a Petrarca-díj ezüst babérkoszorújával tüntette ki. Mintegy harminc magyarul megjelent verseskötete mellett bilingvis köteteit is kézbe vehetik olvasói.

Ágh István (1938, Felsőöskéz) költő, író, műfordító. A Hetek alkotócsoporthoz tagjaként indult. 1975-től az Új Írás folyóirat munkatársa, jelenleg a Hitel szerkesztője. József Attila- (1969, 1980) és Kossuth-díjas (1992). Legutóbbi kötete: *Kidöntött főink suttogása* (életrajzi regény, 2008).

Alföldy Jenő (1939, Budapest) irodalomtörténész, kritikus, a Nemzeti Tankönyvkiadó nyd. főszerkesztője; József Attila-díjas. Kecskeméten él. Legutóbbi kötetei: *Arany öntudat (József Attila-tanulmányok)*, 2005), „Egy szenvedély margójára” (2005), *Templomépitők* (tanulmányok, 2006).

Antal Attila (1956, Sátoraljaújhely) költő, tanár. 1992-ben egyetemi doktori, 2002-ben Ph.D. címet szerzett. Jelenleg a Nyíregyházi Főiskola Irodalom Tanszékén dolgozik docensként. Legutóbbi kötetei: *Világalkotó elemek Áprily Lajos költészetében.* (2003), *Párhuzamos világok* (Szepessy Bélával közösen, 2005).

Berta Zsolt (1966, Budapest) író, zenész. Volt pincér, célszáltekereselő, számítógép-operátor, szakács, sofőr, anyagbeszerző, csapos, étteremtulajdonos, könyvterjesztő és könyvbeszerző.

Pomázon él. A Jimi Hendrix Memorial Band basszusgitárosa. A Magyar Napló regénypályázatán 2007-ben különdíjat nyert.

Boldogh Dezső (Fülöp Gábor) (1967, Budapest) költő. 2003 óta publikál irodalmi lapokban, köztük a Magyar Naplóban is. Budapesten él. Első verseskötete: *Gyalogbeszéd* (2005).

Cseh Károly (1952, Borsodszegsz) költő, műfordító. A miskolci KELET Irodalmi Alkotócsoporthoz vezetője. Tíz kötete látott eddig napvilágot; legutóbbi kötetei: *Gesztenyék ideje* (versek, 2007), *Atlantisz felé* (orosz versantológia, 2008). Az idén jelenik meg fordításban *Kutyahűség* cím-

mel egy német-osztrák-svájc-i versgyűjtemény és a közelmúltban elhunyt csuvas költő, Gennadij Ajgi félszáz versét magában foglaló kötet *Csillagkép ablakomban* címmel.

Czigány György (1931, Budapest) költő. Legutóbbi könyvei: *Hála – 101 vers; Ahol mindörökké nyár van* – portrékötet Czigány Györgyről; „*Kalitkám is madár*” – *Czigány György költészete* – Németh István Péter esszékötete. Fontosabb kitüntetései: József Attila-díj, Pulitzer életmű-díj, Stephanus-díj, Prima Primissima-díj.

Dobás Kata (1983, Budapest) kritikus. 2008-ban végzett az ELTE magyar és összehasonlító irodalomtudomány szakán. 2008-tól az ELTE doktori iskola hallgatója. Budapesten él.

Ekler Andrea (1971, Budapest) kritikus, irodalomtörténész. A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem magyar irodalom-nyelvészet és néprajz szakán végzett, majd az ELTE Drámapedagógia

Társaság dráma szakán tanult. Tanulmánykötetei: *Létra az örökléthez* (2004), „*A közöny az ördög karosszéke*” (tanulmányok, 2008), sajtó alá rendezte Németh László világirodalmi tanulmányainak első két kötetét, melynek harmadik, befejező kötete *Szimultán utazás* címmel a közeljövőben jelenik meg.

Erős Kinga (1977, Brassó) kritikus, a Magyar Napló szerkesztője, Budapesten él. Írásai többek között az Új Könyvpiac, Irodalmi Jelen, Szépirodalmi Figyelő, Kortárs és Hitel című folyóiratokban jelennek meg. Kötete: *Könyvbölcsőm* (interjúk, kritikák, tanulmányok, 2007).

Ferdinándy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Rico-i Egyetem tanára. 1964 és 1970 között a Szomorú Vasárnap című lap kiadója. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. A francia írószövetség és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság tagja. József Attila- (2000) és MAOE Életműdíjas (2006). Legutóbbi kötete: *Csak egy nap a világ* (2008).

János Zoltán (1954, Miskolc) irodalomtörténész, egyetemi tanár, 2007-től a Nyíregyházi Főiskola rektora. Legutóbbi kötetei: „*Szóltalak, hattyú*” – *Válogatott írások Nagy László életművéről* (2006), „*Árnyékodon állva, Babylon*” (2007), *La acogi-da de Federico García Lorca en Hungría* (2007).

Kalász Márton (1934, Somberek) költő, író, műfordító. 1970-től 1985-ig az Új Írás folyóirat rovatvezetője, 1991-től 1995-ig a Stuttgarter Magyar Kulturális Tájékoztatói Központ igazgatója. 2002-től 2007-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1971, 1987), Prima- és Stephanus-díjas. Legutóbbi kötetei: *Kezdő haláltánc* (versek, 2006), *Atossza királynő álma* (esszék, tanulmányok, 2008).

Kiss Benedek (1943, Akasztó) költő, műfordító. A Kilencek alkotócsoporthoz *Elérhetetlen föld* című antológiájában indult. József Attila- (1979, 1999) és Balassi Bálint-émlékardíjas (2003). Legutóbbi kötetei: *Szomorún és boldogan* (2007), *Kata könyve* (gyermekversek, 2008).

Lászlóffy Csaba (1939, Torda) József Attila-, Misztófalusi Kis Miklós életműdíjas költő, író, műfordító. Kolozsvárott él. Legutóbbi kötetei: *A maszk mögötti ájulat* (versek, 2006), *Hiányzol-e magadnak?* (regény, 2007), *Bestseller avagy a bestia nem alszik* (novellák, elképzelések, 2008).

Lehóczky Ágnes (1976, Budapest) költő. A Pázmány Péter Egyetem magyar-angol szakán végzett 2001-ben. Eddigi két verseskötete: *ikszedik stáció* és *Medallion*. 2005-ben Angliában MA-t szerzett kreatív írásból. 2006 októberétől PhD-s hallgató Norwich-ban.

Makkai Flóra Ágnes (1952, Kolozsvár) 1988 óta él Magyarországon, Budapesten. Elvégezte a Magyar Írói Akadémia két szemeszterét. Az Irodalmi Rádió állandó szerzője. *Mondom* című novellája a

Dunánál 2007 irodalmi pályázat egyik nyertes lett. A Kossuth Kiadó által meghirdetett regénypályázaton *Örvény* című műve második helyezést ért el.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtitkára. József Attila-díjas (1993), 2007-ben Prima-díjat kapott. Legutóbbi kötetei: *Holdének és más versek gyerekeknek* (2007), *Válogatott versei* (2008).

Nagy Gábor (1972, Körmend) költő, irodalomtörténész, a szombathelyi Nyugat-Magyarországi Egyetem docense. Magyar és összehasonlító irodalomtudományból szerzett PhD fokozatot 2000-ben. Tokaji Íróklub-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *Átok, balzsam* (versek, 2003), *Álmatlanok és álmodozók* (regény, 2008).

Nagyatádi Horváth Tamás (1974, Nagyatád) költő, okleveles agrármérnök, informatikus. Zámolyon él családjával. Verset, elbeszélést és esszét ír, jelenleg egy regényen dolgozik.

Oláh János (1942, Nagyberki) költő, író. A Kilencek alkotócsoporthoz tagjaként indult az Elérhetetlen föld antológiával. Az Új Kézirat Kiadó vezetője, majd 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992) és József Attila-díjas (1994). Fontosabb kötetei: *Nagyított fény* (vál. versek, 1991), *Kenyérpusztítók* (hang- és színjátékok, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002).

Papp István Géza (1950, Kecskemét) irodalomtörténész, kritikus. 1975-ben a szegedi egyetem magyar-angol szakán diplomát, 1979-ben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1975 óta ennek az egyetemnek az oktatója, 1999–2001 között a Bukaresti Állami Egyetem vendégtanára. Tanulmányait a XX. századi magyar irodalomról (Ady életműve) és az igazságügyi retorika témakörben írja. Kötete: *Ady Endre vonzásában* (tanulmányok, 2007).

Rosonczy Ildikó (1953, Szekszárd) a Magyar Napló szerkesztője. Történelemszakként az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kutatója. Budapesten és Salföldön él. Legutóbb fordításában és gondozásában megjelent: Ivan Ivanovics Oreusz: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben.* (2002)

Rott József (1965, Komló) író, szabadfoglalkozású alkotó. Magyar-egregyen él. Greve-díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *A Pokol orma* (válogatott régi és új novellák, 2003) *Csaposok, cselédek, csavargók* (novellák, 2004), *Megszállók és megszállottak* (2005).

Salamon Konrád (1941, Pécs) történész, az ELTE BTK-n tanít. A népi falukutató mozgalmat, illetve az I. világháború és a trianoni béke közötti időszakot kutatja. Budapesten él. Legfontosabb kötetei: *A márciusi front* (1980), *A harmadik út kísérlete* (1989), *Nemzeti önpusztítás* (2001), *A harmadik út küzdelme* (2002), *Ez volt a magyar 20. század* (2008).

Szakály Sándor (1955, Törökkoppány) hadtörténész, az MTA doktora. Előbb a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, majd a Duna Televízió alelnöke, jelenleg a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karán egyetemi tanár. Kutatási területe az 1868 és 1945 közötti magyar hadtörténelem, társadalom-, illetve sporttörténet. Legutóbbi kötetei: *Múltunkról – kritikusan?* (2005); *Katonák, csendőrök, ellenállók* (tanulmányok, 2007).

T. Mészáros András (1954, Jászkisér) a Kandó Kálmán Műszaki Főiskolán végzett alkalmazott fotográfusként, majd a Corvinus Egyetem Közigazgatási Karán igazgatásszervező szakon szerzett diplomát. 1989 óta politizál, 1990-től 1994-ig Érd alpolgármestere, 1998-tól 2002 között a Pest Megyei Közgyűlés elnöke, 2006-tól Érd polgármestere.

Végh Attila (1962, Budapest) költő, esszéíró. Tanulmányait a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (1989) végezte. 2004-ben a Debreceni Egyetem filozófia szakán szerzett diplomát. Nagymaroson él, a Magyar Hírlap munkatársa. Legutóbbi kötete: *Hamuszáj* (2008).

Wagner, Margarete (1952, Müzzuschlager) irodalomtörténész, a bécsi egyetem germanisztikai intézetének tanársegéde, doktori disszertációját 1992-ben védte meg. Kutatási területe a XIX. és a XX. század első felének osztrák irodalma, főként a biedermeier időszak és Ferdinand von Saar munkássága. Magyar tematikájú tanulmánya például: *Das Bild der Ungarn in der Literatur des Biedermeier. In: The Other Vienna. The Culture of Biedermeier Austria – Österreichisches Biedermeier in Literatur, Musik, Kunst und Kulturgeschichte* (Wien 2002).

KEDVEZMÉNYES ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ IRODALMI FOLYÓIRATRA!

Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
 • negyed évre ~~2010 Ft~~ helyett 1930 Ft-ért ..... pld.-ban
 • fél évre ~~4020 Ft~~ helyett 3870 Ft-ért ..... pld.-ban
 • egy évre ~~8040 Ft~~ helyett 7390 Ft-ért ..... pld.-ban
 Név: .....
 Kézbesítési cím: .....
 Telefonszám: .....

E-mail cím: .....
 Számlázási cím: .....
 Megrendelés kezdete: .....

Magyar Napló Kiadó Kft.
 1450 Bp., Pf. 77. Telefon és fax: 413-6672
 E-mail: info@magyarnaplo.hu
 Honlap: www.magyarnaplo.hu

November 12-én ünnepélyes keretek között adták át a Junior Prima Díj 2008 Magyar Irodalom kategória díjait a Művészetek Palotájában. A hétezer euróval járó elismerést tíz fiatal alkotó vehette át: Babiczky Tibor író, költő, Bárány Tibor kritikus, filozófus, Csepregi János szerkesztő, író, Falusi Márton költő, Follinus Anna költő, Krusovszky Dénes költő, kritikus, szerkesztő, Lanczok Gábor költő, Mestyán Ádám költő, Szálinger Balázs költő, Vincze Ferenc író, irodalomtörténész.

A díjazottak közül Falusi Márton a Magyar Napló világirodalmi rovatának szer-

Kulturális hírek

kesztője és többen is rendszeres szerzői folyóiratunknak.

November 25. és 30. között *Babits zarándoklat Budán* címmel a Budavári Önkormányzat kulturális programsorozatát rendezett Babits Mihály születésének 125. évfordulója alkalmából. Babits Mihály 1931-től haláláig a Krisztinavárosban élt. Az ünnepségsorozat részeként a költő mindhárom krisztinavárosi otthonánál emléktáblát avat-

tak. A Várnegyed Galéria (1015 Bp., Batthyány u. 67.) nagyszabású kiállítást rendezett *Babits zarándoklat* címmel. A Márai Szalon novemberi összejövetelén bemutatták *A sziget nem elég magas* című, Babitsverseket tartalmazó CD-t. A Vérmezőn felavatták a közelmúltban elhunyt Marton László szobrászművész alkotását, Babits Mihály egészalakos szobrát. Az avatóünnepségen beszédet mondott Nagy Gábor Tamás polgármester és Vasy Géza, a Magyar Írószövetség elnöke, közreműködött Oberfrank Pál színművész.

December 3., szerda, 18 óra

Csikófogat – a fiatal alkotók estjén Csenger Levente író, Bíró Gergely mutatja be a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.). Az est moderátora Erős Kinga.

December 9., kedd, 17 óra

Hegedűs Mária festőművész kiállításának megnyitója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.).

December 10., szerda, 18 óra

Sarlós Erzsébet *Tündérmagyarok* című verseskötetét mutatja be Csömör Zsuzsa a budakeszi Nagy Gáspár Városi Könyvtárban (Budakeszi, Fő u. 108.). Verset mond Gellén

Események

Márta és Vasuta Zoltán. Klarinéton közreműködik Kaltanecker Ildikó és Szávin Márk.

December 12., péntek, 17 óra

A Littera Nova Kiadó estje a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.).

December 12., péntek, 18 óra

A Magyar Napló Kiadó karácsonyi rendezvénye a Pest Megyei Közgyűlés Dísztermében (1052 Bp., Városház utca 7.). Verset mond Gy. Szabó András, énekel Kobzos Kiss Tamás, a műsorvezető Radványi Dorottya.

December 16., kedd, 17 óra

A Felsőmagyarország Kiadó téli könyvvásárra megjelenő kötetek bemutatója a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.). Az estet Pécsi Györgyi vezeti.

December 18., csütörtök, 17 óra

A Littera Nova Kiadó estje a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.).

December 19., péntek 18 óra

Költők Karácsonya – a Költői Szakosztály rendezvénye a Magyar Írószövetség Klubjában (1062 Bp., Bajza utca 18.).

Folyóiratunk az alábbi könyvesboltokban, hírlapüzletekben kapható

BALASSAGYARMAT Rákóczi u. 61., Kincsesvár Könyvesbolt
BICSKE Bocskai u. 5., hírlapüzlet
BONYHÁD Szabadság tér 12., hírlapüzlet
BUDAÖRS Kinizsi u. 1., Tesco hírlapüzlet
 Sport u. 2., Auchan hírlapüzlet
BUDAPEST
 I., Hess András tér 4., Litea Könyvesbolt
 I., Krisztina krt. 26., Püski Könyvesbolt
 I., Krisztina krt. 34., Vince Könyvesbolt
 V., Bajcsy-Zsilinszky u. 76., hírlapüzlet
 V., Deák tér 4., Huszár Gál Könyvesbolt
 V., Ferenciek tere 7–8., Ecclesia Szövetkezet
 V., Honvéd u. 5., Kódex Könyvruház
 V., Károlyi Mihály utca 16., Gondolat Könyvesház
 V., Váci u. 10., hírlapüzlet
 V., Városház u. 3–5., hírlapüzlet
 VI., Andrassy út 45., Írók Könyvesboltja
 VII., Vörösmarty u. 5., Főnix Könyvkereskedés
 VIII., Bródy Sándor u. 46., Budapesti Teleki Téka
 VIII., Erdélyi u. 19., Gondos Béla Könyvkereskedő
 IX., Ráday u. 27., Ráday Könyvesház
 X., Őrs Vezér tere, Árkád hírlapüzlet
 XI., Albertfalva, Auchan hírlapüzlet
 XI., Kelenföldi pu. 19–49., hírlapüzlet
 XIV., Stefánia u., Sport Aréna hírlapüzlet
 XVI., Rákosi u. 151/B., Jáspis Könyvesbolt
 XXII., Nagytétényi u. 37–47., Campona, hírlapüzlet
 XXIII., Bevásárló u. 2., Auchan, hírlapüzlet

CSONGRÁD Fő 2–4., hírlapüzlet
DEBRECEN Füredi u. 27., Malompark hírlapüzlet
 Hatvan u. 1/A, Alternatív Könyvesbolt
 Péterfia u. 18., Debrecen Plaza hírlapüzlet
DUNAKESZI Nadas u. 6., Auchan hírlapüzlet
EGER Széchenyi u. 20., hírlapüzlet
 Széchenyi u. 42., Gonda Könyvesbolt
ÉRD Budai utca, Stop Shop hírlapüzlet
FEHÉRGYARMAT Kossuth tér 3–5., hírlapüzlet
FÓT Fehérvő u. 1., Cora hírlapüzlet
GYŐR Királyszék u. 33., Tesco hírlapüzlet
 Bajcsy-Zsilinszky u. 80–84. Árkád hírlapüzlet
GYULA Béke sugárút 12., hírlapüzlet
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Munkácsy u. 5., Szenzo Könyvesbolt
HEVES Erzsébet tér 10., Rédei Benedekné Könyvesboltja
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Andrássy u. 5–7., Petőfi Könyvesbolt
KAPOSVÁR Kaposvár Plaza hírlapüzlet
KECSKEMÉT Szabadság tér 3/A, Móra Ferenc Könyvesbolt
 Széchenyi tér, Malom Center hírlapüzlet
KISBÉR Széchenyi u. 11., Fidibusz Ajándékbolt
KOMÁROM Igmándi 11., hírlapüzlet
KÖSZEG Városház u. 5., hírlapüzlet
MAKÓ Széchenyi tér 10., Kincskereső Könyvesbolt
MARCALI Rákóczi u. 19–21., hírlapüzlet
MEZŐKÖVESD Mátyás király u., 101., hírlapüzlet
MISKOLC Széchenyi u. 7., Fókusz Könyvruház
 Szemere út 2., hírlapüzlet
 Szentpéteri kapu 103., Tesco hírlapüzlet

NAGYKANIZSA Plaza hírlapüzlet
NYÍREGYHÁZA Szegfű u. 75., Nyíregyháza Plaza hírlapüzlet
OROSHÁZA György Vilmos tér 1., Koszorús Oszkár könyvesboltja
 Vásárhelyi út 23/A, Tesco hírlapüzlet
PAKS Dózsa Gy. út 3., Péger Galéria
PÁPA Kossuth 30., hírlapüzlet
PÉCS Király u. 20., hírlapüzlet
 Komlói út, Tesco hírlapüzlet
 Nagy Lajos király út – Alsómalom u. sarok, Árkád hírlapüzlet
SOLYMÁR Szent Flórián u. 2., Auchan hírlapüzlet
SOPRON Széchenyi tér, hírlapüzlet
SZEGED Aradi vértanúk tere 8., Bálint Sándor Könyvesbolt
 Oskola u. 27., Sík Sándor Könyvesbolt
 Zapor u. 4., Cora hírlapüzlet
SZÉKESFEHÉRVÁR Palotai út 1., Alba Plaza hírlapüzlet
SZENTES Alsóret u. 258., Tesco hírlapüzlet
SZOLNOK Baross Gábor u. 24., Avantgard Könyvesbolt
 MÁV-pályaudvar, hírlapüzlet
 Szandaszőlősi hírlapüzlet
SZOMBATHELY Szürcsapó u. 4., hírlapüzlet
TAPOLCA Veszprémi u. 5., Tesco hírlapüzlet
TATABÁNYA Győri út 1., MÁV hírlapüzlet
 Réti u. 1., Körmenyi Zoltán könyvesboltja
TÖRÖKBÁLINT Torbágy u. 1. Tesco hírlapüzlet
VERESEGHÁZ Fő tér, Varga Gyuláné Könyvkereskedő
ZALAEGERSZEG Sport u. 1., Tesco hírlapüzlet